

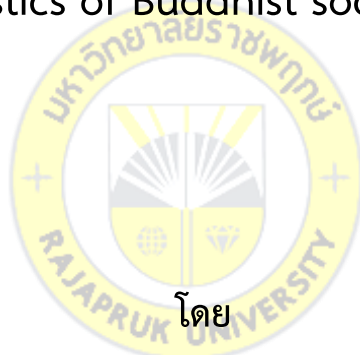

รายงานวิจัย

เรื่อง

ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

The Characteristics of Buddhist social entrepreneurs

โดย

พิทักษ์ สีนาลาด

การวิจัยครั้งนี้ได้รับเงินทุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

ชื่องานวิจัย: ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

ชื่อผู้วิจัย: พัทธ์ชัย ลีนาลาด

ปีที่ทำการวิจัยแล้วเสร็จ: 2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ มีลักษณะ 6 ประการ ดังนี้

1. สาธารณโภคี (To share any lawful gains with virtuous fellows) หมายถึง ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องมีจิตใจใฝ่ต่อการให้หรือมองเห็นความสำคัญของการให้แก่ผู้อื่นและสังคมโดยไม่มีเงื่อนไข เมื่อได้ทรัพย์สินสิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันแจกจ่ายเพื่อช่วยเหลือสังคม ซึ่งการให้มิทั้งให้เป็นสิ่งของ ให้ความรู้ และให้อภัย

2. จักขุมา (Shrewd) หมายถึง มีปัญญาองค์การณโกล หมายความว่า ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องรู้ว่าซื้อสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้กำไร ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน ลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับคำว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

3. วิธูโร (Capable of administering business) หมายถึง ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องมีการบริหารจัดการสถานประกอบการได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ผู้ประกอบการร้านอาหารต้องสามารถดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรปลอม แพทย์ผู้เป็นหัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด ลักษณะนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

4. นิสสยสัมปันโน (Having good credit rating) หมายถึง ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นได้ด้วยการเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น ผู้ประกอบการทางสังคมเดินทางไปติดต่อธุรกิจต่างๆ ก็มีเพื่อนนักธุรกิจให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงินเพราะมีเครดิตดี ผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธที่ดีต้องผูกใจคนไว้ ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

5. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องกำกับสั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

6. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด และที่สำคัญคือการป้องกันไม่ให้อยู่ยงยอนต่อหน้าที่ละทิ้งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่

การรู้จักให้และแบ่งปัน จึงเป็นหลักการสำคัญข้อแรกของลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ส่วนที่เหลือเป็นหลักการของผู้ประกอบการในสถานประกอบการทั่วไป

คำสำคัญ: ลักษณะ ผู้ประกอบการทางสังคม พุทธ

Research Title: The Characteristics of Buddhist social entrepreneurs
Researcher: Phithak Leenalad
Year: 2021

Abstract

The research on the characteristics of Buddhist social entrepreneurs, which is a qualitative research. The objective of this research was to study the characteristics of Buddhist social entrepreneurs.

The results of this research indicated that: there are 6 characteristics of Buddhist social entrepreneurs as follows:

1. Sadharanabhogi (To share any lawful gains with virtuous fellows) refers to the characteristics of Buddhist social entrepreneurs, who dedicate themselves to giving or realizing the importance of giving to others without conditions. When you got some properties, you should give or share with others that is when you got even a small thing. You can share and distribute among contributing to society by giving as a gift, giving knowledge, and forgiving.

2. Chakhuma (Shrewd) refers to wisdom and far-sighted, which means the characteristics of Buddhist social entrepreneurs know where to buy at a low cost and then sell them anywhere to make a profit, must be able to plan and be smart in using people. This first characteristic corresponds to the word “conceptual skill” which is the skill of thinking.

3. Vithuro (Capable of administering business) refers to the characteristics of Buddhist social entrepreneurs. Must be able to have good management of the establishment. Having specific expertise, for example, a diamond shop operator must be able to determine whether it is a real diamond or a fake diamond. The surgeon who is the head of the surgeon must specialize in surgery. This characteristic corresponds to the word “Technical Skill”, which is technical expertise.

4. Nissaya Sampanno (Having good credit rating) refers to the characteristics of Buddhist social entrepreneurs. Must be able to rely on others by being a good

human relationship, such as social entrepreneurs traveling to do business. There are also businessmen who provide accommodation or loans because of good credit. A good Buddhist social entrepreneur must reach into people's hearts. This item corresponds to the word “Human Relationship Skill” which is the skill of human relations.

5. Directing refers to the characteristics of Buddhist social entrepreneurs. Must direct and assign each department to operate according to the plan.

6. Controlling refers to the characteristics of Buddhist social entrepreneurs. Must follow up to each department about works, problems, or obstacles, and the key is to prevent compromising on duty, neglect, or malpractice.

Giving and sharing is the first essential principle of Buddhist social entrepreneurship. The rest are general entrepreneurial principles.

Keywords: characteristics, social entrepreneur, Buddhist

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ลักษณะผู้ประกอบการเชิงพุทธ” ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาจาก มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร. อณาวุฒิ ชูทรัพย์ อธิการบดี ประธานกรรมการวิจัย คณะกรรมการการวิจัยทุกท่านที่ได้พิจารณาทุนอุดหนุนการวิจัยให้แก่ข้าพเจ้าเข้าร่วมถึงที่ปรึกษา โครงการวิจัย รศ. ดร. โกสุม สายใจ ที่ได้ให้คำแนะนำและช่วยแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอดทำให้ งานวิจัยเรื่องนี้เสร็จสมบูรณ์

พิทักษ์ ถีนาลาด

มกราคม 2565

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 คำถามการวิจัย	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย	2
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	2
1.6 ประโยชน์ของงานวิจัย	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 ความหมาย	5
2.2 ธรรมชาติของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ.....	11
2.3 ผู้ประกอบการเชิงพุทธ	13
2.4 หลักพุทธธรรมที่สำคัญกับลักษณะผู้ประกอบการทางสังคม	17
2.5 ผู้ประกอบการและผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ.....	18
2.6 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง	21
2.7 สรุป	23
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	24
3.1 ลักษณะงานวิจัย.....	24
3.2 ขั้นตอนการสังเคราะห์	24
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	24

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	26
4.1 มนุษย์มาจากไหน.....	26
4.2 องค์ประกอบในการเกิดมนุษย์.....	29
4.3 มนุษย์ยุคแรก.....	29
4.4 อาหารในยุคแรก.....	30
4.5 การสร้างที่อยู่อาศัย.....	31
4.6 ลักษณะพฤติกรรมมนุษย์.....	33
4.7 สัมมากรรมันต๊ะสัมมาอาชีวะของมนุษย์.....	34
4.8 ผู้ประกอบการแบบพุทธ.....	36
4.9 หลักคิปปิปฏิบัติ.....	36
4.10 การบริหารจัดการทรัพยากรภายนอกและภายใน.....	45
4.11 มนุษย์กับการสร้างบารมี.....	47
4.12 ความสำคัญของทานบารมี.....	48
4.13 พุทธภาษิตว่าด้วยการให้.....	59
4.14 ตัวอย่างผู้ให้ในครั้งพุทธกาล (ผู้ประกอบการเชิงพุทธในประวัติศาสตร์ปฏิภน).....	60
4.15 สรุป.....	86
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	87
5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย.....	87
5.2 ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ.....	93
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	100
บรรณานุกรม.....	102
ประวัติผู้วิจัย.....	104

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการเป็นผู้ประกอบการทางสังคมในประเทศไทยยังไม่ได้ได้รับความสนใจมากนัก แต่ในต่างประเทศหรือทั่วโลก การเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเป็นที่แพร่หลายทั้งในภาครัฐ นักวิชาการ หรือองค์กรเอกชน (Wichit Srisa-an, 2003)

นอกจากนั้น ธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise) ยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึง การมีส่วนร่วมของพลเมืองในสังคม ก่อให้เกิดประโยชน์จากการดำเนินการทางสังคม และยังเป็นผลจากการสร้างสรรค์ของสมาคม องค์กรพัฒนาเอกชน หรือมูลนิธิจำนวนมาก ซึ่งหากพิจารณาถึงสาเหตุของการขยายตัวของผู้ประกอบการทางสังคมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัญหาทางสังคมที่นับวันยังมีความซับซ้อนที่มากขึ้น (วิจิตร ศรีสอาน, 2560)

จึงอาจกล่าวได้ว่า การประกอบการทางสังคม คือ หนทางที่จะสร้าง ความสุขสู่ชุมชน (Wallace, 1999) ประกอบกับปัญหาสังคมที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังมีความซับซ้อนและรุนแรง ส่งผลให้ภาครัฐไม่อาจที่จะเป็นผู้แก้ไขปัญหาได้เองทั้งหมดด้วยเหตุนี้ แนวคิดการเป็นผู้ประกอบการทางสังคม จึงถือกำเนิดขึ้นและมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งเพราะนอกจากการที่ได้กำไรเป็นตัวเงินแล้ว ผู้ประกอบการทางสังคมยังมีกำไรเป็นคุณภาพ ชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ลักษณะการประสานระหว่างความคล่องตัว ความมีประสิทธิภาพและความสามารถในการสร้างนวัตกรรมแบบผู้ประกอบการผนวกรวมกับการมีจิตสำนึกต่อสังคมแบบนักพัฒนาสังคมทำให้มีความพิเศษ เพราะผู้ประกอบการจะมีความสามารถในการบริหารธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ และสนใจ ปัญหาสังคมโดยพร้อมที่จะเข้าไปช่วยแก้ไขด้วยการใช้ธุรกิจของตนเป็นเครื่องมือดำเนินการให้บรรลุภารกิจทั้งสอง ไปพร้อมกัน (สุชาติ เอกไพฑูรย์, 2554)

พระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ของไทยนับถือนั้น มีหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องด้วยลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมที่ผู้ประกอบการสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการในสถานประกอบการของตน ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้สามารถใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัยในสังคม (อภาลิก) แต่ทั้งนี้การดำเนินธุรกิจในปัจจุบันจะเป็นการดำเนินงานเพียงแค่มุ่งหวังการสร้างผลกำไรสูงสุดอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมมิได้ เนื่องจากสังคมในยุคนี้ได้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายที่ ต้องอาศัยการร่วมมือจากหลากหลายภาคส่วนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อให้สามารถ

แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ และสิ่งที่สำคัญคือศักยภาพของทุนมนุษย์ และความสามารถเชิงพลวัต (วนิดา สุวรรณนิพนธ์, 2560)

ด้วยเหตุนี้ จึงได้เกิดแนวความคิดการส่งเสริมให้เกิดการเป็นผู้ประกอบการทางสังคม (Social Enterprises and Social Entrepreneurs) ซึ่งเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้ มีบทบาทแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยก่อเกิดการขยายตัวของแนวคิดอย่างกว้างขวางทั่วโลก (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ ศักดิ์, 2550) และมีหลักการดำเนินงานโดยเน้นเสรีภาพความเสมอภาคความยุติธรรมมีความเอื้ออาทรต่อการเพื่อ มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและยกมาตรฐานความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น (Pearce, Conger, J. A., & Pearce, C. L., 2003) ซึ่งการดำเนินงานให้สำเร็จได้นั้นภาวะผู้นำของผู้ประกอบการนั้นล้วนเป็นสิ่งสำคัญ (กมลมาลย์ ไชยศิริ ธีรญา, 2561)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะการวิเคราะห์การเป็นผู้ประกอบการทางสังคม เชิงพุทธ ด้วยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการทางสังคม รวมถึงการวิเคราะห์การเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เพื่อสร้างลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ และเพื่อจัดทำเป็นแนวทางการพัฒนาให้ผู้ประกอบการทั่วไป ที่สนใจที่จะเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธอย่างสมบูรณ์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

1.3 คำถามการวิจัย

ลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ เป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ดังนี้

1. พระไตรปิฎก
2. อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา
3. หนังสือ ตำราทางพระพุทธศาสนา
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้ประกอบการ หมายถึง เจ้าของกิจการ หรือผู้ที่คิดริเริ่มจัดตั้งธุรกิจขึ้นมาเป็นของตนเอง มีการวางแผนการดำเนินงาน และดำเนินธุรกิจทุกด้านด้วยตนเอง โดยมองเห็นโอกาสทางธุรกิจและ

ยอมรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อมุ่งหวังผลกำไรที่เกิดจากผลการดำเนินงานของธุรกิจตนเอง ดังนั้นผู้ดำเนินการผลิตจึงเรียกว่า ผู้ประกอบการ เพราะทำหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจว่าจะผลิตอะไรและผลิตเพื่อใคร โดยจะรวบรวมปัจจัยการผลิต ดังนี้

1. ที่ดิน ได้แก่ ที่ดินรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ
2. แรงงาน เป็นทรัพยากรมนุษย์
3. ทุน คือเครื่องจักรเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ในการผลิต

สินค้าและบริการ

ผู้ประกอบการทางสังคม หมายถึง บุคคลที่มีความมุ่งมั่นและความตั้งใจที่จะลงทุนลงแรงของตนเองเพื่อทำกิจกรรมใด ๆ ทั้งในรูปของธุรกิจที่แสวงหากำไร เพื่อนำกำไรที่เกิดขึ้นไปใช้เพื่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม และในรูปของธุรกิจหรือกิจการที่ไม่แสวงหากำไร ที่ดำเนินการโดยมีเป้าหมายหลักไปเพื่อทำให้สังคมดีขึ้น ในบางครั้ง อาจเรียกได้ว่า นักทำกิจกรรมเพื่อสังคม ก็เป็นผู้ประกอบการทางสังคมประเภทหนึ่งได้

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการสังคม คือบุคคล องค์กร หรือผู้ประกอบการอื่นในการพัฒนา หาทุน และแก้ไขปัญหาทางสังคม วัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้อาจใช้กับองค์กรที่หลากหลาย ซึ่งมีขนาด จุดมุ่งหมายและความเชื่อแตกต่างกันออกไป ผู้ประกอบการที่แสวงหากำไรมักจะวัดผลการดำเนินงานโดยใช้เมตริกทางธุรกิจเช่นกำไรรายได้และการเพิ่มขึ้นของราคาหุ้น แต่ผู้ประกอบการทางสังคมไม่ใช่องค์กรที่ไม่หวังผลกำไรหรือการผสมระหว่างการสร้างผลกำไรและการสร้างผลบวกเพื่อคืนแก่สังคม เพราะฉะนั้นจึงใช้ตัววัดอื่น ผู้ประกอบการทางสังคมมักจะพยายามเพิ่มเป้าหมายด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในวงกว้างซึ่งมักเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอาสา ในด้านต่างๆเช่นการบรรเทาความยากจน การดูแลสุขภาพ และการพัฒนาชุมชน

ผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ หมายถึง ผู้ที่นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้ความรอบรู้รอบคอบและมีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถความรับผิดชอบในการทำงาน และมีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ได้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ รู้หลักพอประมาณ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ และประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานในองค์กร

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2550 ปี แล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้

ในวิกิพีเดีย กล่าวว่า พุทธธรรม หรือ พระธรรม หมายถึง ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำออกเผยแผ่ หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกซ์และ วิธีการ

ดับทุกข์ พุทธธรรม ของพระพุทธเจ้านั้นแต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมา จึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก และมีคำอธิบาย จัดไว้เป็นหมวดคัมภีร์ เรียกชื่อต่าง ๆ อาทิ อรรถกถา, ฎีกา, อนุฎีกา เป็นต้น

1.6 ประโยชน์ของงานวิจัย

- 1.6.1 ได้ศึกษาลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมที่มีอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบัน
- 1.6.2 ได้นำหลักพุทธธรรมมาสร้างคุณลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ
- 1.6.3 ได้วิธีการเผยแพร่หลักพุทธธรรมให้เหมาะสมในยุคดิจิทัล

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นกรอบในการศึกษาและการวิเคราะห์ผล โดยใช้ทฤษฎีของผู้ประกอบการ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้ประกอบการ

2.2.1 ความหมายของผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการ เดิมมาจากภาษาฝรั่งเศสว่า Entreprenere ซึ่งใช้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 หมายความว่า Do something without Any Economic Connotation

ในช่วงศตวรรษที่ 14 คำว่า ผู้ประกอบการ ใช้คำว่า Adventurer and Undertaker และ ต่อมาก็ใช้คำว่า Projector และ Contractor ซึ่งคำกล่าวนั้นหมายถึง คนที่มีหน้าที่และคุณลักษณะที่มีประสบการณ์ที่ท้าทาย กล้าเสี่ยงในการทำงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ผู้ประกอบการ คือ บุคคลที่จัดตั้งธุรกิจใหม่ โดยเผชิญกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนทางธุรกิจ เพื่อแสวงหาผลกำไรและความเติบโต มุ่งหาความต้องการของตลาดเพื่อสนองความต้องการ ผู้ที่คิดริเริ่มดำเนินธุรกิจขึ้นมาเป็นของตนเอง มีการวางแผนการดำเนินงาน และดำเนินธุรกิจทุกด้านด้วยตนเอง โดยยอมรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อมุ่งหวังผลกำไรที่เกิดจากผลการดำเนินงานของธุรกิจตนเอง

ในทางเศรษฐศาสตร์ ผู้ประกอบการคือ ผู้รวบรวมปัจจัยการผลิต ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน มาผลิตเป็นสินค้าและบริการ ผู้ประกอบการอาจจะเป็นหน่วยงาน บริษัท ห้างร้าน หรือเอกชนเพียงคนเดียวก็ได้ ทั้งนี้ผู้ประกอบการต้องยอมรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการผลิต และบริหารจัดการในกระบวนการผลิต ผลตอบแทนที่ได้คือ กำไร หรือ ขาดทุน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายว่าผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการ หมายถึง บุคคลซึ่งขายสินค้าหรือให้บริการในทางธุรกิจหรือวิชาชีพไม่ว่าการกระทำดังกล่าวจะได้รับประโยชน์ หรือได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ และไม่ว่าจะได้จดทะเบียนภาษีมูลค่าเพิ่มแล้วหรือไม่

2.2.2 ลักษณะผู้ประกอบการ

Frese, Michael. (2000) กล่าวว่า ผู้ประกอบการหรือผู้ที่จะเป็นเจ้าของธุรกิจ ควรมีลักษณะที่บ่งบอกว่า

1. ความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) หมายถึง ความสามารถและความตั้งใจที่จะนำตนเองไปสู่ โอกาส เป็นคนที่สามารถทำงานได้ด้วยตนเอง และสามารถตัดสินใจได้ในสถานการณ์ที่กดดัน

2. ความมีนวัตกรรม (innovativeness) หมายถึง การเป็นผู้มีความคิดริเริ่มเกี่ยวกับสินค้าใหม่ ๆ การ บริการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ

3. ความกล้าเสี่ยง (risk taking) หมายถึง ความกล้าเสี่ยงแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่กล้าเสี่ยงต่อสิ่ง ที่ไม่รู้ กล้าใช้ทรัพยากรสินจำนวนมากสำหรับก่อตั้งธุรกิจ และกล้ากู้ยืมทรัพยากรจำนวนมาก

4. ความก้าวร้าวในการแข่งขัน (competitive aggressiveness) หมายถึง ความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะใน การแข่งขัน ความพยายามที่จะทำคู่แข่งหมดประสิทธิภาพ และพาตนเองขึ้นมาอยู่เหนือคู่แข่งได้ ความสม่ำเสมอ

5. ใฝ่ใจในการเรียนรู้ (stability and learning orientation) หมายถึง การที่เจ้าของกิจการมีความ มั่นคงไม่เก็บสิ่งผิดพลาดมาเป็นอารมณ์ หรือผิดหวังท้อแท้แต่นำเอาประสบการณ์ที่ ผ่านมาเรียนรู้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

6. ความใฝ่ใจในความสำเร็จ (achievement orientation) หมายถึง มีความชอบงานที่ทำทรมามี แรงจูงใจในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จและดีกว่าเดิม

ซึ่งแนวคิดนี้ได้สอดคล้องกับ Hatten (2006) ที่ได้ให้ความหมายของผู้ประกอบการไว้ว่า ผู้ที่มีโอกาสและได้รับผลประโยชน์ในทางธุรกิจ โดยเป็นผู้ที่มีความรู้ และความเข้าใจในการเงิน การจัดการทรัพยากร และการเผชิญความเสี่ยง และผู้ประกอบการต้องมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความคิดสร้างสรรค์ (creation)
2. รู้จักสร้างนวัตกรรม (innovation)
3. มีศักยภาพในการบริหารความเสี่ยง (risk management)
4. มีศักยภาพในการบริหารงานทั่วไป (general management)
5. มีความมุ่งหวังในผลสัมฤทธิ์ (performance intention)

จากความหมายของผู้ประกอบการตามที่กล่าวมา สามารถสรุปความหมายของผู้ประกอบการ ดังนี้

1. มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative) ในการเริ่มต้นธุรกิจกล่าวคือ เป็นคนที่มองเห็นโอกาส และช่องทางในการสร้างธุรกิจขึ้นมาภายใต้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ

2. เรียนรู้หรือสร้างนวัตกรรม (Innovation) ของการดำเนินธุรกิจอันจะก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์หรือบริการรูปแบบใหม่ ๆ รวมถึงกระบวนการผลิต การตลาด และการจัดการทรัพยากร เป็นต้น

3. ยอมรับความเสี่ยง (Risk) อันอาจเกิดขึ้นจากการขาดทุนหรือล้มเหลวในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีความเป็นนักเสี่ยงอย่างมีหลักการ คือตัดสินใจอย่างฉับไว และรอบคอบด้วยข้อมูลที่เชื่อถือได้
4. มีความสามารถในการจัดการทั่วไป (General management) ทั้งด้านการกำหนดแนวทางของธุรกิจและการจัดสรรทรัพยากร
5. มีความมุ่งมั่นในการดำเนินงาน (Performance intention) เพื่อสร้างความเจริญเติบโตและกำไรจากการดำเนินธุรกิจ

2.2.3 ผู้ประกอบการทางสังคม

ผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurs) เป็นแนวความคิดใหม่ที่มาจากกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ยุโรป สหรัฐอเมริกา หรือบางประเทศในเอเชีย ผู้ประกอบการทางสังคมประกอบกิจการเพื่อสังคมรวมตัวกันเป็นองค์กรเครือข่ายที่มีเป้าหมายองค์กรในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งกิจการเพื่อสังคมจะมีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากองค์กรภาครัฐและเอกชนทั่วไปที่มีเป้าหมายทางด้านธุรกิจเป็นหลัก และมุ่งแสวงหากำไร นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญทางสังคมธุรกิจ

1) ความหมาย

ผู้ประกอบการสังคม คือ การเริ่มต้นของผู้ประกอบการอื่นในการพัฒนา หาทุน และแก้ไขปัญหาทางสังคม วัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้อาจใช้กับองค์กรที่หลากหลาย ซึ่งมีขนาด จุดมุ่งหมายและความเชื่อแตกต่างกันออกไป ผู้ประกอบการที่แสวงหากำไรมักจะวัดผลการดำเนินงานโดยใช้เมตริกทางธุรกิจเช่นกำไรรายได้และการเพิ่มขึ้นของราคาหุ้น แต่ผู้ประกอบการทางสังคมไม่ใช่องค์กรที่ไม่หวังผลกำไรหรือการผสมระหว่างการสร้างผลกำไรและการสร้างผลบวกเพื่อคืนแก่สังคม เพราะฉะนั้นจึงใช้ตัววัดอื่น ผู้ประกอบการทางสังคมมักจะพยายามเพิ่มเป้าหมายด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในวงกว้างซึ่งมักเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอาสา ในด้านต่างๆเช่นการบรรเทาความยากจน การดูแลสุขภาพ และการพัฒนาชุมชน

2) ต้นกำเนิดที่มา

แนวคิดเกี่ยวกับการประกอบการไม่ใช่แนวความคิดใหม่ การประกอบการ (Entrepreneurship) (Dees, 2001) มาจากคำในภาษาฝรั่งเศส คือ Entrepreneur ซึ่งหมายถึงการเข้ารับดำเนินการ (Undertake) และมีความสำคัญในกระบวนการผลิตที่อธิบายโดยนักเศรษฐศาสตร์เมื่อ 200 ปี มาแล้ว ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์สมัยแรก ๆ ได้พูดถึงกระบวนการผลิตว่าต้องอาศัยแรงงาน (ร่างกายและจิตใจ) ทุนทางกายภาพ (โรงงานและเครื่องมือ) ทุนมนุษย์ (ความรู้และความชำนาญ)

และยังต้องอาศัยอะไรบางอย่างที่จับต้องได้ เช่น ทักษะในการบริหารจัดการ และความตั้งใจที่จะเข้าเสี่ยงในการลงทุนหรือการดำเนินการ

ดังนั้น นิยามโดยสรุป เกี่ยวกับการประกอบการซึ่งเรามักได้ยินได้ฟังในทุกวันนี้ก็คือเป็นกระบวนการติดตาม หรือไล่ล่า โอกาสที่ไม่มีขีดจำกัดโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน หลักการสำคัญก็คือ คำว่ากระบวนการ (Process) คือผู้ประกอบการสังคม คือบุคคลที่มีวิธีการใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมที่เร่งด่วน บุคคลเหล่านี้มีความมุ่งมั่นและยืนหยัดในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญ และเสนอแนวคิดใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในวงกว้าง แทนที่จะปล่อยให้การแก้ไขปัญหาสังคมเป็นหน้าที่ของภาครัฐหรือภาคธุรกิจ

ผู้ประกอบการทางสังคมมุ่งมั่นที่จะร่วมแก้ไขปัญหาโดยการเปลี่ยนแปลงระบบเผยแพร่วิธีการทำงาน และจูงใจให้คนในสังคมยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ

บางครั้งองค์กรเพื่อสังคมที่แสวงหาผลกำไรอาจได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนเป้าหมายทางสังคมหรือวัฒนธรรมขององค์กร แต่นั่นก็ไม่ได้เป็นจุดหมาย ตัวอย่างเช่น องค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ที่อยู่อาศัยและการจ้างงานแก่คนไร้บ้านอาจดำเนินธุรกิจร้านอาหารทั้งเพื่อระดมเงินและจัดหางานให้คนไร้บ้าน

ผู้ประกอบการทางสังคมในสังคมยุคใหม่ มีรูปแบบการประกอบการที่เห็นแก่ประโยชน์ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ที่สังคมจะได้รับ ผู้ประกอบการจะกลายเป็นความพยายามทางสังคมเมื่อเปลี่ยนทุนทางสังคมในทางที่มีผลต่อสังคมในเชิงบวกเป็นข้อได้เปรียบเนื่องจากความสำเร็จของการประกอบการทางสังคมขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสังคมที่ธุรกิจของบริษัทแบบดั้งเดิมไม่จัดลำดับความสำคัญผู้ประกอบการทางสังคมตระหนักถึงปัญหาทางสังคมในทันที แต่ยังคงต้องการที่จะเข้าใจบริบทที่กว้างขึ้นของปัญหาที่ข้ามสาขาวิชาและทฤษฎี เข้าใจมากขึ้นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับสังคมช่วยให้ผู้ประกอบการทางสังคมในการพัฒนาวิธีแก้ที่เป็นนวัตกรรมและระดมทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อส่งผลกระทบต่อโลกมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากธุรกิจขององค์กรแบบดั้งเดิม การดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมจะมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มความพึงพอใจของสังคมมากกว่าการเพิ่มผลกำไรสูงสุด

3) ตัวอย่างผู้ประกอบการทางสังคมที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์

1. Florence Nitingale ชาวอังกฤษ ผู้ก่อตั้งการพยาบาลสมัยใหม่ได้ก่อตั้ง โรงเรียนสำหรับพยาบาลแห่งแรก และต่อสู้เพื่อให้โรงพยาบาล ได้รับการพัฒนาให้มีสภาพดีขึ้น

2. Muhammad Yunus ผู้ก่อตั้งและผู้บริหารธนาคาร Grameen ในประเทศบังคลาเทศ ซึ่งมีผลทำให้ประชาชนผู้ยากจนในชนบทมีโอกาสได้กู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกแนวคิดเรื่อง microcredit เพื่อสนับสนุนนักประดิษฐ์ในหลายประเทศกำลังพัฒนาในเอเชีย แอฟริกา และละตินอเมริกา เขาได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ คนอื่น ๆ เช่น อดีตนายกเทศมนตรีเมืองอินเดียนแนโพ

ลิส สตีเฟน โกลด์สมิท กล่าวถึงความพยายามทางสังคมในระดับท้องถิ่นโดยใช้ภาคเอกชนเพื่อให้บริการในเมือง

ในปี 2017 โจวาน่า โดมิตโซโลได้ก่อตั้ง Ashokas และเป็นองค์กรเพื่อสนับสนุนนักลงทุนท้องถิ่น เดย์ตันบอกกับพนักงานของเค้าให้มองหาสิ่งที่สำคัญความคิดสร้างสรรค์ คุณภาพของผู้ประกอบการ ผลกระทบทางสังคมของแนวคิดและจริยธรรมการสร้างสรรค์มีสองส่วนที่สำคัญ การตั้งเป้าหมายและการแก้ปัญหา ผู้ประกอบการทางสังคมมีความคิดสร้างสรรค์พอที่จะมีวิสัยทัศน์ในสิ่งที่คุณต้องการจะทำให้เกิดขึ้นและรู้ว่าจะทำให้วิสัยทัศน์เกิดขึ้นได้อย่างไร

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าคุณภาพของผู้ประกอบการมาจากความคิดสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการไม่เพียงแต่มีความคิดที่ต้องดำเนินการแล้วพวกเขารู้ว่าจะใช้มันได้อย่างไรและมีความสมจริงในวิสัยทัศน์ของการนำไปปฏิบัติ เดย์ตันกล่าวว่า ผู้ประกอบการมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนว่าสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไรเมื่อเขาเอาความคิดมาใช้และพวกเขาก็ไม่สามารถหยุดได้จนกว่าความคิดนั้นจะไม่ใช่แค่การใช้งานในที่เดียว แต่เป็นการใช้งานในสังคมทั้งหมดสิ่งนี้แสดงออกผ่านความคิดที่ชัดเจนว่าพวกเขาเชื่อว่าในอนาคตจะมีลักษณะอย่างไรและมีแรงบันดาลใจที่จะทำให้เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ผู้ประกอบการไม่พอใจกับสถานะเดิม พวกเขาต้องการการเปลี่ยนแปลงที่ดี

การวัดผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องวัดว่าความคิดเพียงอย่างเดียว นั้น จะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้อยู่หรือเปล่าเมื่อผู้เริ่มความคิดไม่อยู่แล้ว ถ้าความคิดนั้นมีคุณค่าในตัวมันเอง เมื่อนำไปใช้แล้วจะสร้างความเปลี่ยนแปลงแม้จะไม่มีผู้นำที่มีพรสวรรค์ หนึ่งในเหตุผลที่คนเหล่านี้ถูกมองว่าไม่มีเหตุผลนั้นมาจากเหตุที่ว่าพวกเขาไม่มีความสามารถหรือทักษะที่จะทำสิ่งเหล่านั้นเอง แต่ล้อมรอบตัวเองด้วยกลุ่มคนที่มีความสามารถเหล่านั้น

4) ตัวอย่างผู้ประกอบการทางสังคมในประเทศไทย

1. สมาคมพัฒนาประชาชนและชุมชน Population and Community Development Association – PDA ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2517 โดยนายมีชัย วีระไวทยะ

2. บริษัทร่วมทุนชนบท จำกัด Rural Capital Partners Co.,Ltd เป็นกิจการที่ทำการลงทุนกับกิจการและโครงการในชนบททั่วประเทศ ซึ่งมีทั้งแบบการร่วมลงทุน (Venture Capital) และให้การกู้ยืม

3. บริษัท โธมิเดีย จำกัด เป็นบริษัทที่สร้างสื่อสัมพันธ์บนอินเทอร์เน็ต เน้นสร้างผลกระทบต่อสังคมด้วยสื่อใหม่ เป็นผู้ผลิตรายการ ดูโอคอร์ ซึ่งเป็นรายการข่าวเทคโนโลยีสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตทีวี ป็นชุมชนออนไลน์ที่ผลิตโดนเครือข่ายสื่อใหม่สร้างสรรค์ร่วมกับนิตยสารไบโอสโคป นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสื่อทางเลือก ทั้งไทยและต่างประเทศ และให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสื่อเองแบบง่าย ๆ รวมไปถึงสัมภาษณ์บุคคลที่น่าสนใจ

4. ประชาไท เป็นหนังสือพิมพ์อิสระบนเว็บไซต์ เกิดขึ้นจากการก่อตั้งของคณะบุคคล ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภา นักกิจกรรมสังคม นักวิชาการด้านสื่อมวลชน โดยมาจากการริเริ่มของ จอน อึ้ง ภากรณ์ สมาชิกวุฒิสภา มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการ จัดทำเว็บไซต์วารสารข่าวและสารระบับเทิงสำหรับประชาชนทั่วไป ให้ได้มีมุมมองที่รอบด้านในการติดตามข่าวสาร และเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับประชาชนทุกระดับ ดำเนินการแบบไม่แสวงผลกำไร

5. บริษัท สยามอินเทลลิเจนซ์ยูนิท จำกัด เป็นบริษัทที่ให้บริการทำการวิจัยประเด็นทางสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ

6. คิวบิกครีเอทีฟ ริเริ่มในปี พ.ศ. 2545 โดยนักเรียนมัธยมปลาย ปัจจุบันเป็นองค์กรที่เน้นการพัฒนาเยาวชนไทยใน 3 มิติสำคัญ ได้แก่ชีวิตการแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์มีอาสาสมัครเข้าร่วมทำงานกว่า 100 คน

7. บริษัท สยามบ้านดิน จำกัด เป็นผู้เชี่ยวชาญการออกแบบและสร้างบ้านดินที่เป็นมิตรต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ดำเนินกิจการภายใต้ อาศรมวงศ์สนธิ มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป

8. บริษัท โคโคบอร์ด จำกัด ประกอบธุรกิจไม้อัดจากเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรและแปรรูป เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวไร่ชาวนาและสร้างงานสร้างอาชีพแก่ชุมชน

9. บริษัท ไทยคราฟท์ แฟร์ เทรด จำกัด ก่อตั้งขึ้นในปี 2535 ทำกิจกรรมการค้าหัตถกรรม โดยผู้ผลิตเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

10. โรงเรียนอนันตรักษ์บริบาล ตั้งอยู่ที่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเป้าหมายที่จะสร้างบุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านสุขภาพ เพื่อออกไปช่วยเหลือสังคม

โดยตัวอย่างต้นแบบที่เป็นรูปธรรมที่ดีที่สุดของผู้ประกอบการทางสังคมในประเทศไทยนั้น คือ โครงการหลวงและโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ในทุกภูมิภาคในประเทศไทย โดยได้ดำรงชีพด้วยรายได้ที่เลี้ยงดูตนเองและครอบครัว ยึดหลักมนุษยธรรมควบคู่ไปกับการเพิ่มผลผลิตที่เป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะเดียวกันยังมุ่งให้ความรู้ในการสร้างรายได้โดยงดเว้นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้และต้นน้ำลำธาร

ในประเทศไทยนั้นกิจการเพื่อสังคมยังไม่ได้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย แต่การดำเนินธุรกิจด้วยแนวคิดนี้ นับเป็นโอกาสที่ดีสำหรับผู้ที่กำลังริเริ่มธุรกิจและมุ่งหวังสู่การเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน

2.2 ธรรมชาติของผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

2.2.1 คุณลักษณะเป็นผู้ประกอบการที่เป็นคุณสมบัติภายใน

หลักธรรมและแนวคิดในพระพุทธศาสนา คือ การเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจสาเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ทำให้รู้สาเหตุของการเกิดความทุกข์และสามารถดับทุกข์ได้ การคิดบวก มองโลกในแง่ดีทัศนคติที่ดี ไม่ได้มองปัญหาว่าเป็นปัญหา รวมถึงการใช้หลักธรรมต่างมาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือธุรกิจ ก็จะประสบผลสำเร็จในการทำงานและการดำเนินชีวิต ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขโดยการนำหลักธรรมต่างมาประยุกต์ใช้

ในพระไตรปิฎก (2546) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพ่อค้า (ปาปณิกะ) หรือผู้ประกอบการที่ไม่มีทางทำมาค้าขึ้นว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าผู้ประกอบด้วยองค์ 3 ประการ ย่อมถึงความมีโภคทรัพย์มากมายเหลือเพื่อไม่นานเลย องค์ 3 ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าในโลกนี้ เป็นคนที่มีตาดี 1 มีฐานะดี 1 ถึงพร้อมด้วยบุคคลที่จะเป็นที่พึงได้ 1 ฯ

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นคนมีตาดีอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าในโลกนี้ย่อมรู้สิ่งที่จะพึงซื้อขายว่า สิ่งที่พึงขายนี้อ้อมมาเท่านี้ ขายไปเท่านี้ จักได้ทุนเท่านี้ มีกำไรเท่านี้ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นคนมีตาดี ด้วยอาการอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่ามีฐานะดีอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าในโลกนี้ เป็นคนฉลาดที่จะซื้อและขายสิ่งที่ตนจะพึงซื้อขาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นคนมีฐานะดี ด้วยอาการอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคนซึ่งจะเป็นที่พึงได้อย่างไร ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าในโลกนี้ อันคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้มั่งคั่ง ผู้มีทรัพย์มากมีโภคะมาก ทราบได้เช่นนี้ว่าท่านพ่อค้าผู้นี้แล เป็นคนมีตาดี มีฐานะดี สามารถที่จะเลี้ยงบุตรภรรยา และใช้คืนให้แก่เราตามเวลาได้ เขาต่างก็เชื่อเชิญพ่อค้านั้นด้วยโภคะว่า ณะท่านพ่อค้าผู้สหาย แต่จะไปท่านจงนำเอาโภคะไปเลี้ยงบุตรภรรยา และใช้คืนให้แก่เราตามเวลา ดูกรภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยบุคคลซึ่งเป็นที่พึงได้ด้วยอาการอย่างนี้แลฯ”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ผู้ประกอบการที่ดีต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญา มองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องรู้ว่าซื้อสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไป ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

2) วิธูโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

3) นิสสัยสัมพันธ์ หมายถึง พี่พวาค้ายคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้น ๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

2.2.1 คุณลักษณะเป็นผู้ประกอบการที่เป็นคุณสมบัติภายในนอก ดังนี้

1. มิฉฉาวิชา คือ การค้าขายที่ผิดหรือไม่ชอบธรรม หมายถึง บุคคลไม่ควรค้าขายสิ่งเหล่านี้ ซึ่งถือว่าเป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสัตว์และต่อสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยมิฉฉาวิชา 5 ประเภท ดังนี้

1) สัตตฉฉา คือ การขายอาวุธ ได้แก่ อาวุธปืน อาวุธเคมี ระเบิด นิวเคลียร์ อาวุธอื่น ๆ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข

2) สัตตฉฉา หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ได้แก่ การค้าขายเด็ก การค้าขายสกลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัวหรือขายบริการทางเพศทั้งของตัวเองและผู้อื่น

4) มังสฉฉา หมายถึง ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหารเป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ 1 คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

4) มัชฉฉา หมายถึง การค้าขายน้ำเมา สกลอดจนการค้าสารเสพติดทุกชนิด รวมถึงการเสพเอง

5) วิสฉฉา หมายถึง การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์

2. สัมมาอาชีพะ เป็นหนึ่งในมรรค 8 หรือ มรรคมืองค์แปดเลียงชีพชอบ หมายถึงการทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต สัมมาอาชีพะ หมายถึง การเว้นมิฉฉาวิชา อันได้แก่ การเลียงชีพไม่ชอบ คือ การแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มีชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับ ชูเชื้อ และการต่อลาภด้วยลาภ หรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ อยากรได้มาง่ายๆโดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและร่างกาย ข้าโลกจนไม่ชอบธรรม เช่น เบียดเบียนลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม เพื่ออย่างได้มาก เสียให้น้อย

นอกจากนั้น สำหรับบรรพชิตหรือนักบวชแล้ว สัมมาอาชีพะ หมายถึง การใช้ชีวิตด้วยการบริโภคปัจจัยสี่ อย่างมกน้อย เทาที่จำเป็น ถ้าเป็นนักบวชที่อยู่ด้วยการขอ ต้องรักษาปัจจัยสี่ของทายกอย่างดี เพื่อให้คุ้มค่าต่อผู้ให้ ไม่เบียดเบียน และไม่เสพสิ่งทีนอกเหนือจากปัจจัยสี่โดยไม่จำเป็นเช่น

กามคุณ 5 เพราะแม้ไม่เสพกามคุณ มนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สัมมาอาชีวะของผู้บวชคือไม่เสพบริโภคเกินจำเป็น เช่น ดูการละเล่น แต่งตัว เป็นต้น

2.3 ผู้ประกอบการเชิงพุทธ

พระพุทธองค์ได้แสดงลักษณะของผู้ประกอบการ เรียกว่า “ปาปณิกธรรม” (Qualities of a successful shopkeeper or businessman) คือ หลักของการเป็นนักธุรกิจ หรือผู้ประกอบการ ดังต่อไปนี้

1. จักขุมา คือ ตาดี หมายถึง การรู้จักสินค้า ดูสินค้าเป็น สามารถคำนวณราคากะพูนเกินกำไรได้อย่างแม่นยำ เป็นต้น

2. วิรูโระ คือ จัดเจนธุรกิจ หมายถึง รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวหรือความต้องการของตลาด มีความสามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า บริการตรงกับความต้องการของลูกค้า เป็นต้น

3. นิสสยสัมปันโนคือ มีพร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย หมายถึงทำตัวเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจ ใส่หมู่แหล่งทุนใหญ่ (เครดิตดี) มีความสามารถหาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการได้โดยง่าย

นอกจากนั้น ในพระไตรปิฎกยังสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ประกอบได้ ตามที่พระธรรมปิฎก (2546) ได้จัดหัวข้อหลักพุทธธรรม ดังนี้

1. จักขุมา (รู้ชัด)

1) อิทธิบาท 4

1. ฉันทะ (aspiration) คือ ความพอใจ รักใคร่ เต็มใจ และฝักใฝ่ในงานอยู่เสมอ ทุ่มเทความสามารถ และปรารถนาเพื่อที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ด้วยการรักในงานของตน ชอบในงานของตน งานในนี้หมายถึง สิ่งที่เราทำ ผู้ใดมีงานอะไรแล้วมีความรักใคร่พอใจในงานนั้น เรียกว่า มีฉันทะ คนที่ขาดฉันทะ ไม่พอใจในงานของตน มักจะทำงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยใจ และชอบทิ้งงานให้จับจดและคั่งค้าง

2. วิริยะ (exertion) คือ ความเพียรพยายาม ความอดุสาหะ และมานะบากบั่น ที่จะทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีที่สุด ไม่ท้อถอยเมื่อเกิดอุปสรรค และความยากลำบากต่าง ๆ ด้วยการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการทำสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย และต้องเอาชนะให้สำเร็จ

3. จิตตะ (thoughtfulness) คือ การเอาใจใส่ และให้ใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ มีสมาธิ มั่นคงอยู่กับงาน ไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ และทำงานด้วยความตั้งใจที่จะให้งานนั้นสำเร็จ แต่หากใครทำการสิ่งใดด้วยความเป็นคนประมาท ไม่เอาใจใส่กับงานที่ตนทำ ทำอะไรทั้ง ๆ ขว้าง ๆ งานนั้นย่อมไม่สำเร็จตามเป้าประสงค์หรือหากสำเร็จ แต่ก็เป็นความสำเร็จที่ไม่มีประสิทธิผลในงาน

4. วิมังสา (investigation) คือ การสอบสวน ไตร่ตรอง และพิจารณาตรวจสอบในสิ่งที่กำลังทำนั้น ๆ รวมถึงการรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น และรู้จักคิดแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

2) อริยสัจ 4

1. ทุกข์ คือ ความเสื่อม เป็นสิ่งสากลมีอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง
2. สมุทัย คือ หมายความว่าทุกข์มีเหตุ ทำให้เกิด)ไม่ได้เกิดเอง(วงจรทุกข์ได้แก่ เวทนา ตัณหาและอุปาทาน
3. นิโรธ คือ การดับทุกข์ หมายความว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่สามารถดับได้ ด้วยการดับกิเลสและตัณหา
4. มรรค คือ ทางดับทุกข์ มีองค์ประกอบ 8 ประการ เรียกว่า “มรรค” คือ ทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา หรือ “อริยมรรค”

3) พรหมวิหาร 4

1. เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อ การบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น
2. กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่ง que เข้ามาเบียดเบียน ให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน
3. มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือ มีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความ เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ไม่มีจิตใริชยา ความริชยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่ง มักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เช่น เห็นเพื่อนแต่งตัวเรียบร้อยแล้วครุชมเขยก็เกิด ความริชยาจึง แกล้งเอาเศษชอล์ก โคลน หรือหมึกไปป้ายตามเสื้อกางเกงของเพื่อนนักเรียนคนนั้นให้สกปรกเลอะ เทอะ เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างมิตรและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและ ลึกซึ้ง
4. อุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืน บุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาใน เรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ ถูก

2. วิธฺโร (เงินจัดธุรกิจ)

1) จักร 4

1. ปฏฺรูปเทสวาสะ คือ อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม
2. สัปปุริสุปัสสยะ คือ สมากมกับสัตบุรุษ
3. อุตตสัมมาปณฺธิ คือ ตั้งตนไว้ชอบ, ตั้งจิตคิดมุ่งหมาย นำตนไปถูกทาง
4. ปุพเพกตปุญญตา คือ ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว, มีพื้นเดิมดี, ได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น

2) กัลยาณธรรม 7 คือ องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ

1. ปิโย คือ น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม
2. ครุ คือ นำเคารพ ในฐานะประพฤติดุสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย
3. ภาวนีโย คือ นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
4. วตฺตา จ คือ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนฺทฺขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
6. คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา คือ แดงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
7. โน จฏฺฐาเน นโยชเย คือ ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

3) ทศพิธราชธรรม 10

1. ทาน (ทาน) หมายถึงการให้ การเสียสละ นอกจากเสียสละทรัพย์สิ่งของแล้ว ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่ผู้อื่นด้วย
2. ศีล (ศีล) คือความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางศาสนา
3. บริจาค (บริจาค) คือ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อความสุขส่วนรวม

4. ความซื่อตรง (อาชชว) คือ ความซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต
5. ความอ่อนโยน (มัททว) คือ การมีความอ่อนโยน มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่ เสมอกันและต่ำกว่า
6. ความเพียร (ตป) คือ มีความอุตสาหะในการปฏิบัติงาน โดยปราศจากความเกียจคร้าน
7. ความไม่โกรธ (อกโกธ) คือ ความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏเห็นเช่นทำร้ายผู้อื่น แม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ตามเหตุผล
8. ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) คือ การไม่เบียดเบียน หรือบีบบังคับ ไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนผู้อื่น
9. ความอดทน (ขันติ) คือ การมีความอดทนต่อสิ่งท้งปวง รักษาอาการ กาย วาจา ใจให้เรียบร้อย
10. ความเที่ยงธรรม (อวิโรธน) คือ ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก ไม่เอนเอียงหวั่นไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลาภสักการะใดๆ

3. นิสยสัมปโน (เครดิตด้านทุน)

- 1) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง
 1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนที่ดี
 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วย ความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายที่ดี รักษาการงานของตนไม่ให้เสื่อมเสียไปที่ดี
 3. กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว
 4. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก
- 2) ฆราวาสธรรม 4
 1. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์
 2. ทมะ คือ การฝึกตน
 3. ขันติ คือ ความอดทน
 4. จาคะ คือ ความเสียสละ
- 3) สุขของคฤหัสถ์ 4 ธรรมที่ทำให้ผู้ครองเรือนมีความสุข

1. อัถดิสฺสุข หมายถึง สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ โดยเฉพาะความภาคภูมิใจในทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยร่างกาย สติปัญญาความสามารถของตนเอง
2. โภคสุข หมายถึง สุขอันเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง หรือสร้างประโยชน์สุขต่อบุคคลอื่นในสังคม
3. อนนฺตสุข หมายถึง สุขจากการไม่เป็นหนี้
4. อนวัชชสุข หมายถึง สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือความภูมิใจเอิบอ้อมใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตียน ไม่ได้ทั้งทางกายวาจาใจ
- 4) อริยวัฑฒิ 5 คือ หลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญงอกงาม หรือความเป็นอารยชน หรือความเป็นคนดีในอุดมคติ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ ดังนี้
 1. ศรัทธา (งอกงามด้วยศรัทธา) หมายถึง มีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยปัญญา และเหตุผล
 2. ศีล (งอกงามด้วยศีล) หมายถึง รักษากายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ ในทางปฏิบัติคือการรักษาศีล 5 หรือ ศีล 8 ของชาวพุทธทั่วไป
 3. สุตตะ (งอกงามด้วยสุตตะ) หมายถึง ความรู้ที่ได้ยินได้ฟัง หรือการศึกษาหาความรู้ ด้วยการฟังซึ่งรวมถึงการอ่านหนังสือและใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการแสวงหาความรู้
 4. จาคะ (งอกงามด้วยจาคะ) หมายถึง รู้จักเสียสละ แบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น
 5. ปัญญา (งอกงามด้วยปัญญา) หมายถึง มีความรู้อย่างกว้างขวาง รู้ชัดเจน และรู้จริง เป็นความรู้ทั้งในวิชาชีพ วิชาสามัญ หรือรู้เท่าทันโลก

2.4 หลักพุทธธรรมที่สำคัญกับลักษณะผู้ประกอบการทางสังคม

2.4.1 สติ แปลว่า ความระลึกได้ ความนึกขึ้นได้ ความไม่เผลอ ฉกฉกคิดขึ้นได้ การคุมจิตไว้ในกิจ หมายถึง อาการที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะทำอะไรจะพูดได้ นึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ระวังยับยั้งใจได้ ไม่ให้เลินเล่อพลั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเบื้องต้นยับยั้งชั่งใจไม่บุ่มบ่าม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท

สติ เป็นธรรมมีอุปการะมาก คือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง สตินั้นหากนำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบ จิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเป็นปกติ ไม่ค่อยโกรธ เกรียด หรือทุกข์ใจอะไรมาก ๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน ถ้ารู้เนือง ๆ มาก ๆ เข้าจนเป็นมหาสติ ก็จะได้ประโยชน์จากทางธรรมด้วย การที่เรามีสติอยู่เนือง ๆ รู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง ทำอย่างติดต่อกันเป็นระยะเวลาอนัน ก็เพื่อให้สติเกื้อกูลต่อการ “เห็นความจริง” ความจริงนี้เป็นสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุดก็คือกายกับใจจุดหมายของการรู้ก็

เพื่อให้เห็นความจริง อันได้แก่นิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่ากายและใจของเรานั้นเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าตัวเรา

สติ เป็นคุณธรรมที่เกิดเองไม่ได้ ต้อง ทำให้เกิดขึ้นด้วยการฝึกฝนรวบรวมจิตใจให้หนึ่งแนวด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นการเจริญวิปัสสนาคือการฝึกตามมหาสติปัฏฐานสูตร ทำสมาธิ สวดมนต์ ภาวนาคือให้มีความรู้สึกตัวผ่านอายตนะทั้ง 6 คำว่า สติ มีใช้ในอีกหลายความหมาย เช่น กำหนดรู้ ตระหนักรู้ ระลึกรู้ สัมผัสรู้ รู้สึกตัว และอื่น ๆ ที่ใช้ในความหมายการกำหนดรู้รู้สึกตัวในปัจจุบันต่อผัสสะใดๆที่เกิดขึ้นมาเพื่อให้กำหนดรู้เฉพาะหน้า ให้เท่าทันต่อสัมผัสตามความเป็นจริงต่อสิ่งที่ปรากฏขึ้นมา ให้จิตเป็นอิสระต่อสิ่งที่มากระทบในฐานะเป็นเพื่อผู้เฝ้ารู้เฉย ด้วยการเพิ่มการรับรู้ทางประสาทสัมผัส โดยลดการคิดนึกปรุงแต่งความรู้สึกอื่น ๆ สติใช้เพื่อที่จะรู้เท่าทันในสังขาร 3 คือ รู้เท่าทันในการเคลื่อนไหว (กายสังขาร) ในอันที่จะการสร้างกรรมใด ๆ นั่นคือศีล รู้เท่าทันในอารมณ์ที่ปรุงแต่งจิต (จิตสังขาร) จนจิตเป็นอิสระจากอารมณ์ นี่คือนิยาม และรู้เท่าทันความคิดทั้งหลาย (มโนสังขาร) ว่าความคิดเป็นเหตุเป็นผลหรือไม่ (โยนิโสมนสิการ) นี้คือปัญญา

2.4.2 สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งสิ่งของให้กันและกันตามโอกาสอันควร เพื่อแสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

2.4.3 ธรรมวิจย คือ การหาความจริง มี 3 อย่างคือ

1. สุตธรรมวิจย การหาความจริงจากการรับมาจากผู้อื่น เช่นฟังมา อ่านหนังสือมา ข้อดีคือได้ง่าย ข้อเสียสิ่งที่รู้มาอาจไม่จริง เชียงใหม่อาจไม่ได้อยู่ที่ทิศเหนือของประเทศไทยก็ได้

2. จินตธรรมวิจย การหาความจริงจากการคิด เช่นเห็นแก้วน้ำ ลอยน้ำได้ แก้วน้ำอีกอันเป็นไม้ย่อมลอยน้ำ ได้เหมือนกัน ข้อเสีย กลไกทางตรรกศาสตร์มีข้อจำกัด คือ เช่น ไม่มีกิเลสคือพระอรหันต์ ก้อนหินไม่มี กิเลส ก้อนหินคือพระอรหันต์ สิ่งที่ใส่ดอกไม้คือแจกัน เอากะละมังใส่ดอกไม้ กะละมังคือแจกัน เป็นต้น ข้อ ดีไว้ ไม่ต้องพิสูจน์มาก ข้อเสียอาจผิดพลาด

3. ภาวนาธรรมวิจย ภาวนาแปลว่าทำให้เกิดมีเกิดเป็น หมายถึงการหาความจริงจากการทดลอง เช่น เอน้ำจืดน้ำแข็งจะรู้สึกเย็น ทดลองก็ครั้งก็เหมือนเดิม ข้อดี แน่นนอนถูกต้อง ข้อเสียคือช้าถ้าจะทำทุกเรื่อง ดัง นั้นเราจึงควรต้องใช้ทั้ง 3 อย่างร่วมกันในแต่ละกรณี

2.5 ผู้ประกอบการและผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

สັตบุรุษ หมายถึง คนที่มีคุณธรรม คนที่เป็นสัมมาทิฐิ คนที่ประพฤติธรรมเป็นปกติ นอกจากนั้นยังหมายถึงคนดี คนสงบ คนที่พร้อมมูลด้วยธรรมในทางปฏิบัติคือคนที่ประกอบด้วย สัปปริสธรรม 7 ประการ ประกอบด้วย

1. ฉัมมัญญุตตา เป็นผู้รู้จักเหตุ
2. อັถถัญญุตตา เป็นผู้รู้จักผล

3. อุตัญญาตา เป็นผู้รู้จักตน
4. มัตตัญญาตา เป็นผู้รู้จักประมาณ
5. กาลัญญาตา เป็นผู้รู้จักกาล
6. ปริสัจญญาตา เป็นผู้รู้จักชุมชน
7. บุคคลปโรปริญญาตา เป็นผู้รู้จักบุคคล

คุณลักษณะของหลักธรรมทั้ง 7 ประการ มีข้ออธิบายดังนี้

1. ฉัมมัญญาตา เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่า หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น
2. อุตัญญาตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาชิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น
3. อุตัญญาตา เป็นผู้รู้จักตนคือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป
4. มัตตัญญาตา เป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับ และบริโภคปัจจัยสี่ศฤงษ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณ ในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น
5. กาลัญญาตา เป็นผู้รู้จักกาลคือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น
6. ปริสัจญญาตา เป็นผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น
7. บุคคลัญญาตา หรือ บุคคลปโรปริญญาตา เป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาตัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะ

ปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะทำหนียกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

ในเสขปฏิบัติปาฐกถาซึ่งบรรยายโดยพระอานนท์ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่ประกอบด้วย สัปปริสธรรม ๗ ประการคือ

1. เป็นผู้มีศรัทธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม

2. เป็นผู้มีหิริ คือ ละอายกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ละอายต่อการถึงพร้อมแห่งอกุศลธรรมอันลามก

3. เป็นผู้มีโอตตปปะ คือ สะดุ้งกลัวกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต สะดุ้งกลัวต่อการถึงพร้อมแห่งอกุศลธรรมอันลามก.

4. เป็นพหูสูต ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว สั่งสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมเหล่าใดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมทั้งหลายเห็นปานนั้น อันท่านได้สดับมามาก ทรงจำไว้ได้ สั่งสมด้วยวาจา ตามเพ่งด้วยใจ แหงตลอดด้วยดี ด้วยความเห็น.

5. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย.

6. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกได้ตามระลึกได้ แม้ซึ่งกิจการที่ทำไว้แล้วนาน แม้ซึ่งถ้อยคำที่พูดไว้แล้วนาน.

7. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา อันเห็นความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

คุณลักษณะของผู้ที่ประกอบด้วยสัปปริสธรรม 7 ประการ นี้ เรียกว่า สัทธัมมสมันนาโคโต บางทีก็เรียก สัปปริสธรรม 7 และในจุฬปุณณมสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสบรรยาย ความแตกต่างระหว่าง สัตบุรุษและอสัตบุรุษ ทรงแสดงถึง ลักษณะของผู้ประกอบด้วย ธรรมของสัตบุรุษ 8 ประการ ได้แก่

1. เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของสัตบุรุษ คือ เป็นผู้มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ มีสุตะมาก มีความเพียรปรารถนาแล้ว มีสติตั้งมั่น มีปัญญา) คือ สัทธัมมสมันนาโคโต ดังกล่าวไปแล้ว นั่นเอง

2. เป็นผู้ภักดีต่อสัตบุรุษ คือ มีสมณพราหมณ์ชนิดที่มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ มีสุตะมากมีความเพียรปรารถนาแล้ว มีสติตั้งมั่น มีปัญญา เป็นมิตร เป็นสหาย

3. เป็นผู้มีความคิดอย่างสัตบุรุษ คือ ย่อมไม่คิดเบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย

4. เป็นผู้มีความรู้อย่างสัตบุรุษ คือ ย่อมไม่รู้เพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่รู้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่รู้เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย

5. เป็นผู้มีถ้อยคำอย่างสัตบุรุษ คือ เป็นผู้งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากคำพูดส่อเสียด งดเว้นจากคำหยาบ งดเว้นจากการเจรจาเพื่อเจ้อ

6. เป็นผู้มีการงานอย่างสัตบุรุษ คือ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร

7. เป็นผู้มีความเห็นอย่างสัตบุรุษ คือ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว มีผล ยัญที่บูชาแล้ว มีผล สังเวทที่บวงสรวงแล้ว มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่ว มีอยู่โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นอุปาทิภะมี สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศ โลกนี้โลกหน้า ให้แจ่มแจ้งเพราะรู้อย่างด้วยตนเอง ในโลกมีอยู่

8. ย่อมให้ทานอย่างสัตบุรุษ คือ ย่อมให้ทานโดยเคารพ ทำความอ่อนน้อมให้ทาน ให้ทานอย่างบริสุทธิ์ เป็นผู้มีความเห็นว่ามีผล

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์กับปรัชญาของสหกิจศึกษาได้ ดังนี้

1. รู้จักตน คือ อตตัญญูตา มัตตัญญูตา
2. รู้จักคน คือ บุคคลปิโรปรัญญูตา
3. รู้จักงาน คือ ฆัมมัญญูตา อตถัญญูตา กาลัญญูตา และปริสสัญญูตา

2.6 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมโกศาจารย์ (2546) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้ประกอบการ มีผละ 4 ประการ ได้แก่ ปัญญาผละ คือ (รู้ตน รู้คน และรู้งาน) ละวิริยะพ (มุ่งมั่น) อนวัชชผละ (มรรค) และสังคะผละ (มุ่งคน)

สอดคล้องกับ พิสิฐ ลี้อาธรรม (2557) ที่กล่าวว่า นอกจากเป้าหมายด้านการเรียนการสอนแล้ว การมีส่วนร่วมกับสังคม Social Engagement เน้นไม่ให้อยู่แต่ในหอคอยงาช้างก็ได้เป็นเป้าหมายสำคัญของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นักศึกษาระดับปริญญาตรีของ มหาวิทยาลัย Manchester ได้เริ่มรับการเพาะบ่มคุณธรรม 3 ประการ หรือ ที่เรียกว่า Ethical Grande Challenges ในช่วง 3 ปี ที่เรียนหลักสูตรปริญญาตรี คือ ปี 1 เรียนรู้ ด้านความยั่งยืน (Sustainability) ปีที่ 2 ด้านความเป็นธรรมในสังคม (Social Justice) และ ปีที่ 3 ด้านคุณธรรมในสถานประกอบการ (Workplace Ethics)

โดยมีการทำกิจกรรมกลุ่มที่จะบรรลุเป้าหมายเหล่านี้ เพื่อให้ได้นักศึกษาที่ All Round คือ มีความสามารถทั้งทางวิชาการและมีคุณธรรมควบคู่ไปด้วย

นอกจากนั้น สมเกียรติ สกลสุรเอกพงศ์ (2558) ยังเห็นด้วยว่า นวัตกรรมทางความสามารถเป็นตัวแปรที่สร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีอิทธิพลทางบวกต่อประสิทธิภาพของกิจการเพื่อสังคม

มีความสอดคล้องกับ นิตนา ฐานิตธนกร (2557) ที่ว่า เป็นนวัตกรรมทางสังคัมรูปแบบใหม่ที่ผสมผสานความลงตัวของระหว่างการใช้ทักษะทางธุรกิจของผู้ประกอบการผนวกเข้ากับเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

สอดคล้องกับ สากล จริยวิทยานนท์ (2553) ซึ่งกล่าวว่า แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการประกอบการทางสังคัม เป็นแนวคิดที่จะนำไปสู่การสร้างสันติสุข เป็นหนทางบรรเทาความเลวร้าย ซึ่งเป็นผลมาจากการมีสังคัมที่ทันสมัย ส่งเสริมให้คนในสังคัมรู้จักพึ่งตนเอง ไม่เอาเปรียบกัน และอยู่ด้วยกันด้วยความรักและสามัคคี ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาสังคัม

ในเรื่องดังกล่าว พระธรรมโกศาจารย์ (2561) กล่าวสนับสนุนว่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ มี 3 ประการด้วยกันคือ

1. อัตตัตถะ ประโยชน์ตน
2. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น
3. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย หรือ ประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ยังเป็นสิ่งที่ดีตามที่ กันตนา ทองอินทร์ (2559) กล่าวว่า การนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาใช้เป็นแนวทางในการการบริหาร จัดการเชิงกลยุทธ์ตามกรอบแนวคิดของนักธุรกิจที่ศึกษานี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Balanced Scorecard ใน 4 มิติ ดังนี้

1) มิติด้านลูกค้า (Customer Perspective) คือ ธรรม 4 อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และ ทศพิธราชธรรม

2) มิติด้านกระบวนการภายใน (Internal Process Perspective) นักธุรกิจใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ คือ ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4

3) มิติด้านการเงิน (Financial Perspective) นักธุรกิจใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ฆราวาสธรรม 4 มาประยุกต์ใช้ และ

4) มิติด้านการเรียนรู้และพัฒนา (Learning and Growth Perspective) นักธุรกิจใช้ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ คือ ฆราวาสธรรม 4 จักรธรรม 4 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 และกัลยาณมิตร 7

ดังนั้น จากที่มีการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คุณลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคัมเชิงพุทธมีคุณธรรม มีลักษณะ ดังนี้

- 1.คิดไกล (สติ)
- 2.มองไกล (ธัมมวิจยะ)
- 3.ให้สังคม (สาธารณโภคี)

2.7 สรุป

การเป็นผู้ประกอบการทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว ยังคงไม่เพียงพอสำหรับผู้ประกอบการทั่วไป เพราะการช่วยเหลือสังคมที่เป็นจิตสาธารณะ ยังมีความสำคัญต่อกัน

ในทางพระพุทธศาสนาจิตสาธารณะ ว่า สาธารณโภคี หมายถึง จิตสำนึกที่ดีในการรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ยึดมั่นทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ขัดต่อกฎหมายลักษณะของผู้ที่มีจิตสาธารณโภคี จะต้องเป็นผู้ที่ให้และคอยช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อนด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน ไม่เห็นแก่ตัว เข้าใจผู้อื่น ไม่เป็นคนใจแคบ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ลักษณะงานวิจัย

3.1.1 งานวิจัยนี้ เป็นการวิเคราะห์การเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

3.1.2 ผู้วิจัยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary researcher) ในการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการทางสังคม โดยวิธีการสังเคราะห์ (Content Analysis) เป็นเทคนิคการวิจัย (Research technique) เพื่อใช้อธิบายถึงเป้าหมาย (Objective) และจำนวนของเนื้อหา (Content) ของการสื่อสารที่เห็นได้เด่นชัดอย่างเป็นระบบ ซึ่งกระบวนการในการตีความเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเริ่มจากการใช้ ทฤษฎี (Thesis) หรือองค์ความรู้หลักที่ใช้เป็นฐานในการพิสูจน์เพื่อใช้ในการสังเคราะห์ผู้ประกอบการทางสังคม

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ดังนี้

1. พระไตรปิฎก
2. อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา
3. หนังสือ ตำราทางพระพุทธศาสนา
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 ขั้นตอนการสังเคราะห์

โดยการวิเคราะห์ คิดและตีความ (Synthesis) จากนั้น คือ ขั้นตอนการสรุปผลที่ได้ว่าขัดแย้งหรือสอดคล้องกับทฤษฎี (Antithesis) โดยหลักสำคัญในการตีความ (Content Analysis) ได้แก่ การให้ความสำคัญกับความคิดรวบยอด ที่สรุปออกมาว่ามีเนื้อหาที่สำคัญที่สุดจากประเด็นที่ปรากฏในการแยกประเด็น อาจจำแนกเป็นข้อ ๆ ตามเนื้อหา จากนั้นจึงตีความตามความจริงที่คาดว่าจะมีนัยยะ หรือสื่อเค้าว่าจะเป็นอย่างไรที่ให้ความหมาย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร ตำรา ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย มาทำการจำแนกข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามแต่ละประเภทตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่

ผู้วิจัยตั้งประเด็นไว้ และตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มามีความเชื่อถือได้และมีความครบถ้วนเพียงพอหรือไม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป

3.2.2 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดที่วิเคราะห์และสรุปเสร็จเรียบร้อยแล้วมาจัดเรียงเรียงเพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ในการนำเสนอข้อมูล

3.2.3 ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล และอธิบายผลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยแล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้มาสรุปอภิปรายผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่องลักษณะผู้ประกอบการเชิงพุทธ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการวิจัยด้วยการรวบรวมข้อมูล จากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. มนุษย์มาจากไหน
2. องค์ประกอบในการเกิดมนุษย์
3. มนุษย์ยุคแรก
4. อาหารในยุคแรก
5. การสร้างที่อยู่อาศัย
6. ลักษณะพฤติกรรมมนุษย์
7. สัมมากรรมันต๊ะสัมมาอาชีวะของมนุษย์
8. ผู้ประกอบการแบบพุทธ
9. หลักคิปปิปฏิบัติ
10. การบริหารจัดการทรัพย์สินภายนอกและภายใน
11. มนุษย์กับการสร้างบารมี
12. ความสำคัญของทานบารมี
13. พุทธภาษิตว่าด้วยการให้
14. ตัวอย่างผู้ให้ในครั้งพุทธกาล (ผู้ประกอบการเชิงพุทธในพระไตรปิฎก)
15. สรุป

4.1 มนุษย์มาจากไหน

ในอัครัญสูตร (พระไตรปิฎก, 2546) ได้อธิบายกำเนิดสังคมหรือรัฐและการกำเนิดชนชั้นปกครอง รวมถึงการกำเนิดกฎหมายจึงเป็นไปเพื่อป้องกันมิให้สังคมมนุษย์เสื่อมลงจากธรรมชาติมากไปกว่านี้ โดยเฉพาะการป้องกันมิให้คือการกอบโกยเอาเปรียบเพื่อนชีวิตกัน ทั้งนี้ยของอุดมคติแบบสังคมนิยมแฝงอยู่ด้วย อาจจะเรียกคำของพุทธทาสภิกขุว่า เป็นการปกครองที่มีระบบสังคมที่มนุษย์จัดขึ้นทดแทน “ระบบสังคมนิยมของธรรมชาติ” อัครัญสูตร นั้นถือว่าเป็นรากฐานที่พระไตรปิฎกนำมาย่อไว้ในตอนต้น ซึ่งจะมีการกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการกำเนิดของโลก ซึ่งในตอนต้น

จะเป็นการถกเถียงกันของสามเณร 2 รูปเกี่ยวกับเรื่องวรรณะ (เพราะความเชื่อทางฮินดูหรือพราหมณ์ จะถือว่าพราหมณ์เป็นชนชั้นที่สูงมาจากพระโอษฐ์ของพระเจ้า) ว่าวรรณะใดสูงกว่ากัน

พระพุทธเจ้าจึงมีพระดำรัส ความว่า “ดูกร วาเสฏฐะ และภราทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึง เรื่องเก่าของพวกเขาไม่ได้ จึงพากันพูดอย่างนี้ พราหมณ์พวกเดียว เป็นวรรณะที่ประเสริฐสุดวรรณะ อื่นเลวทรามพวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพราหมณ์ กำเนิดมาจากพราหมณ์ใน สมัยนั้นเป็นทายาทของพราหมณ์ดังนี้ ดูกร วาเสฏฐะ และภราทวาชะ ก็ตามที่ปรากฏอยู่แล้วคือ พวก พราหมณ์ทั้งหลายของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกกินนมอยู่บ้าง อันที่ จริงพราหมณ์เหล่านั้นก็ล้วนแต่เกิดจากช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น...”

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้กล่าวว่า เรื่องวรรณะนั้นจริง ๆ แล้วเป็นสมมติขึ้นมาทีหลัง การที่ กล่าวอ้างว่าพราหมณ์เป็นวรรณะที่ประเสริฐสูงสุด จริงๆแล้วไม่ใช่ พราหมณ์ก็มาจากคนธรรมดาที่ กำเนิดจากนางพราหมณ์ อันเป็นการกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับวรรณะของพวกฮินดูหรือพราหมณ์ และการมองในเชิงทางการเมืองจะมองได้ว่า เป็นการแสดงออกถึงความ เป็น “ปฏิปักษ์” ของพุทธ ศาสนากับพราหมณ์ในแง่ของความคิด โดยที่พุทธศาสนาพยายามที่จะโต้แย้งหลักเรื่องวรรณะของ พราหมณ์

เนื้อหาในอัครคัมภีร์สูตรนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงกำเนิดของโลกและจักรวาล โดยทรง โต้แย้งกับนักปราชญ์ชื่อว่าวาเสฏฐะและภราทวาชะ ซึ่งเป็นพราหมณ์บวชในพุทธศาสนา และถูกสอนมา จากฝ่ายวรรณะพราหมณ์จนคิดว่าตนเองนั้น เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหมและพระพรหมเนรมิตทุก อย่าง พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบแก่ท่านทั้งสองว่า มนุษย์เกิดจากมนุษย์ด้วยกัน คือ พราหมณ์ย่อม กำเนิดจากพราหมณ์ และมนุษย์จะมีบรรพบุรุษเดิมจากต้นกำเนิดเดียวกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มคน ใด วรรณะใด จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ตอบถึงต้นปฐมกำเนิด ไม่ได้ตอบถึงปฐมชีวิต และไม่ได้ใช้คำ ว่า ผู้สร้าง

ครั้งเมื่อโลกพิณาศไปแล้ว พรหมชั้นอาภัสสรพรหม พรหมเหล่านี้ไม่มีเพศ กิน (ความรู้สึกรู้) ปีติ เป็นอาหาร มีรัศมีแผ่ซ่านทั่วกาย เดินทางด้วยการเหาะไปในอากาศ มีวิมานที่งดงาม แล้วโลกก็สงบลง หลังจากการพิณาศครั้งใหญ่กลายเป็นผืนน้ำ ตอนนั้นไร้ซึ่งกาลเวลา ไม่มีกลางวัน กลางคืน ไม่มีวัน ไม่มี เดือน และปี ไม่มีฤดูกาล เพราะถูกบดบังด้วยรัศมีของพรหมเหล่านี้ ต่อมาเกิดจันทรดินล่องลอยอยู่ เหนือผิวน้ำ เป็นสิ่งที่มีลักษณะเหมือนนมสดที่ถูกเคี้ยวให้งวด พอเย็นลงก็จับเป็นปึกแผ่น สีคล้ำเยย ข้นอย่างดี ส่งกลิ่นหอมไปทั่ว

ดังนั้นหากอิงตามพระสูตรนี้ พรหมเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ อาภัสสรพรหม หรือ อาภัสสร ภูมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่ 6 เป็นที่สถิตของพรหมที่มีรัศมีแผ่ซ่าน พรหมชั้นนี้จะมีอายุยืนสูงสุดประมาณ 8 กัปป์ การกำเนิดมนุษย์ในอัครคัมภีร์สูตร เริ่มมาจากอาภัสสรพรหมเกิดความอยาก (โลภะ) กินจันทร ดิน เพราะเกิดอายตนะทางจมูก คือได้กลิ่นหอมของจันทรดิน จึงเหาะลงมากิน เมื่อกินแล้วเกิดอายตนะ

ทางชีวหา (ลัน) รับรู้ว่าจะวันดินมีรสชาติดูร่อยเหมือนน้ำผึ้ง จึงยั้งหลงไหล (โมหะ) กินจวันดินจนหมด เมื่อเกิดกิเลสซึ่งผิณิสัยของพรหม จึงทำให้รัศมีกายเสื่อม ผิวแท้จึงปรากฏแล้วพากันดูหมิ่นพรหมที่มี ผิวกายไม่งาม พรหมที่ถูกดูหมิ่นก็โกรธ (โทสะ) พรหมจึงกลายเป็นมนุษย์เพราะมีกิเลส 3 เมื่อนานไป จวันดินหมดไป กลายเป็นกระบิดิน และเคเรือดินตามลำดับ แล้วกลายเป็นข้าวสาาลีขึ้นมาแทน พรหม กลายเป็นมนุษย์เต็มตัวจึงมีอวัยวะเพศขึ้น เห็นชัดว่าใครเป็นผู้ชายและผู้หญิง เมื่อพิจารณาต่อกันก็เกิด ความใคร่ (โลภะ) จึงเกิดการสืบพันธุ์ขึ้น แล้วให้กำเนิดทายาทสืบต่อกันมา

อัญคัญญสูตรนอกจากเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าอธิบายถึงการกำเนิดมนุษย์ว่ามาจากอากัสนพรหมแล้ว ยังทำให้เข้าใจถึงเรื่องของการเสื่อมไปของจิต จากจิตบริสุทธิ์ด้วยฌานสู่การเป็นจิตที่มีกิเลส จิตมีกิเลสเพราะอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) นั้นเอง

คำตอบของพระพุทธเจ้า คนก็คือคน เกิดจากมารดา (นางพราหมณี) มิใช่เกิดจากพรหม คน จะเลวจะดีอยู่ที่การกระทำ มิใช่วรรณะ ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชน ทั้งปัจจุบันและอนาคต พระพุทธเจ้าตรัสว่าหลังพิณาศแล้วโลกกลับเจริญขึ้นอีก เรียกยุค นี้ว่า “วิวัฏฏกัปป์” มีวิวัฒนาการ 2 อย่างคือ

1. วิวัฒนาการทางด้านวัตถุ เริ่มจากน้ำ ต่อมาบนผิวน้ำเกิดจวันดิน เกิดดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ จวันดินหายไปเกิดกระบิดิน จากกระบิดินเกิดเคเรือดินแทน จากเคเรือดินเกิดข้าวสาาลีแทน ต่อมาเกิดรำ และแกลบหุ้มข้าวสาาลี พระอรรถกถาจารย์รุ่นต่อมาได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เมื่อโลกก่อตัวขึ้นอีกมีเมฆ ใหญ่ปกคลุม เกิดฝนตกหนักท่วม จากนั้นเกิดพายุไต้ฝุ่นผสมกับลมพัดน้ำจวันดินเกือบถึงพื้นดินเดิม แล้วเกิดลมพายุอีกช่วยกักน้ำให้อยู่ในระดับคงที่ไม่ไหลเรื่อยไป ลมอุ้มน้ำไว้และน้ำอุ้มนแผ่นดินเอาไว้ ลม ทำให้น้ำปั่นป่วน ซึ่งเป็นสาเหตุของแผ่นดินไหว ทำให้เกิดเป็นแผ่นดินใหญ่ (พื้นผิวโลก) ส่วนน้ำนั้น มีรส อร่อย จวดเข้าเป็นจวันดิน ซึ่งเป็นอาหารมนุษย์ในยุคแรก

2. วิวัฒนาการทางด้านชีวิต ในทรรศนะของนักชีววิทยาซึ่งสรุปได้ว่า สิ่งที่มีชีวิตเกิดมาจาก วิวัฒนาการทางด้านเคมีก่อน (สิ่งไร้ชีวิต) ครั้นแล้ววิวัฒนาการทางด้านเคมีนั้นก็แปรสภาพมาเป็น หน่วยชีวิตที่เรียกว่า “เซลล์” (สิ่งมีชีวิต) และเซลล์นั้นเองนับได้ว่าเป็นโครงสร้างขั้นมูลฐานของ สิ่งมีชีวิตทุกชนิด

ส่วนใน ทรรศนะของพระพุทธเจ้า จากอัญคัญญสูตร ทำให้ทราบว่ชีวิตของพืช และชีวิตของ มนุษย์ เกิดมาพร้อมกับการเกิดขึ้นของโลกนั่นเอง เป็นมนุษย์พวกแรกในโลก เป็นบรรพบุรุษของ มนุษย์ปัจจุบันมีลักษณะพิเศษคือ เกิดจากใจของตนเอง , มีแสงในตัวเอง มีปิติเป็นอาหาร ท่องไปใน อากาศได้ อยู่วิมาน ไม่มีผู้หญิงผู้ชาย เป็นอากัสนพรหมจุติมาเป็นมนุษย์ ร่างกายของมนุษย์พวกนี้ วิวัฒนาการไปเป็นร่างกายที่หยาบ เนื่องจากอาหารและสภาพจิตที่เปลี่ยนไป บริโภคอาหารหยาบขึ้น ติดใจในรสอาหารนั้น (เกิดตัณหา) สภาพจิตใจก็หยาบขึ้นด้วย ร่างกายที่เคยละเอียดก็หยาบ จนกระทั่งมีลักษณะเพศปรากฏว่า เป็นหญิงหรือชาย สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้

เป็นวิวัฒนาการทางด้านเคมีและทางด้านชีวภาพ เมื่อมีเพศจึงเสพเมถุนธรรมกัน จึงถูกสังคมลงโทษ แต่ในเวลาต่อมาถือเป็นเรื่องธรรมดา แล้วกำเนิดของมนุษย์ในแบบใหม่ ต้องอาศัยมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดอย่างในปัจจุบันจึงเริ่มต้น กำเนิดและพัฒนาการมนุษย์ การกำเนิดของสัตว์โลกมี 4 อย่าง

1. อัญชชะกำเนิด คือ สัตว์ที่เกิดในไข่
2. ชลาพุชะกำเนิด คือ สัตว์ที่เกิดในมดลูก
3. สังเสทชะกำเนิด คือ สัตว์ที่เกิดในถ้ำไคร (ของสกปรก)
4. โอปปาติกกำเนิด คือ สัตว์ที่ผุดเกิดขึ้นโตทันที

ในกำเนิด 4 นั้น อัญชชะกำเนิดและชลาพุชะกำเนิด 2 กำเนิดนี้ รวมเรียกว่า คัพภไสยยกกำเนิด คือ เป็นสัตว์ที่ต้องอาศัยครรภ์มารดาเกิด ส่วนสังเสทชะกำเนิดและโอปปาติกกำเนิด ไม่ต้องอาศัยครรภ์มารดาเกิดสัตว์ที่เป็นอัญชชะกำเนิด ได้แก่ นก กา และเป็ด ไก่ เป็นต้น

4.2 องค์ประกอบในการเกิดมนุษย์

ใน มหาตัตถสัจจสูตร (พระไตรปิฎก, 2546) พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการที่มนุษย์ได้ก่อกำเนิดขึ้นในครรภ์มารดาว่า ต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. มาตา อุดฺดินิ โหติ คือ มารดามีระดู
2. มาตาปิตโร สนฺนิปตฺตา โหนติ คือ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน
3. คนฺธพฺโพ ปจฺจุปฺภวจฺฉิตฺโต โหติ คือ มีสัตว์มาเกิด

ความว่า ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารก ก็ยังไม่มี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

- 1) เมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วย
- 2) มารดามีระดูด้วย
- 3) คันธัพพะก็ปรากฏด้วย

เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการอย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมี

4.3 มนุษย์ยุคแรก

ในอัครคัมภีร์สูตร หลังจากแผ่นดินเกิดขึ้นแล้ว มีพรหมพวกหนึ่งจุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ เป็นพรหมที่หมดบุญหรือสิ้นอายุจากชั้นอาภัสสราพรหม (พรหมชั้นทุติยฉาน) การเกิดมาเป็นมนุษย์ในยุคแรกนี้ เป็นการเกิดเอง โดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ เกิดแล้วก็โตเต็มวัยทันที การเกิดชนิดนี้เรียกว่า เกิดแบบโอปปาติกะ

มนุษย์ที่จุดมาจากชั้นอาภัสราพรหมนี้ จะมีรูปร่างและลักษณะเหมือนขณะที่ยังเป็นพรหม คือจะไม่มีเพศ ร่างกายมีแสงสว่างเรืองรอง มีรัศมีสว่าง เหาะไปมาในอากาศได้ และมีปิตีเป็นอาหาร ไม่ต้องกินอาหารสิ่งอื่นที่อยู่ภายนอกร่างกายเข้าไป

โลกในช่วงที่พรหมลงมาเกิดเป็นมนุษย์นี้ มีสัณฐานแบนและมีจุดเชื่อมต่อกับสวรรค์ (สวรรค์ชั้น จาคุมหาราชิกา) โลกกับสวรรค์สามารถไปมาหาสู่กันได้ แต่ต่อมาจึงค่อย ๆ เปลี่ยนรูปทรงและเคลื่อนตัวห่างออกจากสวรรค์ไปตามบาปอกุศลที่มนุษย์สร้าง ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ จากโลกที่แต่เดิมมีสัณฐานแบน ก็เริ่มพยุขึ้น เมื่อพยุจนได้ระดับหนึ่ง จะหดตัวเข้าเป็นทรงรี แล้วจึงกลายเป็นทรงกลมในที่สุด ซึ่งแต่ละช่วงที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงนี้ใช้เวลานานมาก ยุคที่โลกกลมนี้เป็นยุคที่มนุษย์มีอายุต่ำกว่า 1 แสนปี

4.4 อาหารในยุคแรก

มนุษย์ที่เกิดมาชีวิตอยู่เช่นนั้นเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งมีมนุษย์คนหนึ่ง (มนุษย์ที่ลงมาเกิดในยุคนั้นมีเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่คนเดียวหรือสอง คน) เห็นดินที่มีสีส้มสวยงาม มีกลิ่นหอม เห็นแล้วก็อยากจะหยิบขึ้นมาลองลิ้ม จึงหยิบใส่ปากเพื่อลิ้มรส เพียงแค่นั้น (จ้วนดิน) สัมผัส เพียงปลายลิ้น รสดีก็แผ่ซาบซ่านไปทั่วร่างกาย มีรสเป็นที่ถูกใจของมนุษย์ผู้นั้น จึงหยิบมาบริโภคอีก มนุษย์อื่นเห็นเช่นนั้นจึงพากันเอาอย่างบ้าง และเนื่องจากจ้วนดินที่บริโภคเข้าไปนั้นเป็นอาหารหยาบ จึงทำให้รัศมีกายและแสงในตัวของมนุษย์หายไป ความมืดจึงบังเกิดขึ้น มนุษย์ทั้งหลายเมื่อถูกความมืดปกคลุมจึงพากันตกใจ

เมื่อความมืดบังเกิดขึ้นอยู่นั้นเอง สุริยเทพบุตรพร้อมด้วยดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยก็บังเกิดขึ้น ทำให้มีแสงสว่างเกิดขึ้นมาขับไล่ความมืด จากนั้นดวงจันทร์และดวงดาวต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น ทำให้มีกลางวัน กลางคืน วัน เดือน ปี ฤดูกาลต่าง ๆ ปรากฏขึ้น ซึ่งแต่ละชั้นตอนใช้ระยะเวลาที่ยาวนานมาก

เนื่องจากอำนาจของอาหารหยาบที่มนุษย์บริโภคเข้าไป ทำให้รัศมีกายและความสว่างหายไป และยังส่งผลให้มนุษย์มีผิวพรรณที่เศร้าหมองไม่ผ่องใสสวยงามเหมือนดังเดิม แต่ความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นในมนุษย์แต่ละคนมีไม่เท่ากัน บางคนเศร้าหมองน้อย บางคนเศร้าหมองมาก ขึ้นอยู่กับกรรมเก่าที่เคยทำมาในชาติต่าง ๆ และกิเลสที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เมื่อมีความแตกต่างเกิดขึ้น ทำให้มนุษย์มีความยึดมั่นและถือตัวเกิดขึ้น ทำให้ร่างกายที่เคยเหาะได้หยาบลง จึงเหาะไม่ได้อีกต่อไป

จากบาปกรรมที่เกิดขึ้นนี้ สิ่งต่าง ๆ จึงแปรเปลี่ยนไป จ้วนดินที่เคยมีรสอร่อยได้หายไป กลายเป็นกะบิดิน แต่ยังคงมีรสอร่อยและกลิ่นหอมบริโภคได้เหมือนเดิม ยิ่งมนุษย์ถูกกิเลสครอบงำเท่าไร ความประณีตของอาหารก็น้อยลงทุกที จากกระบิดิน กลายเป็นเครีอิดิน และต่อมาได้กลายเป็นข้าวสาลี

ข้าวสาลีในยุคนั้นต่างจากข้าวสาลีในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นข้าวที่มีเปลือกบางคล้าย ๆ เปลือกของแตงกวา จึงกินได้ทั้งเปลือก มีสีเหลืองอมขาว เนื้อนุ่มเมื่อเคี้ยว มีกลิ่นหอม มีคุณค่าทางอาหารครบ และมีความอร่อยอยู่ในตัว เมื่อบริโภคเข้าไปแล้วจะสามารถดับความหิวกระหาย ความเหน็ดเหนื่อยได้ ขนาดของเมล็ดประมาณ 1 สอกของมนุษย์ในยุคนั้น (สอกที่กำมือแล้ว) 1 เมล็ดสามารถบริโภคได้ 3-5 คน เมื่อจะบริโภคก็นำมาวางไว้บนแผ่นหินชนิดหนึ่ง ข้าวจะสุกเอง

เนื่องจากมนุษย์ยุคนั้นมีร่างกายที่ใหญ่กว่ายุคปัจจุบันมาก ข้าวสาลีจึงมีลำต้นสูงใหญ่มาก โดยสูงประมาณเท่าต้นยางนา (ยางนาสูงโดยเฉลี่ย 40-50 เมตร) และสูงกว่ามนุษย์ในยุคนั้น ปกติรวงข้าวจะตั้งตรง แต่ครั้งเมื่อรวงข้าวสุกก็จะโน้มลงมาจนมนุษย์สามารถเก็บได้ เมื่อเก็บแล้วก็จะงอกออกมาใหม่และขึ้นได้ทั่วไป

เกิดอวัยวะภายในกายมนุษย์

เพราะเหตุที่คุณภาพของอาหารที่มนุษย์บริโภคเข้าไป มีลักษณะหยาบขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะกิเลสที่เพิ่มมากขึ้นของมนุษย์ ทำให้อาหารที่มนุษย์บริโภคเข้าไปนั้นไม่สามารถถูกดูดซึมได้ดังเดิม เกิดมีกากอาหารขึ้น เสมือนเป็นส่วนเกินของร่างกาย ร่างกายของมนุษย์จึงปรากฏช่องทางขับถ่ายคือทวารหนักและทวารเบา แต่เนื่องจากกรรมที่เคยประพฤติดีศีลข้อกาเมฯ ของชาติในอดีตส่งผลทำให้มนุษย์มีอวัยวะเพศต่างกัน บางคนเพศหญิงปรากฏ บางคนเพศชายปรากฏ

เมื่ออวัยวะเพศปรากฏ และด้วยเหตุว่ามีเพศต่างกันเป็นเพศหญิงเพศชาย ทำให้มนุษย์เพ่งเล็งกันและกัน มีความปรารถนาในกาม มีความสนใจในเพศตรงข้าม จึงต่างเข้าหากันและเสพเมถุนธรรมต่อกัน เนื่องจากการเสพเมถุนธรรมนี้เป็นสิ่งแปลกใหม่ ทำให้มนุษย์ส่วนมากเห็นการที่หญิงชายเสพกามกันนั้นเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ จึงพากันห้ามปราม จับแยก รวมทั้งติเตียน ต่ำว่า จนกระทั่งพากันขับไล่โดยในพระสูตรได้พรรณนาถึงอาการขับไล่ไว้ว่า

“สัตว์เหล่าใดเห็นสัตว์เหล่าอื่นกำลังเสพเมถุนกัน ก็ไปรยฝุ่นลงบ้าง ไปรยขี้เถ้าลงบ้าง ไปรยโคลมัย ลงบ้าง ด้วยกล่าวว่า คนถ้อย เจ้าจงฉิบหาย คนถ้อย เจ้าจงฉิบหายดังนี้ แล้วกล่าวว่า ก็สัตว์จักกระทำการกรรม อย่างนี้แก่สัตว์อย่างไร...”

4.5 การสร้างที่อยู่อาศัย

เมื่อชายหญิงเหล่านั้นเสพเมถุนธรรม จึงถูกรังเกียจและขับไล่ ได้เสาะแสวงหาและสร้างที่มุงบังเพื่อปกปิดในเวลาเสพเมถุนธรรม ทำให้มีการสร้างบ้านเรือนตามมา เมื่อมนุษย์ต่างก็ช่องเสพกามกัน ทำให้การเกิดแบบชลาพุชะ คือ การเกิดในมดลูก มีการตั้งครรรค์เกิดขึ้น ซึ่งถือได้ว่ามนุษย์ได้เริ่มเกิดจากครรรค์ ตั้งแต่ครั้งนั้น หลังจากนั้นก็ไม่มีการเกิดแบบโอปปาติกะในหมู่มนุษย์อีก

เมื่อมนุษย์สร้างบ้านเรือน มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง จึงเกียจคร้านในการออกไปแสวงหาข้าวสาลีบ่อย ๆ เกิดความโลภขึ้น เมื่อออกไปเก็บข้าวสาลีก็นำมาทีละมาก ๆ นำมาสะสมไว้ ยิ่งความ

โลภมากเท่าไรความประณีตของอาหารก็ยิ่งน้อยลง ข้าวสาลีจึงเริ่มเสื่อมคุณภาพลงไปเรื่อย ๆ ลำต้นมีขนาดเล็กลง ปรากฏมีเปลือกขึ้น และเมื่อเก็บไปแล้วก็ไม่งอกออกมาอีก ที่เคยขึ้นอยู่ทั่วไป ก็เริ่มลดน้อยร่อยหรอลงไปเรื่อย ๆ และหาได้ยากขึ้น

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของพรหมในชั้นอภัสสรา ที่ได้เสื่อมจากอัทธภาพเดิมกลายมาเป็นมนุษย์ในยุคต้นกับเพราะอาศัยเหตุคือจันดิน หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง จันดินก็เป็นวัตถุสามชั้นเล็กที่ชักชวนให้พรหมเหล่านั้นหันมาสนใจ เมื่อทดลองลิ้มก็ติดใจ ถูกกิเลสสามคือความอยากที่มีอยู่ในใจแต่เดิม เข้าครอบงำ อุปมาเปรียบจันดินได้กับ กีบดักของนายพราน ที่คอยดักสัตว์ป่าผู้โง่เขลาให้เข้ามาติดนั้นเอง

ถึงแม้ว่าอภัสสราพรหมจะเป็นมนุษย์ในยุคต้นกับ แต่อายุของมนุษย์ยุคนั้นก็ยืนยาวจนมีอายุที่จะนับได้ ซึ่งในภาษาบาลี ใช้คำว่า อสงไขยปี เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าในยุคนั้นมีได้มีมลภาวะเช่นปัจจุบัน ดินฟ้าอากาศ ฤดูกาลต่าง ๆ มิได้แปรปรวน มีแต่ฤดูสบาย ไม่ต้องมีบ้านไว้คอยกันฝน ไม่ต้องมีร่มเงาไว้คอยบังแดด เครื่องนุ่งห่มนั้นก็เครื่องนุ่งห่มเมื่อครั้งยังเป็นพรหม ไม่ต้องมีการประกอบภาระงาน สิ่งใดที่เป็นความยากลำบากในยุคนั้นล้วนมีได้มีเลย

โลกในยุคแรกจึงเป็นโลกที่สะดวกสบาย ปราศจากความทุกข์ยากลำบากใด ๆ หากจะมีความทุกข์บ้าง ก็เป็นความทุกข์เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาขัดเซกแทน เช่น การเสื่อมจากจันดินที่เป็นอาหารอันประณีต กลับกลายมาเป็นต้องรับประทานกะบิดินและเครื่องดินตามลำดับ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ในยุคนั้น ก็คือเรื่องของผิวพรรณที่มีทั้งงามและทรามควบคู่กันไป เพราะการบริโภคของพวกมนุษย์ในยุคต้นกับนั้นในสมัยที่ตนยังเป็นพรหมอยู่ ก็บริโภคด้วยความอยาก หาใช่เพราะความจำเป็นไม่ เพราะพรหมนั้นมิปิดเป็นภักษาอยู่แล้ว อาหารอย่างอื่นจึงไม่มีความจำเป็น เมื่อมนุษย์คนใดมีความอยากมาก ก็จะบริโภคมากมาตั้งแต่สมัยที่ตนยังเป็นมนุษย์-โอปปาติกะ ธาตุหยาบที่มีสิ่งสมอยู่ในร่างกายก็จะมากตามไปด้วย เป็นเหตุให้ความประณีตของผิวพรรณลดลง หากมนุษย์คนใดบริโภคเพียงเพื่อต้องการแค่ให้ดำรงอัทธภาพได้ ธาตุหยาบที่ได้จากอาหารก็จะเข้าไปในร่างกายน้อย ความประณีตของผิวพรรณจึงยังมีอยู่บ้าง ทำให้มีผิวพรรณงามกว่าพวกที่บริโภคมาก

อาจจะเปรียบเทียบกับการผสมสีด่างไปในสีขาว ซึ่งถือว่าเป็นสีที่มีความบริสุทธิ์ หากผสมน้อย สีขาวก็จะกลายเป็นสีเทา แต่หากผสมมากไปสีขาวก็จะกลายเป็นสีดำไปในที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้พวกมนุษย์เหล่านั้นจึงดูหมิ่นผิวพรรณของกันและกัน

การที่กายของพรหมหมดรัศมี รวมไปถึงความกล้าแข็งของกายที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเราสามารถเปรียบเทียบปรากฏการณ์เช่นนี้ ได้กับวิธีการทางเคมีของนักวิทยาศาสตร์ โดยนำเอาธาตุองค์ประกอบหลาย ๆ ตัวไปผสมเข้ากับธาตุหลักตัวใดตัวหนึ่ง จนทำให้ธาตุนั้นเกิดปฏิกิริยาการเปลี่ยนแปลง ไปเป็นธาตุตามที่เรต้องการ นี่เป็นหลักพื้นฐานง่าย ๆ ในวิชาเคมี และเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างช้า ๆ ได้กับการนำน้ำเปล่าเข้าไปแช่ในช่องแช่แข็ง (freeze) น้ำที่เป็น

ของเหลวในตอนแรกพองเ็นมากเข้า ๆ ก็จะค่อย ๆ กลายเป็นวุ้น และพองถึงความเ็นระดับหนึ่ง ก็จะกลายเป็นก้อนแข็งไปในที่สุด น้ำนั้นมีได้แข็งขึ้นในทันทีทันใด ร่างกายของพวกพรหมก่อนที่จะกลายเป็นมนุษย์ในยุคต้นก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นนั้น ซึ่งจะต้องอาศัยระยะเวลาเป็นล้าน ๆ ปี ร่างกายของมนุษย์ในยุคต้นกับนั้น มีขนาดใหญ่โตและแข็งแรงมาก ถ้าจะยกตัวอย่างจากในพระไตรปิฎก ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธวงศ์เมื่อกล่าวถึงพระพุทธเจ้าพระองค์ต่าง ๆ ที่มีพระชนมายุ และขนาดของพระวรกายไม่เท่ากัน พระพุทธเจ้าบางพระองค์มีพระวรกายสูงถึง 60 ศอก

4.6 ลักษณะพฤติกรรมมนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ถึงเรื่องนิสัยใจคอของคน จึงทรงให้ความรู้เกี่ยวกับนิสัยใจคอของคนว่า คนทั้งหลายในโลกนี้ มีนิสัยหรือจริตอยู่ด้วยกัน 6 แบบ เรียกว่า จริต 6 ได้แก่ ราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต วิทกจริต สัทธาจริต พุทธจริต ไม่ว่าจะคนจะเกิดก่อนหรือหลังพระพุทธเจ้า และมีจำนวนเท่าใดก็ตาม ล้วนมีนิสัยอยู่ 6 แบบ ไม่มากไม่น้อยไปกว่านี้ได้

ลักษณะนิสัยของแต่ละแบบเป็นอย่างไรบ้างนั้น ก็ขอกล่าวอ้างคำครูบาอาจารย์มาให้พิจารณา กัน นั่นคือ พระราชพรหมยาน หรือ หลวงพ่อฤาษีลิงดำ วัดจันทาราม หรือวัดท่าซุง จังหวัดอุทัยธานี ที่ได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ คู่มือปฏิบัติพระกรรมฐาน ซึ่งสรุปความได้ว่า

1. ราคะจริต ท่านว่าเจ้าของจริตนี้มีอารมณ์หนักไปในทางรักสวยรักงาม ชอบการมีระเบียบ สะอาด ประณีต มีกิริยาท่าทางละมุนละไม นิ่มนวล ข้าวของเครื่องของใช้ไม่เกียจว่าเก่าหรือใหม่แต่ต้องสะอาดเรียบร้อย พุดจาอ่อนหวาน สรุปว่า มีนิสัยรักสวยรักงาม

2. โทสะจริต ท่านว่าเจ้าของจริตนี้มีอารมณ์โกรธเป็นเจ้าเรือน ชี้โมโหโทโส อะไรนิดก็โกรธ อะไรหน่อยก็โกรธ เป็นคนบุษาคความโกรธว่าเป็นของวิเศษ พุดเสียงดัง ทำงานหยาบ ไม่ใคร่ละเอียดถี่ถ้วน แต่งตัวไม่พิถีพิถันเป็นคนใจเร็ว

3. โมหะจริต ท่านว่าเจ้าของจริตนี้ มีความลุ่มหลงในทรัพย์สมบัติ ชอบสะสมมากกว่าจ่ายออก เป็นคนเก็บตะทุกอย่าง เห็นแก่ตัว อยากรู้ของคนอื่น แต่ของตนไม่ยอมให้ใคร ชอบเอาไรต์เอาเปรียบ ชาวบ้าน ไม่ชอบบริจาทานการกุศล เป็นคนชอบได้ไม่ชอบให้

4. วิทกจริต ท่านว่าเจ้าของจริตนี้ เป็นคนชอบคิด ตัดสินใจไม่เด็ดขาด มีเรื่องที่จะต้องพิจารณานิดหน่อยก็คิดตรองอยู่อย่างนั้น ไม่กล้าตัดสินใจ คนประเภทนี้เป็นโรคประสาทมาก หากความสบายใจได้ยาก

5. สัทธาจริต ท่านว่าเจ้าของจริตนี้ มีจิตโน้มไปในความเชื่อเป็นอารมณ์ประจำใจ เชื่อโดยไร้เหตุไร้ผล พวกที่ถูกหลอกลวงก็คนประเภทนี้ มีใครแนะนำก็ตัดสินใจเชื่อโดยไม่พิจารณา

6. พุทธจริต ท่านว่าเจ้าของจริตนี้ เป็นคนเจ้าปัญญาความคิด มีความฉลาดเฉลียว มีปฏิภาณไหวพริบดี การคิดการอ่านหรือการทรงจำดีทุกอย่าง

นิสัย หรืออารมณ์ ทั้ง 6 แบบนี้ พระพุทธเจ้าทรงแจกแจงแยกแยะไว้ เพื่อจะใช้วิธีการอบรมสั่งสอนแต่ละคนให้เหมาะสมกับนิสัย ทุก ๆ คนที่เกิดมามีนิสสัยทั้ง 6 แบบอยู่ในตัว แต่จะมีมากมีน้อยในแบบใดก็แล้วแต่ว่าสภาวะบารมีที่ได้สั่งสมมา เมื่อรู้ว่าใครมีนิสัยหนักไปในทางใดก็ทรงสอนด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับคน ๆ นั้น

วิธีการที่พระองค์ทรงใช้สั่งสอนมีอยู่ 40 แบบ คือ กรรมฐาน 40 เริ่มตั้งแต่วิธีแรกคือ อานาปานสติ คือ การจับลมหายใจเข้าออก ซึ่งเหมาะกับทุกจริต พระพุทธเจ้านั้นทรงรู้นิสัยของคนทุกคน จึงทรงแนะนำวิธีการให้นำไปปฏิบัติจนบรรลุผลคือสำเร็จจรหันต์ ซึ่งครูบาอาจารย์ท่านก็ยึดตามแบบของพระศาสดาสั่งสอนคนมาจนถึงทุกวันนี้

4.7 สัมมากรรมันตะสัมมาอาชีวะของมนุษย์

มรรค คือ ข้อปฏิบัติที่ทำให้พ้นจากความทุกข์หรือปัญหาต่าง ๆ ข้อปฏิบัติให้ลุถึงความดับทุกข์ ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ประการ อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างหรือทางดำเนินชีวิตที่ดีเลิศจัดเป็นเหตุที่ควรเจริญ คือ ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิโรธ โดยสรุปเป็นหลักแห่งการศึกษาปฏิบัติสำคัญได้ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคคือความจริงข้อสุดท้ายในอริยสัจ 4 ประการ

มรรค หมายถึงหนทางสู่การดับทุกข์ มีด้วยกันทั้งหมด 8 ประการคือ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ถ้าท่านสนใจหาความรู้เรื่องมรรคอย่างละเอียด ให้ท่านอ่าน บทความเรื่องมรรค 8 ในเว็บตีพิมพ์ฟรีคุณะครับ จะมีอธิบายเอาไว้อย่างละเอียด

มรรค 8 คือหนทางสู่การดับทุกข์

มรรค คือ หนทางสู่ความดับทุกข์ เป็นหนึ่งใน อริยสัจ 4 จึงเรียกอีกอย่างว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่าอริยมรรคมองค์ 8 นี้เป็นทางสายกลาง คือเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น

ตามวิภังคสูตร พระพุทธเจ้าทรงอธิบายรายละเอียดไว้ ดังนี้

1. สัมมาทิฎฐิ (เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้ริยสัจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศลและอกุศลมูล

กัปกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท)

2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปป อพยาบาทสังกัปป อวิหิงสาสังกัปป)
3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจริต 4)
4. สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจริต 3)
5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิถฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ)

6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ ได้แก่ ปธาน หรือ สัมมัปปธาน 4)

7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4)

8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4)

องค์ 8 ของมรรค จัดเข้าในธรรมชั้น 3 ข้อต้น คือ ข้อ 3-4-5 เป็น ศีล ข้อ 6-7-8 เป็น สมาธิ ข้อ 1-2 เป็น ปัญญาสิกขา มรรคมืองค์ 8 นี้ ได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย ปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค

สัมมากัมมันตะ เป็นหนึ่งในมรรค 8 หรือ มรรคมืองค์ 8 กระทำชอบ ทำการชอบ คือ การกระทำที่เว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย 3 อย่าง อันได้แก่

1. การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้
3. การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

ส่วนสัมมาอาชีวะเป็นหนึ่งในมรรค 8 หรือ มรรคมืองค์ 8 สัมมาอาชีวะ หมายถึง การใช้ชีวิตด้วยการบริโภคปัจจัยสี่ อย่างมีกน้อย เท่าที่จำเป็น ถ้าเป็นนักบวชที่อยู่ด้วยการขอ ต้องรักษาปัจจัยสี่ของทายกอย่างดี เพื่อให้คุ้มค่าต่อผู้ให้ ไม่เบียดเบียน และไม่แสพสิ่งที่นอกเหนือจากปัจจัยสี่โดยไม่จำเป็นเช่นกามคุณ 5 เพราะแม้ไม่แสพกามคุณ มนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สัมมาอาชีวะของผู้บวชคือไม่แสพบริโภคเกินจำเป็น เช่น ดูการละเล่น แต่งตัว เป็นต้น

การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต สำหรับฆราวาส สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มีชอบ คือการโกงหรือหลอกหลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาภด้วยลาภ หรืออีกคือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ อยากรได้มาง่ายๆโดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและร่างกาย ขี้โลภจนไม่ชอบธรรม เช่น เบียดเบียนลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม เพื่ออย่างได้มาก เสียให้น้อยรวมถึงการไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ 5 ประเภท ดังนี้

1. สัตตวณิชชา คือ การขายอาวุธ ได้แก่ อาวุธปืน อาวุธเคมี ระเบิด นิวเคลียร์ อาวุธอื่น ๆ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข

2. สัตตวณิชชา หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ได้แก่ การค้าขายเด็ก การค้าทาส ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัวหรือขายบริการทางเพศทั้งของตนเองและผู้อื่น

3. มังสวณิชชา หมายถึง ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหารเป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ 1 คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

4. มัชฌิมชา หมายถึง การค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้าสารเสพติดทุกชนิด รวมถึงการเสพเอง

5. วิสวณชา หมายถึง การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์

4.8 ผู้ประกอบการแบบพุทธ

ในพระไตรปิฎก (2546) ได้กล่าวถึงหลักปาปนิกรรม 3 ปาปนิกัณณะ หลักพ่อค้า องค์คุณของพ่อค้า หรือลักษณะผู้ประกอบการไว้ว่า

1. จักขุมา ตาดี รู้จักสินค้า ดูของเป็น สามารถคำนวณราคา กะทุนแก้งกำไร แม่นยำ
2. วิธูโร จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า
3. นิสสยสัมปนโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย

4.9 หลักคหิปฏิบัติ

คหิปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน ซึ่งแจกแจงไว้เป็นข้อสำหรับคฤหัสถ์

1. กรรมกิเลส 4 คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง 4 อย่าง
 - 1) ปาณาติบาต คือ การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง
 - 2) อทินนาทาน คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย
 - 3) กามเมสุ มิจฉาจาร คือ การประพฤติดีในกาม
 - 4) มุสาวาท คือการ พูดเท็จ
 กรรม 4 อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย
2. อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย 4 อย่าง
 - 1) ความเป็นนักเลงหญิง
 - 2) ความเป็นนักเลงสุรา
 - 3) ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน
 - 4) ความคบคนชั่วเป็นมิตร
 โทษ 4 ประการนี้ ไม่ควรประกอบ
3. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง
 - 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดี

ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี

3) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วย ความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงานของตน ไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี

3) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

4) สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก

4. สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายนอก 4

1) อย่างสัตถาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อเช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

2) สีสสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากายวาจาเรียบร้อยดีไม่มีโทษ

3) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น

4) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ ประโยชน์ เป็นต้น

5. มิตตปฏิรูป คือ คนเทียมมิตร 4 จำพวก

1) คนปกอลอก

2) คนดีแต่พูด

3) คนหัวประจบ

4) คนชักชวนในทางฉิบหาย.

คน 4 จำพวกนี้ ไม่ใช่มิตร เป็นแค่คนเทียมมิตร ไม่ควรคบ

6. คนปกอลอก มีลักษณะ 4 คือ

1) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว

2) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก

3) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน

4) คบเพื่อเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง

7. คนดีแต่พูด มีลักษณะ 4

1) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย

2) อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย

3) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้

4) ออกปากฟังมิได้

8. คนหัวประจบ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

1) จะทำชั่วก็คล้อยตาม

2) จะทำดีก็คล้อยตาม

- 3) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ
- 4) ลับหลังตั้งนินทา

9. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- 1) ชักชวนดื่มน้ำเมา
- 2) ชักชวนเที่ยวกลางคืน
- 3) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น
- 4) ชักชวนเล่นการพนัน

10. มิตรแท้ 4 จำพวก

- 1) มิตรมีอุปการะ
- 2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
- 3) มิตรแนะประโยชน์
- 4) มิตรมีความรักใคร่

มิตร 4 จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ

11. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ 4 อย่างคือ

- 1) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- 2) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- 3) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- 4) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

12. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- 1) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน
- 2) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย
- 3) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- 4) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

13. มิตรแนะประโยชน์ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- 2) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- 4) บอกทางสวรรค์ให้

14. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ

- 1) ทุกข์ ๆ ด้วย
- 2) สุข ๆ ด้วย

- 3) โต้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน
- 4) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

15. สังคหวัตถุ 4 อย่าง คือ

- 1) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
 - 2) ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน
 - 3) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น
 - 4) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว.
- คุณทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้

16. สุขของคฤหัสถ์ 4 คือ

- 1) สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์
- 2) สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภคน
- 3) สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้
- 4) สุขเกิดแต่ประกอบภารงานที่ปราศจากโทษ

17. ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สมหมายด้วยยาก 4 อย่าง คือ

- 1) ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ
- 2) ขอยศจึงเกิดมีแก่เราและญาติพวกพ้อง
- 3) ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน
- 4) เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์

18. ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย 4 อย่าง คือ

- 1) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
- 2) สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล
- 3) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน
- 4) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา

19. ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน 4 อย่าง คือ

- 1) ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว
 - 2) ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า
 - 3) ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคนสมบัติ
 - 4) ตั้งสตรีหรือบุรุษหุศลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน
- ผู้หวังจะดำรงตระกูล ควรเว้นสถาน 4 ประการนั้นเสีย

20. ธรรมของขรราวาส 4 อย่าง คือ

- 1) สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน

- 2) ทมะ รู้จักข่มจิตของตน
- 3) ชั้นดี อดทน
- 4) จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่ตนที่ควรให้ปัน

21. ประโยชน์เกิดแต่การถือโศกทรัพย์ 4 อย่างคือ แสวงหาโศกทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว ต้องแบ่งเป็น

- 1) เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข
- 2) เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
- 3) บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่างๆ
- 4) ทำพลี 5 อย่าง คือ

ก. ญาติพลี สังเคราะห์ญาติ

ข. อติพลี ต้องรับแขก

ค. ปุพฺพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

ฌ. ราชพลี ถวายเป็นหลวง มีภาชีอากรเป็นต้น

ง. เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

- 5) บริจาคทานในสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติดีชอบ

22. ศีล 5 ได้แก่

- 1) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป
- 2) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย
- 3) กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติดีผิดในกาม
- 4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ
- 5) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ศีล 5 ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์

23. มิจฉาฉนชชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง คือ

- 1) ค้าขายเครื่องประหาร
- 2) ค้าขายมนุษย์
- 3) ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร
- 4) ค้าขายน้ำเมา
- 5) ค้าขายยาพิษ

การค้าขาย 5 อย่างนี้ เป็นข้อห้ามอุบาสกอุบาสิกาไม่ให้ประกอบ

24. สมบัติของอุบาสกและอุบาสิกา 5 อย่าง คือ

- 1) ประกอบด้วยศรัทธา
- 2) มีศีลบริสุทธิ์
- 3) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล
- 4) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา
- 5) บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา

อุบาสกอุบาสิกาพึงตั้งอยู่ในสมบัติ 5 ประการ และเว้นจากวิบัติ 5 ประการซึ่งวิปริต

จากสมบัตินั้น

25. ทิศ 6 ได้แก่

- 1) ปุรัตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา
- 2) ทักขิณทิศ คือทิศเบื้องขวา อาจารย์
- 3) ปัจฉิมทิศ คือทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา
- 4) อุตตรทิศ คือทิศเบื้องซ้าย มิตร
- 5) เหนือทิศ คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว
- 6) อุปริมทิศ คือทิศเบื้องต้น สมณพราหมณ์

26. ปุรัตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุงด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- 2) ทำกิจของท่าน
- 3) ดำรงวงศ์สกุล
- 4) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
- 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- 4) ทาภรรยาที่สมควรให้
- 5) มอบทรัพย์ให้ในสมัย

27. ทักขิณทิศ คือทิศเบื้องขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ด้วยลูกขี้นรับ
- 2) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้
3. ด้วยเชื้อฟาง

4. ด้วยอุปภูฏาก
5. ด้วยเรียนศิลปะวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) แนะนำดี
- 2) ให้เรียนดี
- 3) บอกละปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
- 4) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
- 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก)

28. ปัจฉิมทิศ คือทิศเบื้องหลัง ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน 5 อย่างคือ

- 1) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
- 2) ด้วยไม่ดูหมิ่น
- 3) ด้วยไม่ประพฤตล่วงใจ
- 4) ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้
- 5) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) จัดการงานดี
- 2) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี
- 3) ไม่ประพฤตล่วงใจผัว
- 4) รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้
- 5) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

29. อุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย มิตร ฤๅบุตรฤๅธิดาพึงบำรุงด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ด้วยให้ปัน
- 2) ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ
- 3) ด้วยประพฤตประโยชน์
- 4) ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ
- 5) ด้วยไม่แก้งกล่าวให้คลาดจากความจริง

มิตรได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ฤๅบุตรด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
- 2) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- 3) เมื่อมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
- 4) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ

5) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร

30. เภฏฐิมทิต คือทิตเบื้องต่ำ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- 2) ด้วยให้อาการและรางวัล
- 3) ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้
- 4) ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน
- 5) ด้วยปล่อยในสมัย

บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย
- 2) เลิกการงานทีหลังนาย
- 3) ถือเอาแต่ของทีนายให้
- 4) ทำการงานให้ดีขึ้น
- 5) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ

31. อุปริมทิต คือทิตเบื้องบน สมณะพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน 5 อย่าง คือ

- 1) ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- 2) ด้วยจิตรกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- 3) ด้วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา
- 4) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือมิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน
- 5) ด้วยให้อามิสทาน

สมณะพราหมณ์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน 6 อย่าง คือ

- 1) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- 5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่ม
- 6) บอกทางสวรรค์ให้

32. อบายมุข คือเหตุเครื่องฉิบหาย 6 อย่าง คือ

- 1) ดื่มน้ำเมา
- 2) เทียวกลางคืน
- 3) เทียวดูการเล่น
- 4) เล่นการพนัน

- 5) คบคนชั่วเป็นมิตร
 - 6) เกียจคร้านทำการงาน
33. ตีมน้ำเมา มีโทษ 6 อย่าง คือ
- 1) เสียทรัพย์
 - 2) ก่อการทะเลาะวิวาท
 - 3) เกิดโรค
 - 4) ต้องติเตียน
 - 5) ไม่รู้จักอาย
- ทอนกำลังปัญญา
34. เทียวกลางคืน มีโทษ 6 อย่าง คือ
- 1) ชื่อว่าไม่รักษาตัว
 - 2) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย
 - 3) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
 - 4) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
 - 5) มักถูกใส่ความ
 - 6) ได้รับความลำบากมาก
35. เทียวดูการเล่น มีโทษตามวัตถุที่ไปดู 6 อย่าง คือ
- 1) รำที่ไหนไปทีนั้น
 - 2) ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น
 - 3) ดัดสีตีเป่าที่ไหนไปทีนั้น
 - 4) เสภาที่ไหนไปทีนั้น
 - 5) เพลงที่ไหนไปทีนั้น
 - 6) เกิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น
36. เล่นการพนัน มีโทษ 6 อย่าง คือ
- 1) เมื่อชนะยอมก่อเวร
 - 2) เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ที่เสียไป
 - 3) ทรัพย์ยอมฉิบหาย
 - 4) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
 - 5) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน
 - 6) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

37. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ 6 อย่าง คือ

- 1) นำให้เป็นนักเลงการพนัน
- 2) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
- 3) นำให้เป็นนักเลงเหล้า
- 4) นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม
- 5) นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า
- 6) นำให้เป็นคนหัวไม้

38. เกียรติร้ายในการทำงาน มีโทษ ๖ อย่าง คือ

- 1) มักให้อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน
- 2) มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน
- 3) มักให้อ้างว่า เวลายุ่งแล้ว แล้วไม่ทำงาน
- 4) มักให้อ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
- 5) มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน
- 6) มักให้อ้างว่า ระบายนัก แล้วไม่ทำงาน

ผู้หวังความสำเร็จด้วยโมคคทรัพย์ ฟังวันเหตุเครื่องฉิบหาย 6 ประการนี้เสีย

4.10 การบริหารจัดการทรัพย์ภายนอกและภายใน

ในพระไตรปิฎก (2546) กล่าวถึงหลักการบริหารทรัพย์ที่หามาได้ไว้ ดังนี้

1. เอเกน โภคะ ภูมเชยฺย ฟังใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงชีพตน เลี้ยงครอบครัว และคนที่พึ่งเลี้ยงเช่นบิดา มารดา และ ทำประโยชน์ส่วนหนึ่ง

2. ทวีทิ กมมํ ปโยชเย ฟังใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพเสีย 2 ส่วน

3. จตุตถญจ ตีราเปยฺย ฟังเก็บไว้ในคราวจำเป็น 1 ส่วน

สามารถสรุปหลักธรรมที่กล่าวมานี้ ได้ว่าเราควรจัดแจงทรัพย์ ออกเป็น 4 ส่วน คือ

1) ส่วนที่หนึ่ง เราควรเอาไปใช้ เลี้ยงตัวเอง ครอบครัว และ ทำประโยชน์

2) ส่วนที่สองกับสามเราควรเอาไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งมีข้อสงสัยกันว่าเหตุใดจึงต้องแบ่งเป็นออกเป็นสองส่วน เพราะในการประกอบอาชีพนั้น ควรจะมีทุนสำหรับลงทุนหนึ่งส่วน

3) อีกส่วนหนึ่งฟังใช้เป็นทุนสำรอง (คราวจำเป็น)โดยที่ทุนส่วนที่หนึ่งหากเมื่อถึงคราวประสบปัญหา(ขาดทุนหรือไม่พอใช้) ทุนส่วนที่สองนี้จะเป็ทุนที่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะฉะนั้นท่านเลยให้แบ่งทุนออกเป็น 2 ส่วน

4) ส่วนที่สี่ เราควรเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นต่าง ๆ เช่น เกิดว่าเราป่วย เราก็สามารถนำทุนส่วนนี้มาใช้ในการรักษาได้เป็นต้น

โภคทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอกหามา ก็มีมากใช้มาก ก็หมดมากส่วน มีมาก จะสุขมากหรือไม่ ขึ้นอยู่กับที่ใจจะตอบ เพราะเราก็เห็นกันอยู่ทั่วไปว่า เศรษฐี มหาเศรษฐี ผู้มั่งคั่ง มั่งมีทรัพย์สินเงินทอง ก็ใช้จะร่ำรวยความสุขกันทุกคน โดยมีหลักการใช้ทรัพย์ที่หามาได้ ดังนี้

- 1) ใช้เลี้ยงมารดาบิดาครอบครัวให้เป็นสุข
- 2) ใช้เลี้ยงมิตรสหาย และผู้ที่เกี่ยวข้องกิจการงานให้เป็นสุข
- 3) ใช้ป้องกันอันตราย ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำงานให้มีความปลอดภัย
- 4) ทำพละ 5 คือ
 1. ญาติพละ คือ สงเคราะห์ญาติ
 2. อดิตีพละ คือ ต้อนรับแขก
 3. ปุพฺเปตพละ คือ ทำบุญอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไป เช่น พ่อ แม่
 4. ราชพละ คือ บำรุงราชการ เช่น เสียภาษี เป็นต้น
 5. เทเวตพละ คือ ทำบุญอุทิศแก่สิ่งที่เราเคารพบูชา
- 5) อุปถัมภ์นักรบ

การจัดแจงทรัพย์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นหลักของการวางแผนการใช้ทรัพย์ของทางพระพุทธศาสนา ในการที่เราจะใช้จ่ายทรัพย์หรือบริหารทรัพย์ควรมีหลักในการปฏิบัติที่ดีและควรคิดให้รอบคอบเสียก่อน เพราะบางท่านอาจมีรายรับรายจ่ายไม่เหมือนกัน ดังนั้นพุทธวิธีที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจจะช่วยให้ผู้ที่มีความสนใจได้นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์กับตัวเองได้ และสามารถยืนหยัดในสังคมได้เป็นอย่างดี

ส่วนทรัพย์ภายในพระพุทธองค์ทรงสอนให้เรารู้จักปฏิบัติต่อโภคทรัพย์อย่างถูกต้อง เริ่มตั้งแต่ “การหาทรัพย์” หรือการได้มาของโภคทรัพย์ที่ควรเป็นไปในทางที่สุจริต ถูกต้องชอบธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น จากนั้น “การใช้จ่ายทรัพย์” ก็ควรเป็นไปเพื่อสร้างประโยชน์ให้ตนเองและควรแบ่งปันเพื่อบำรุง ดูแลบุคคลที่ควรดูแล ได้แก่ บิดามารดา ภรรยา สามี บุตรหลาน ญาติมิตร บริวาร รวมทั้งต้องทำราชพละ คือจ่ายภาษีให้ทางราชการอย่างถูกต้องและไม่ลี้มที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ยังทรงสอนให้เราควรพยายามเป็นอิสระ เป็นนายเหนือโภคทรัพย์ให้ได้ ซึ่งหากใครปฏิบัติต่อโภคทรัพย์ถูกต้องแล้ว แม้ทรัพย์เหล่านี้จะหมดไป ก็ถือว่าได้ทำประโยชน์อย่างคุ้มค่าแล้ว ไม่มีอะไรต้องกังวล

ทรัพย์ภายใน หรือ “อริยทรัพย์” คือ ทรัพย์อันประเสริฐ หรือ คุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ ๗ ประการ ซึ่งเป็นทรัพย์ที่จะติดตัวเราไปทุกที่ ไม่มีใครมาแย่งชิงไปได้ การหมั่นพัฒนาคุณธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ จะช่วยเติมเต็มคุณภาพชีวิต ช่วยทำให้เรามีจิตใจที่หนักแน่น ไม่อ้ำว้าง ไม่ยากจน เพราะ

อริยทรัพย์จะเป็นทุนทางใจ เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างและบริหารทรัพย์ภายนอก อริยทรัพย์ ๗ ประการ ประกอบด้วย

1. ศรัทธา คือ ให้เชื่อมั่นในความดี ในการทำดี
2. ศีล ให้ประพฤติดีงาม มีวินัย รักษากาย รักษาใจให้สุจริต ไม่ประพฤติเบียดเบียนผู้อื่น
3. ทิริ มีความละเอียดรอบาป ละเอียดต่อการทำชั่ว
4. โอตตปปะ มีความเกรงกลัวต่อผลของบาป กลัวต่อผลของการประพฤติไม่ดี
5. พาหุสัจจะ หมั่นศึกษาหาความรู้ เพื่อให้เข้าใจ รอบรู้อย่างลึกซึ้งในสิ่งที่ทำ
6. จาคะ คือ การเสียสละ มีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมและต้องมี
7. ปัญญา รู้จักคิด มีเหตุผล รู้เท่าทันโลก ใช้ชีวิตตามความจริง ไม่หลงไปตามอารมณ์หรือสิ่งเขี้ยววนรอบตัว

4.11 มนุษย์กับการสร้างบารมี

บารมี แปลว่า “เต็ม” ซึ่งหมายถึง “การทำให้กำลังใจเต็ม ทรงอยู่ในใจให้เต็มครบถ้วน บริบูรณ์ไม่บกพร่องทั้ง 10 ประการ

1. ทานบารมี คือ จิตพร้อมในการให้ทานเป็นปกติ
 2. ศีลบารมี คือ จิตพร้อมในการทรงศีลเป็นปกติ
 3. เนกขัมมะบารมี คือ จิตพร้อมในการถือบวชเป็นปกติ ในที่นี้หมายถึงบวชใจ
 4. ปัญญาบารมี คือ จิตพร้อมที่จะใช้ปัญญาเป็นเครื่องประหารอุปาทานให้พังพินาศไป
 5. วิริยะบารมี คือ มีความเพียรในทุกขณะ ควบคุมใจไว้เสมอ
 6. ขันติบารมี คือ มีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งอันเป็นปฏิปักษ์
 7. สัจจะบารมี คือ ทรงตัวไว้ว่าเราจะทำจริงทุกอย่างในด้านของการทำความดี ไม่มีคำไม่จริงสำหรับใจเรา
 8. อธิษฐานบารมี คือ ตั้งใจไว้ให้ตรงโดยเฉพาะ
 9. เมตตาบารมี คือ สร้างอารมณ์ความดี ไม่เป็นศัตรูกับใคร มีความรักตนเสมอด้วยบุคคลอื่น
 10. อุเบกขาบารมี คือ การวางเฉยในกาย เมื่อมันไม่ทรงตัว
- สามารถจัดเป็น 3 ชั้น คือ
1. บารมีต้น เรามีทานมีศีลเหมือนกัน แต่ว่าทาน ศีลมันบกพร่อง มันไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ถ้าหากว่าบารมี

2. อุปบารมี ทาน ศีล ของเราตีครบถ้วนแต่จิตใจยังไม่สะอาดพอ ยังไม่รักพระนิพพาน ถ้าหากว่าเป็น

3. ปรมัตถบารมี แล้ว ไม่มีการหวังผลใด ๆ ในโลกียวิสัย จะเป็นชาตินี้หรือว่าชาติหน้าก็ตามที่ กำลังใจของเราไม่มีการเกาะ การกระทำทุกอย่างทุกอย่างเพื่อพระนิพพานโดยเฉพาะ ทำด้วยจิตบริสุทธิ์

4.12 ความสำคัญของทานบารมี

4.12.1 อานิสงส์การให้

1. การให้ทาน พระพุทธเจ้าทรงเล่าสมัยเป็นพรหมณ์ชื่อ เวลामะ (เวลามะสูตร) พระองค์แจกถาดเงินถาดทองให้คนเป็นร้อยเป็นพัน ก็สู้ให้กับโสดาบันองค์เดียวไม่ได้ ให้ทานกับโสดาบัน 100 องค์ ก็สู้ให้กับ สกทาคามีไม่ได้ ให้ทานกับสกทาคามี 100 องค์ ก็สู้ให้กับ อานาคามีไม่ได้ ให้ทานกับ อานาคามี 100 องค์ ก็สู้ให้กับ พระอรหันต์ไม่ได้ ให้ทานกับ พระอรหันต์ 100 องค์ ก็สู้สร้างกุฏิวิหารครั้งเดียวไม่ได้ สร้างกุฏิวิหาร 100 ครั้ง ก็สู้รักษาศีลครั้งเดียวไม่ได้ รักษาศีล 100 ครั้ง ก็สู้ทำสมาธิครั้งเดียวไม่ได้

2. ผลของทานในบุคคลต่าง ๆ (เวลามะสูตร)

- 1) ให้ทาน พระโสดาบัน มีผลมากกว่าทานที่ให้กับ เวลามพรหมณ์
- 2) ให้ทาน พระสกทาคามี 1 รูป มีผลมากกว่า ทานที่ถวายพระโสดาบัน 100 รูป
- 3) ให้ทาน พระอนาคามี 1 รูป มีผลมากกว่า ถวายให้พระสกทาคามี 100 รูป
- 4) ให้ทาน พระอรหันต์ 1 รูป มีผลมากกว่าถวายให้ พระอนาคามี 100 รูป
- 5) ให้ทาน พระปัจเจกพุทธเจ้า 1 รูป มีผลมากกว่า ถวายให้พระอรหันต์ 100 รูป
- 6) ให้ทาน พระพุทธเจ้า 1 รูป มีผลมากกว่าถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้า 100 รูป
- 7) ให้ทาน แต่ภิกษุที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข มีผลมากกว่า ทานที่ถวายให้พระพุทธเจ้า
- 8) สร้างกุฏิวิหาร มีผลมากกว่าทานที่ถวายให้ ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 9) มีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธ-พระธรรม-พระสงฆ์ มีผลมากกว่าทานที่ สร้างวิหารถวายสงฆ์

10) ผู้ที่รักษาศีล 5 มีผลมากกว่าบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใส ในพระพุทฺธ-พระ
ธรรม-พระสงฆ์

11) บุคคลเจริญเมตตา เพียงเวลาสุดคมของหอม มีผลมากกว่า บุคคล
ผู้รักษาศีล 5

12) บุคคลทำสมาธิด้วยอานาปานสติเพียงลัดนิ้วมือ มีผลมากกว่าการเจริญ
เมตตาจิต

3. อานิสงส์ การให้ทาน

“ให้ทาน ในสัตว์เดียรัจฉาน พึงหวังผลได้ ร้อยเท่า

ให้ทาน ในปุถุชนผู้ทุศีล พึงหวังได้ พันเท่า

ให้ทาน ในปุถุชนผู้มีศีล พึงหวังผลได้ แสนเท่า

ให้ทาน ในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากกาม หวังผลได้ แสนโกฏิเท่า

ให้ทาน ในผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศดาปัตตผลให้แจ้ง หวังผล นับประมาณไม่ได้

จะป่วยกล่าวไปใย ที่ให้ทานแก่อริยบุคคล”

4. ทานของคนดี (นัยที่ 1)

ภิกษุทั้งหลาย สัปปุริสทาน 8 ประการ นี้มีอยู่ 8 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ให้ของสะอาด
- 2) ให้ของประณีต
- 3) ให้ตามกาล
- 4) ให้ของสมควร
- 5) เลือกให้
- 6) ให้เนื่องนิตย์
- 7) เมื่อให้จิตผ่องใส
- 8) ให้แล้วดีใจ

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สัปปุริสทาน 8 ประการ

5. ทาน (การให้) เป็นอย่างไร

“มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตามบุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้
ข้าว น้ำเครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และ ประทีปโคมไฟ
แก่สมณะหรือ พราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติ-โลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม
สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง
จะเป็นคนมีโภคทรัพย์มาก”

6. จาคะ (การบริจาคน) เป็นอย่างไร

“คหบดี ก็ จาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการบริจาคน) เป็นอย่างไรอริยสาวกใน ธรรมวินัยนี้ มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีการบริจาคนอัน ปล่อย อยู่เป็นประจำ มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ เป็นผู้ควรแก่การขอ ยินดีในการ ให้ และการแบ่งปัน นี้ เรียกว่า จาคสัมปทา”

7. อานิสงส์แห่งการให้ทาน

ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการให้ทาน 5 ประการนี้มีอยู่ 5 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ผู้ให้ทานยอมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเป็นอันมาก
- 2) สัปบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน
- 3) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานยอมขจรทั่วไป
- 4) ผู้ให้ทานยอมไม่เห็นห่างจากธรรมของคฤหัสถ์
- 5) ผู้ให้ทานเมื่อตายไปยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

8. ผู้ให้ของที่พอใจยอมได้ของที่พอใจ

“...ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ใดยอมให้เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน ข้าว น้ำ และปัจจัยมีประการต่าง ๆ ด้วยความพอใจ ในทานผู้ประพฤติดตรง สิ่งของที่ให้ไปแล้ว นั้น ย่อมเป็นของที่บริจาคนแล้ว สละแล้ว ไม่คิดเอาคืน ผู้นั้นเป็นสัปบุรุษ ทราบชัดว่า พระอรหันต์เปรียบด้วยนาบุญบริจาคน สิ่งที่บริจาคน ได้ยากแล้ว ชื่อว่าให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ”

“... ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศยอมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี และผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ นรชนใดให้ของที่เลิศให้ของที่ดี และให้ของที่ประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิด ณ ที่ใด ๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ”

9. การให้ทานเป็นเหตุให้เกิดทรัพย์

“มัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธไม่มากไปด้วยความ คับแค่นใจ ถูกว่าแม้มาก ก็ไม่ขัดเคืองไม่ฉุนเฉียว ไม่กระพืดกระเพียด ไม่กระด้าง กระเดื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ และ เป็นผู้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพรหมณ์”

“...ถ้ามาตุคามนั้นจตุตจาจาก อตภาพนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในที่ใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าชม ประกอบด้วย ความเป็นผู้มีผิวพรรณงามยิ่งนัก ทั้งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมากและสูงศักดิ์”

“มาณพ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโภคทรัพย์มากนี้ คือ การให้ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่มยานพาหนะ ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟ แก่ สมณะหรือพราหมณ์”

10. ทานของอัสสปุรุษ และสัสปุรุษ หรือทานของคนไม่ดี หรือทานของคนดี
ภิกษุทั้งหลาย อัสสปุริสทาน 5 ประการนี้มีอยู่ 5 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ให้โดยไม่เคารพ
- 2) ให้โดยไม่อ่อนน้อม
- 3) ไม่ให้ด้วยมือตนเอง
- 4) ให้ของที่เป็นเดน
- 5) ให้โดยไม่คำนึงผลที่จะมาถึง (อนาคมนทิภูฏี)

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อัสสปุริสทาน 5 ประการ

ภิกษุทั้งหลาย สัสปุริสทาน 5 ประการนี้มีอยู่ 5 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ให้โดยเคารพ
- 2) ให้โดยอ่อนน้อม
- 3) ให้ด้วยมือตนเอง
- 4) ให้ของไม่เป็นเดน
- 5) ให้โดยคำนึงผลที่จะมาถึง (อาคมนทิภูฏี)

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สัสปุริสทาน 5 ประการ.

11. ทานของคนดี (นัยที่ 1)

ภิกษุทั้งหลาย สัสปุริสทาน 8 ประการนี้มีอยู่ 8 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ให้ของสะอาด
- 2) ให้ของประณีต
- 3) ให้ตามกาล
- 4) ให้ของสมควร
- 5) เลือกให้
- 6) ให้เนื่องนิตย์
- 7) เมื่อให้จิตผ่องใส
- 8) ให้แล้วดีใจ

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สัสปุริสทาน 8 ประการ

12. ทานของคนดี (นัยที่ 2)

ภิกษุทั้งหลาย สัสปุริสทาน 5 ประการนี้มีอยู่ 5 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ย่อมให้ทานด้วยศรัทธา
- 2) ย่อมให้ทานโดยเคารพ
- 3) ย่อมให้ทานโดยกาลอันควร
- 4) เป็นผู้มิจิตตอนุเคราะห์ให้ทาน
- 5) ย่อมให้ทานไม่กระทบตนและไม่กระทบผู้อื่น

13. ควรให้ทานในที่ใด (นัยที่ 1)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทาน บุคคลพึงให้ในที่ไหนหนอ
 มหาราช จิตย่อมเสื่อมใสในที่ใด พึงให้ในที่นั้น
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานที่ให้แล้วในที่ไหนจึงมีผลมาก
 มหาราช ทานพึงให้ในที่ไหนนั้นเป็นข้อหนึ่ง และ
 ทานที่ให้แล้วในที่ไหนจึงมีผลมาก นั้นเป็นอีกข้อหนึ่ง
 มหาราช ! ทานที่ให้แล้วแก่ผู้มีศีลแล มีผลมาก
 ทานที่ให้แล้วในผู้ทุศีลหา มีผลมากไม่

14. ไม่ควรห้ามผู้อื่นให้ทาน

วิจฉะ ผู้ใดห้ามผู้อื่นซึ่งให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่า เป็นอมิตร
 ผู้ทำอันตรายต่อสิ่ง 3 สิ่ง คือ

- 1) ทำอันตรายต่อบุญของทายก (ผู้ให้)
- 2) ทำอันตรายต่อลาภของปฏิคาหก (ผู้รับ)
- 3) และตัวเองก็ชู้ตราบกตัวเอง กำจัดตัวเองเสียตั้งแต่แรกแล้ว

15. องค์ประกอบของทาน ที่ให้แล้วมีผลมาก (นัยที่ 1)

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาชื่อนันทมารดาชาวเมืองเวฬุ-กัณฑกะนั้นถวายทักษิณา อันประกอบด้วยองค์ 6 ประการ ในภิกษุสงฆ์มีสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นประมุข ก็ทักษิณานั้นประกอบด้วยองค์ 6 ประการเป็นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย องค์ 3 ของผู้ให้ (ทายก) และ องค์ 3 ของผู้รับ (ปฏิคาหก)

องค์ 3 ของผู้ให้เป็นอย่างไร คือ

- 1) ก่อนให้เป็นผู้ตั้งใจ
 - 2) กำลังให้อยู่ยอมยังจิตให้เสื่อมใส
 - 3) ครั้นให้แล้วย่อมปลื้มใจ
- นี้แล องค์ 3 ของผู้ให้

16.องค์ 3 ของผู้รับเป็นอย่างไร คือ

- 1) เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ
 - 2) เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ
 - 3) เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ
- นี้แล องค์ 3 ของผู้รับ
 อย่างนี้แล องค์ 3 ของผู้ให้ และ องค์ 3 ของผู้รับ

17.องค์ประกอบของท่าน ที่ให้แล้วมีผลมาก (นัยที่ 2)

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณานี้มี 4 อย่าง 4 อย่างเป็นอย่างไร คือ

- 1) ทักษิณางานอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปลุกาหก (ผู้รับ)
 - 2) งานอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายปลุกาหกไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
 - 3) งานอย่างฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปลุกาหกก็ไม่บริสุทธิ์
 - 4) งานอย่างบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปลุกาหก
- * ต้องบริสุทธิ์ทั้งผู้ให้และผู้รับ

18. การให้ทานอันเป็นอริยะ หรือธรรมทานเลิศกว่าอามิสทาน

ภิกษุทั้งหลาย ทาน 2 อย่างนี้ คือ

- 1) อามิสทาน
- 2) ธรรมทาน

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน 2 อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

ภิกษุทั้งหลาย การแจกจ่าย 2 อย่างนี้ คือ

- 1) การแจกจ่ายอามิส
- 2) การแจกจ่ายธรรม

ภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ 2 อย่างนี้ คือ

- 1) การอนุเคราะห์ด้วยอามิส
- 2) การอนุเคราะห์ด้วยธรรม

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาการอนุเคราะห์ 2 อย่างนี้

19.การให้ทานอันเป็นอริยะ (นัยที่ 1)

“ช่างไม้ทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า”

ธรรม 4 ประการเป็นอย่างไร คือ

- 1) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า
- 2) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
- 3) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์
- 4) มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีการบริจาคนับ
ปล่อยอยู่เป็นประจำ มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ เป็นผู้ควรแก่การ ขอ
ยินดีในการให้ และการแบ่งปัน

20. การให้ทานอันเป็นอริยะ (นัยที่ 2)

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้

1. ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล
2. ให้ทานโดยไม่มีจิต ผูกพันในผล
3. ให้ทานโดยไม่มุ่งการสั่งสม (บุญ)
4. ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราตายไป จักได้เสวยผลของทานนี้”
5. ให้ทานโดยไม่คิดว่า “การให้ทานเป็นการดี”
6. ให้ทานโดย ไม่คิดว่า “บิดามารดา ปู่ย่า ตายายเคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำ ให้เสียประเพณี”
7. ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราหุงหากิน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้ไม่หุงหากิน เรา หุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหากิน ไม่สมควร”
8. ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน คือ อัญญาฤาษี วามกฤาษี วามเทวฤาษี เวสสา-มิตรฤาษี ยมทัตตฤาษี อังคีรสฤาษี ภารทวาชฤาษี วาเสฏฐ-ฤาษี กัสสปฤาษี และภคฤาษี บูชามหายัญญ์
9. ให้ทานโดย ไม่คิดว่า “เมื่อเราให้ทานอย่างนี้จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส” แต่ให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต ประดับจิต (จิตตาลงการุ จิตตปริกขาร)
10. เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟแก่สมณะหรือพราหมณ์
11. เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าพรหม กายิกาเขาสันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้วเป็นผู้ไม่ต้องกลับมา คือ ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้

21. การให้ทานอันเป็นอริยะ (นัยที่ 3) “ภิกษุ เปรียบเหมือนประทีปน้ำมัน เพราะอาศัยน้ำมัน และไส้แล้วจึงลุกโพลงอยู่ได้ เมื่อหมดน้ำมันและหมดไส้พร้อมกับไม่เติมน้ำมันและไส้อีก ย่อมเป็นประทีปหมดเชื้อ แล้วดับไป”

“ภิกษุ ฉันทใดกัฉันทนั้น บุคคลนั้น เมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุตรอบ ย่อมรู้ชัดว่าเรา เสวยเวทนามีกายเป็นที่สุตรอบเมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุตรอบ ย่อมรู้ชัดว่าเรา เสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุตรอบ และย่อมรู้ชัดว่าเวทนาทั้งปวง อันเราไม่เปล็ดเพลิน แล้ว จักเป็นของเย็นในอัทภพนี้แน่ เทียว จนกระทั่งถึงที่สุตรอบแห่งชีวิต เพราะการ แดกทำลายแห่งกาย”

“เพราะเหตุนี้ ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้สึกลักษณะนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา อันเป็นธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจเป็นอย่างยิ่งด้วยประการอย่างนี้ก็คือปัญญานี้ คือ ความรู้ใน ความสิ้นทุกข์ทั้งปวง เป็นปัญญาอันประเสริฐยิ่ง ความหลุดพ้นของเขานั้น จิตว่าตั้งอยู่ในสัจจะ เป็นคุณไม่กำเริบ”

“ภิกษุ เพราะสิ่งที่เปล่าประโยชน์เป็นธรรมดานั้นแท้จ ส่วนสิ่งที่ไม่เลอะเลือน เป็นธรรมดา ได้แก่นิพพานนั้นจริง ฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยสัจจะอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อม ด้วยสัจจะ อันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง ด้วยประการอย่างนี้ก็คือสัจจะนี้ คือ นิพพาน มีความไม่เลอะเลือนเป็นธรรมดา เป็นสัจจะอันประเสริฐยิ่ง”

“อนึ่ง บุคคลนั้นแล ยังไม่ทราบในกาลก่อน จึงเป็นอันพร้อม สมทานอุปธิ เข้าไว้อุปธิเหล่านั้น อันเขาละได้แล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วน แล้ว ถึงความเป็นอีกไม่ได้ มีความไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ผู้ถึงพร้อม ด้วยการสละอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ (การบริจาค) อันเป็นธรรมควร ตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง ด้วยประการอย่างนี้ก็คือจาคะนี้ คือ ความสลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นจาคะ อันประเสริฐยิ่ง”

“อนึ่ง บุคคลนั้นแลยังไม่ทราบในกาลก่อนจึงมีความโลภ (อภิขมา) ความพอใจ (ฉันทะ) ราคะกล้า (สाराคะ) ความอาฆาต (อาฆาตะ) ความพยาบาท (พยาปาทะ) ความคิดประทุษร้าย (สัมปะโทโส) ความไม่รู้ (อวิชชา) ความหลงพร้อม (สัมโมโห) ความหลงมกมาย (สัมปะโมโห) อกุศลธรรมนั้น ๆ เป็นอันเขาละได้แล้ว ถอนรากขึ้น แล้วทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ถึงความเป็นอีกไม่ได้ มีความไม่เกิดต่อไป เป็นธรรมดา”

“เพราะฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยความสงบอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอุปสมะ (ความสงบ) อันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจอย่างยิ่งประการนี้ก็อุปสมะนี้ คือ ความเข้าไป สงบ ราคะ โทสะ โมหะเป็นอุปสมะอันประเสริฐอย่างยิ่ง ข้อที่เรากล่าว ดังนี้ ว่าไม่พึง ประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะพึงเพิ่มพูนจาคะพึงศึกษาสันติเท่านั้น นั้นเราอาศัย เนื้อความนี้กล่าวแล้ว”

22. สิ่งทีประเสริฐกว่าทาน

“ก็การให้ทานด้วยศรัทธาอันบัณฑิตสรรเสริญแล้ว โดยส่วนมากก็แต่ บทแห่งธรรม (นิพพาน) นั้นแหละประเสริฐกว่าการให้ทานทั้งหลาย”

“เพราะว่าสัปบุรุษทั้งหลาย ผู้มีปัญญาในกาลก่อนก็ดี ในกาลก่อนกว่าก็ดี บรรลุซึ่งนิพพานแล้ว (ทำให้ถึงการบรรลุนิพพาน ประเสริฐกว่าทาน)”

23. เจริญเมตตาจิต มีผลมากกว่าให้ทาน “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ ในเวลาเช้าผู้ใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ ในเวลาเที่ยงผู้ใดพึงให้ทานประมาณ 100 หม้อใหญ่ ในเวลาเย็น

ผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเช้า โดยที่สุดแม้เพียงชั่วการหยदन้ำนมแห่งแม่โค หรือผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเที่ยงโดยที่สุด แม้เพียงชั่วการหยदन้ำนมแห่งแม่โคหรือผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเย็น โดยที่สุดแม้เพียงชั่วการหยदन้ำนมแห่งแม่โค

การเจริญเมตตาจิตนี้ มีผลมากกว่าทานที่บุคคลให้แล้ว 3 ครั้งในวันหนึ่ง นั้นเพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญ เมตตาเจโตวิมุตติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นดุจยานที่เทียมดีแล้ว กระทำให้เป็นของ ที่อาศัยได้ กระทำให้มั่นคง ประพฤติสังสมเนื่อง ๆ ประราภสม่าเสมอด้วยดี

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล”

24. การรับที่ไม่เป็นธรรม หรือการรับที่เป็นธรรม

อุบาลี การรับที่ไม่เป็นธรรม (อธัมมิกา ปฏิกคห) มี 5 อย่าง คือ

- 1) ของเขาให้ด้วยกาย ไม่รับด้วยกาย
- 2) ของเขาให้ด้วยกาย ไม่รับด้วยของเนื่องด้วยกาย
- 3) ของเขาให้ด้วยของเนื่องด้วยกาย ไม่รับด้วยกาย
- 4) ของเขาให้ด้วยของเนื่องด้วยกายไม่รับด้วยของเนื่องด้วยกาย
- 5) ของเขาให้ด้วยโยนให้ ไม่รับด้วยกายหรือด้วยของเนื่องด้วยกาย

อุบาลี เหล่านี้แล การรับที่ไม่เป็นธรรม 5 อย่าง

อุบาลี ! การรับที่เป็นธรรม (ธมมิกา ปฏิกคห) มี 5 อย่าง คือ

- 1) ของเขาให้ด้วยกาย รับด้วยกาย
- 2) ของเขาให้ด้วยกาย รับด้วยของเนื่องด้วยกาย
- 3) ของเขาให้ด้วยของเนื่องด้วยกาย รับด้วยกาย
- 4) ของเขาให้ด้วยของเนื่องด้วยกายรับด้วยของเนื่องด้วยกาย
- 5) ของเขาให้ด้วยโยนให้รับด้วยกายหรือด้วยของเนื่องด้วยกาย

อุบาสี เหล่านี้แล การรับที่เป็นธรรม 5 อย่าง.

25. การวางจิตเมื่อให้ทาน

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั่นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มากอะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั่นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

“สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยมีความหวังผล ให้ทานโดยมีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยมุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยคิดว่า “เราตายไปจักได้เสวยผล ของทานนี้” เขาจึงให้ทาน คือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่มยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัยและประทีปโคมไฟแก่สมณะหรือพรหมณ์ ...”

“เขาให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความ เป็นสหายแห่งเทวดาเหล่า จากุ มหาราชิกา เขาสีณกรรม สีนฤทธิ สีนยศ หมดความ เป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็น อย่างนี้. (มาสู่คติ 5 ไม่พันนรก อบาย)”

“สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานโดยไม่มี ความหวังผล ให้ทานโดยไม่มีจิตผูกพันในผลให้ทานโดยไม่มีมุ่ง การสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราตายไป จักได้เสวยผลของทานนี้”

แต่เขาให้ทานด้วยคิดว่า “การให้ทานเป็นการดี” เขาจึงให้ ทาน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์ เขาสีณ กรรมสินฤทธิ สีนยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมาคือ มาสู่ความเป็น อย่างนี้. (มาสู่คติ 5 ไม่พันนรก อบาย)”

“สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานโดยไม่มี ความหวังผล ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า “การให้ทานเป็นการดี” แต่ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายายเคย ให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำ ให้เสียประเพณี เขาให้ทานคือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึง ความเป็นสหายแห่ง เทวดาเหล่ายามา เขาสีณ กรรม สีนฤทธิ สีนยศ หมดความเป็น ใหญ่แล้วยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (มาสู่คติ 5 ไม่พันนรก อบาย)”

“สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานโดยไม่มี ความหวังผล ไม่ได้ให้ทาน ด้วย คิดว่าบิดามารดา ปู่ย่าตายาย เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำ ให้เสียประเพณี แต่ให้ ทานด้วยคิดว่า เรา หุงหากิน สมณะหรือพรหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุง หากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือ พรหมณ์ผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร เขาให้ทาน คือข้าว น้ำ ...ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่า ดุสิต เขาสีณกรรมสินฤทธิ สีนยศ หมดความเป็นใหญ่แล้วยังเป็นผู้ กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (มาสู่คติ 5 ไม่พันนรก อบาย)”

“สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานโดยไม่มี ความหวังผล ไม่ได้ให้ทาน ด้วยคิด ว่า เราหุงหากินได้สมณะ หรือพรหมณ์เหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากิน ได้จะไม่ให้ทานแก่สมณะ

หรือพราหมณ์ผู้หุงหาหินไม่ได้ไม่สมควร แต่ให้ทานด้วย คิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือน
 ฤๅษีแต่ครั้งก่อน คือ อัญญฤๅษี วามฤๅษี วามเทวฤๅษี เวสสามิตรฤๅษี ยมทัคคฤๅษี อังคีรฤๅษีการ
 ทวาชฤๅษี วาเสฏฐฤๅษี กัสสปฤๅษี และภคฤๅษี บูชามหายัญ เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึง
 ความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านิมมานรดี เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยัง
 เป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (มาสู่คติ 5 ไม่พินนรก อบาย)”

“สารีบุตร ! บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทาน ด้วย
 คิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนก แจกทาน เหมือนอย่างฤๅษีแต่ครั้งก่อน คืออัญญฤๅษี ...ภคฤๅษี แต่ให้ทาน
 ด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเสื่อมใส เกิดความ ปลื้มใจ และโสมนัสเขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ
 ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง เทวดาเหล่า ปรมิณิมิตตวสวัตติ เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศหมด
 ความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ (มาสู่คติ 5 ไม่พินนรก อบาย)”

“สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ไม่ได้ให้ทาน ด้วยคิด
 ว่าเมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเสื่อมใส เกิดความปลื้มใจ และโสมนัสแต่ให้ ทานเป็นเครื่องประดับจิต
 ประดับจิต (จิตตาลงการ จิตตปริกขาร) เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง
 เทวดาเหล่าพรหมกายิกา เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมา
 คือ ไม่มา สู่ความเป็นอย่างนี้ (เป็นอริยบุคคล พินนรก อบาย)”

“สารีบุตร นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ทานเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มี
 ผลมาก ไม่มีอาณิสสงส์มาก และเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้วมีผลมาก มี
 อาณิสสงส์มาก.

26 ทาน ที่จัดว่าเป็น มหาทาน

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในภพนี้ ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาตภิกษุ
 ทั้งหมด อริยสาวกเว้นขาดจากปาณาติบาตแล้ว ย่อมชื่อว่าให้ อภัยทาน อเวรทาน อภัยปัชมทาน
 แก่สัตว์ทั้งหลาย มากไม่มีประมาณ ครั้นให้อภัยทาน อเวรทาน อภัยปัชมทาน แก่สัตว์ทั้งหลาย มาก
 ไม่มีประมาณแล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วน แห่งความไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน อันไม่มีประมาณ”

“ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นทานชั้นปฐม เป็นมหาทาน รู้จักกันว่าเป็นของเลิศ เป็นของมี
 มานาน เป็นของประพาศสืบกันมาแต่โบราณ ไม่ถูกทอดทิ้งเลย ไม่เคยถูก ทอดทิ้งในอดีต ไม่ถูก
 ทอดทิ้งอยู่ในปัจจุบัน และจักไม่ถูกทอดทิ้งในอนาคต อัน สมณพราหมณ์ผู้รู้ไม่คัดค้าน”

ภิกษุทั้งหลาย “ ข้อนี้เป็นทอธารแห่งบุญ เป็นที่ไหลออกแห่งกุศล นำมาซึ่งสุข
 เป็นไปเพื่อยอดสุดอันดี มีสุขเป็นวิบาก เป็นไปเพื่อสวรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
 อันพึงปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ”

4.13 พุทธภาษิตว่าด้วยการให้

สุภาษิต แปลว่า ถ้อยคำที่กล่าวไว้ดี (สุ=ดี, ภาษิต=กล่าว) สามารถนำมาเป็นคติ ยึดถือเป็นหลักใจได้พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง ถ้อยคำดี ๆ ในพระพุทธศาสนา แต่มิได้หมายความเฉพาะคำที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เท่านั้น แม้สุภาษิตแทบทั้งหมดจะเป็นพระพุทธพจน์ก็ตาม เช่น ถ้าเป็นภาษิตพระสัมมาสัมพุทธตรัสเอง เรียกว่า พุทธภาษิต/พุทธสุภาษิต (หรือ พระพุทธพจน์) ถ้าพระโพธิสัตว์ กล่าว เรียกว่า โพธิสัตว์ภาษิต ถ้าพระสาวกกกล่าว ก็เรียกว่า เถรภาษิต บ้าง สาวกภาษิต บ้าง แม้แต่คำที่เทวดากล่าว และพระพุทธองค์ได้ตรัสรับรองว่าดีด้วยการตรัสค้ำน้นซ้ำ เรียกว่า เทวดาภาษิต เป็นต้น

“ทพมานโน ปิโย โหติ

ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก”

“ทินนํ โหติ สุนิพภตํ

ของที่ให้แล้ว ชื่อว่านำออกไปอย่างดีแล้ว”

“อคุคสส ทาทา ลภเต ปุณคํ

ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศอีก “

“วิเจยย ทานํ สุกตปฺปสตถํ

การเลือกให้ พระสุกตทรงสรรเสริญ”

“ธโร จ ทานํ อนุโมทมานโน

คนฉลาด พลอยยินดีการให้ทาง”

“สพฺเพสํ สหิตโต โหติ

คนดี บำเพ็ญประโยชน์แก่ปวงชน

สนฺโต สตฺตหิตเต รตา

คนดี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น”

“นิเวตฺตยฺนติ โสภมฺหา

คนใจการุณ ช่วยแก้ไขคนให้หายโศกเศร้า”

“นตถิ จิตเต ปสนมहि อปปกา นาม ทกขิณา
เมื่อจิตเลื่อมใสแล้ว ทักขิณาทานชื่อน้อย ย่อมไม่มี”

“สุขสส ทาทา เมธาวิ สุขุ โส อธิคจฉติ
ปราชญ์ผู้ให้ความสุข ย่อมได้รับความสุข”

4.14 ตัวอย่างผู้ให้ในครั้งพุทธกาล (ผู้ประกอบการเชิงพุทธในประเศไตรปิฎก)

1. พระเวสสันดร

เวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวในอดีตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่าง ยิ่งยวด ในพระชาตินี้ทรงบริจาคมหาทานอันยิ่งใหญ่ มีอะไรก็ทรงสละให้ผู้อื่นได้หมด แม้กระทั่งบุตร ภรรยา การบริจาคของพระองค์เปรียบเสมือนหม้อที่คว่ำ เพื่อให้ น้ำไหลออกจนหมดไม่เหลือแม้เพียง หยดเดียว นิสัยรักการให้ทานนี้ทรงสั่งสมมานับภพนับชาติไม่ถ้วน จนกระทั่งในภพชาตินี้พระองค์ทรง บังเกิดมาเป็น “นักให้บันลือโลก” ที่สร้างมหาทานบารมีนับตั้งแต่วันแรกที่ประสูติไปจนตลอดพระ ชนม์ชีพ การสร้างทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาตินี้ จึงเข้าทำนองว่า “ยอมตาย ไม่ยอมหวง” นั้นเอง

ทรงบังเกิดมาเพื่อสร้างบารมี พระเวสสันดรทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสญชัยและพระ นางมุสตีแห่งแคว้นสีพี เมื่อแรกประสูติพระกุมารทูลขอทรัพย์จากพระมารดาเพื่อให้ทานทันที ครั้น ทรงเจริญวัยและได้สืบทอดราชสมบัติจากพระราชบิดา พระเวสสันดรทรงสั่งให้ตั้งโรงงานถึง 6 แห่ง ทั่วทั้งพระนคร และทรงสละพระราชทรัพย์ 600,000 กหาปณะ เพื่อบริจาคตานทุกวัน กระทั่งวันหนึ่ง ทรงพระราชทานช้างเผือกมงคลปัจจัยนาครีให้แก่คณะปุโรหิต จากแคว้นกาลิงครัฐ เพื่อช่วยแก้ปัญหา ภัยแล้งในแคว้นนั้น ช้างปัจจัยนาครีมีอานุภาพมาก สามารถบันดาลให้ฝนตก และทำให้ข้าวปลา อาหารบริบูรณ์ได้ ชาวเมืองสีพีไม่พอใจอย่างรุนแรง ที่ทรงพระราชทานช้างเผือกแก่แคว้นอื่น จนพระ ราชบิดาต้องทรงเนรเทศพระเวสสันดรออกจากแคว้นแคว้น

หาทานอันยิ่งยวด ของพระบรมโพธิสัตว์

พระเวสสันดรทรงขอโอกาสบริจาคตานอีกครั้งก่อนออกเดินทางโดยทรงกระทำ “สัตตสดกม หาทาน” ซึ่งเป็นการให้วัตถุทาน 7 ชนิด ชนิดละ 700 แก่ชาวเมืองทั้งหลาย ในวันรุ่งขึ้น ทรงพาพระ นางมัทรี พระชาลี และพระกัณหา เดินทางไปสู่เขาวงกต ระหว่างทางทรงบริจาคสิ่งของจนไม่เหลือ แม้แต่รถพระที่นั่ง แต่ด้วยความช่วยเหลือของพระยาเจตราชแห่งแคว้นเจตรัฐ ทำให้ทุกพระองค์ เดินทางถึงเขาวงกตอย่างปลอดภัย และได้ครองเพศนักรบอยู่ในป่านั้น ต่อมาพระเวสสันดรทรง พระราชทาน พระชาลีและพระกัณหาแก่พราหมณ์ชุกและพระราชทานพระนางมัทรีแก่ท้าวสักกะที่ แปลงเป็นพราหมณ์มาทูลขอ ซึ่งการบริจาคบุตรภรรยาเป็นเรื่องปกติของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้

มุ่งจะบรรลุประสัพพะปัญญุตญาณ ซึ่งเป็นการยอมเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง

ผลแห่งความดี ที่ปรากฏในบั้นปลาย ต่อมา เทวดาดลใจให้ชุกกหลงทางมาถึงกรุงเซตุคร ทำให้พระเจ้าสิริชัยทรงไล่ตัวพระนัตดา (หลาน) ทั้งสองไว้ได้ ขณะนั้นแคว้นกาลิงครรัฐส่งช้างปัจจัยนาค กลับคืนมา ทำให้ชาวสีพีเริ่มระลึกถึงคุณความดีของพระเวสสันดร ต่อมาพระเจ้าสิริชัยทรงรับสั่งให้จัดขบวนอิสริยยศเสด็จไปเขาวงกต เพื่ออัญเชิญพระเวสสันดรกลับมา ครั้นเมื่อได้พบกัน กษัตริย์ทั้งหก และเหล่าข้าราชการบริพารต่างก็หมดสติล้มลง ด้วยความรู้สึกรู้สึกตื่นตันอย่างสุดซึ้ง จนกระทั่งโดนหยาดฝน โบกขรพรรษา ที่ทำวสั๊กะทรงเนรมิตขึ้น ทั้งหมดจึงฟื้นคืนสติ จากนั้น พระเวสสันดรเสด็จกลับไปครองราชย์ที่กรุงสีพี และทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความผาสุกจนตลอด

2. ฌัญชัยเศรษฐี

ฌัญชัยเศรษฐี ผู้บิดานางวิสาขา ได้เรียกช่างทอง ช่างออกแบบ จำนวน 500 คน สั่งให้ทำเครื่องประดับอันงามวิจิตรพิสดารพันลิก มีนามว่า “มหาลดาปสาธน์” เพื่อเป็นชุดวิวาห์ของบุตรสาวสุดที่รักคือนางวิสาขา โดยใช้ทองคำสุกปลั่งพันลัม แก้วมณี แก้วประพาฬ และเพชร พอสมส่วนกัน ว่ากันว่า มหาลดาปสาธน์นี้ ใช้เพชรถึง 20 ทะนาน แก้วมุกดา 11 ทะนาน แก้วประพาฬ 20 ทะนาน แก้วมณี 33 ทะนาน ไม่ใช่ด้ายแต่ให้ใช้เงินแทนด้าย

ชุดที่วานี้สวมตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ลูกคุมทำเป็นวงแหวนทองคำ ห่วงสำหรับลูกคุมทำด้วยเงินวงหนึ่งสวมที่กลางกระหม่อม ที่หลังหู 2 วง ที่ข้างสะเอวสองข้างอีก 2 วง ที่เครื่องประดับนั้นทำเป็นนกยูงรำแพน 1 ตัว ขนปีกนกทำด้วยทองถึง 500 ขน จะงอยปากนกยูงทำด้วยแก้วประพาฬ ตาสองข้างทำด้วยแก้วมณีที่ค่อและแหว่งทำด้วยแก้วมณี ก้านขนนกยูงทำด้วยเงิน ขาทำด้วยเงิน รูปนกยูงนี้ประดิษฐ์อยู่กลางกระหม่อมผู้สวม ประหนึ่งว่ากำลังรำแพนอยู่บนยอดเขา เสียงก้านปีกสองข้างกระทบกัน ไพเราะกังวานดุจเสียงดนตรี

ชุดวิวาห์ชุดนี้มีมูลค่าถึง 9 โกฏิ เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นี้ ใช้เวลาประดิษฐ์ประดอยเป็นเวลาถึงสี่เดือนจึงเสร็จ นอกจากนี้ ท่านเศรษฐีได้มอบของขวัญแต่งงานให้แก่บุตรสาวมากมาย ประกอบด้วย กหาปณะ ภาชนะทองคำ ทองแดง ภาชนะสำริด (สัมฤทธิ์ก็ว่า) ผ้าด้ายไหม เนยในน้ำมัน น้ำอ้อย ข้าวสารและข้าวสาลี อย่างละ 500 เล่มเกวียน รวมถึงอุปกรณ์เกษตรกรรม 500 เล่มเกวียน นอกจากนี้ ก็มีรถ 500 คัน แต่ละคันมีสตรีรูปงามประจำรถ ๓ คน และให้นางปริจาริกา (หญิงรับใช้) อีก 1,500 คน อ้อ มีโคนมอีก 60,000 ตัว โดยเศรษฐีคิดว่า ลูกสาวออกเรือนทั้งที ก็ให้สมบัติมาก ๆ สมกับเป็นลูกสาวเศรษฐีใหญ่

ก่อนจะส่งตัวลูกสาวไปอยู่ในตระกูลสามี ฌัญชัยเศรษฐีได้เรียกลูกสาวมาให้โอวาท 10 ข้อ ให้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ

1. ไฟในอย่านำออก
2. ไฟนอกอย่านำเข้า
3. ฟิงให้แก่คนที่ให้
4. อย่าให้แก่คนที่ไม่ให้
5. เขาให้หรือไม่ให้ก็ฟิงให้
6. นั่งให้เป็นสุข
7. นอนให้เป็นสุข
8. ฟิงบริโภคให้เป็นสุข
9. ฟิงบำเรอไฟ
10. ฟิงนอบน้อมต่อเทวดา

มีคำอธิบายประกอบจึงจะกระจ่าง ท่านให้อรรถาธิบายไว้ดังนี้

1. ไฟในอย่านำออก หมายถึง อย่าเอาเรื่องภายในครอบครัวไปเล่าให้คนข้างนอกฟัง เช่น ทะเลาะกันตามประสาผัวเมียแล้วนำไปโพทนาข้างนอก ไล่ก๊าด ๆ คนอื่นเขารู้หมด มันก็ไม่ดี เป็นความเสื่อมเสียแก่ครอบครัว
2. ไฟนอกอย่านำเข้า หมายถึง เรื่องราวข้างนอกก็ไม่ควรมาเล่าให้คนในบ้าน เช่น มีใครนินทาว่าร้ายสามี พ่อหรือแม่สามี (เช่น ญาติตัวเอง) ก็ไม่ควรนำมาเล่าให้คนในบ้านฟัง จะเกิดความไม่สงบขึ้นได้
3. ฟิงให้แก่คนที่ให้ หมายความว่า ใครยืมของใช้ของสอยไปแล้วนำมาคืน ที่หลังมายืมอีกก็จงให้ไป เพราะคนเช่นนี้เป็นคนที่รักษาคำมั่นสัญญาดี
4. ไม่ฟิงให้แก่คนที่ไม่ให้ หมายความว่า คนที่ยืมแล้วไม่คืน ทำเป็นลืม เจอหน้าก็ตีหน้าเฉย ไม่รู้ไม่ชี้ คนเช่นนี้มายืมอะไรอีก อย่าให้เป็นอันขาด
5. เขาให้หรือไม่ให้ก็ฟิงให้ หมายความว่า ถ้าใครมายืมของแล้ว ไม่ว่าจะคืนหรือไม่คืนก็จงให้ เป็นการสงเคราะห์ญาติ ว่าอย่างนั้นเถอะ
6. ฟิงนั่งให้เป็นสุข หมายความว่า เวลาอยู่ในตระกูลสามี ต้องรู้จักระมัดระวัง เวลานั่งก็อย่าขวางประตู หรือที่ที่จะต้องลุกให้คนผ่าน
7. ฟิงนอนให้เป็นสุข หมายความว่า เวลาจะฟิงจะนอน ณ ที่ใดก็ตาม ฟิงดูด้วยว่าที่นั้นเหมาะสมหรือไม่ ขวางทางใครหรือไม่ แม้เวลาเข้านอนก็ฟิงรู้ตำแหน่งแห่งที่ที่ฟิงนอน ยิ่งประเพณีโบราณถือว่าภรรยาต้องตื่นก่อนนอนที่หลัง เมื่อพ่อเจ้าประคุณนอนยึดพื้นที่ทั้งหมดแล้ว ตัวเองจะนอนที่ไหน ก็เป็นเรื่องของการรู้จักกาลเทศะ เกิดเป็นสตรี โดยเฉพาะสตรีอินเดีย ก็กลุ่มอย่างนี้แหละครับ ดังคำพังเพยว่า “วัวลังกา ม้าอินเดีย เมียอินเดีย” ถูกใช้อ่านเลย ขอรับ

8. พึงบริโภคน้ำให้เป็นสุข หมายความว่า กินทีหลังสามมี เวลาจะกินก็ต้องรู้ว่าจะนั่งกินตรงไหน เวลาใด นี่เป็นเรื่องกาลเทศะอีกเช่นกัน การกินให้เป็นสุข รวมถึงการรู้จักมารยาทในการกิน ตามที่กุลสตรีพึงปฏิบัติอีกด้วย

9. พึงบำเรอไฟ หมายถึง พ่อสามี แม่สามี และสามี ถือว่าเป็น “ไฟ” ในครอบครัว พึงบำเรอ คือดูแลอย่างดี ธรรมดาไฟนั้นมีคุณอนันต์ แต่ก็มีโทษมหันต์ เช่นเดียวกัน ถ้าดูแลไฟไม่ดี ไฟอาจไหม้ บ้านวอดก็ได้ ฉะนั้นใดก็ฉะนั้น บุคคลทั้งสามในตระกูลของสามี สตรีที่มาอยู่ด้วยต้องปรนนิบัติดูแลเป็นอย่างดี ถ้าทำให้เขาเหล่านั้นโกรธ ไม่พอใจ ก็นับว่าเป็นสะเก็ดไฟที่ใช้ไม่ได้ อาจถึงกับถูกตราหน้าว่าเป็น “กาลกิณี” ต่อตระกูลวงศ์สามีก็ได้

10. พึงบูชาเทวดา หมายความว่า ให้นับถือพ่อสามี แม่สามี และสามี ดุจเทวดา ไม่ต้องสงสัย เมื่อเห็นพวกเขาเป็นเทวดา ก็พึงนอบน้อมแต่เทวดา ทำตามคำบัญชาของเทวดาโดยไม่ขัดขืน และเทวดาเดินได้นี่ เอาใจยากเสียด้วยสิครับ

เศรษฐีผู้เป็นพ่อกำซับลูกสาวว่า อยู่ในตระกูลสามีให้ปฏิบัติตามโอวาท 10 ข้อนี้อย่างเคร่งครัด ลูกสาวก็ตกปากรับคำพ่อเป็นอย่างดี (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2558)

หน้า 71-72 หนังสือมติชนสุดสัปดาห์ ฉบับที่ 1810 ประจำวันที่ 24-30 เมษายน 2558

3. ท่านยัสสะเศรษฐี

ท่านเกิดในวรรณไวศยะ ในตระกูลเศรษฐีแห่งเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ มีชีวิตฆราวาสที่สมบูรณ์พูนสุขทุกประการ ท่านอยู่ในปราสาท 3 ถัดมาแต่อย่างเข้าวัยหนุ่มเช่นเดียวกับเจ้าชาย สัถัตถะ โดยที่เมื่อถึงฤดูหนาวก็อยู่ในปราสาทประจำฤดูหนาว เมื่อถึงฤดูร้อนก็อยู่ในปราสาทประจำฤดูร้อน เมื่อถึงฤดูฝนก็อยู่ในปราสาทประจำฤดูฝน

ยสะ แต่งงานแล้วกับหญิงสาวที่มีตระกูลเสมอกัน แต่ไม่ปรากฏชัดว่า ได้มีบุตรธิดาด้วยกันหรือไม่ สำหรับตัวท่านเองนั้น สันนิษฐานได้ว่าคงจะเป็นบุตรชายคนเดียวของตระกูล ทั้งนี้สังเกตได้จากการที่ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีปราสาทใน 3 ฤดูนั้น เป็นเครื่องบ่งบอกได้อย่างดีว่า บิดาของท่านอยู่ในฐานะระดับเศรษฐี ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเครื่องบ่งบอกถึงตัวท่านเองว่ามีความสำคัญต่อตระกูล และเป็นที่ยอมรับของบิดามารดาเพียงใด นอกจากนั้นท่านยังมีเพื่อนวัยเดียวกันอยู่มากมาย

ยสะ ได้บวชในพระพุทธศาสนาปีเดียวกับพระปัญจวัคคีย์ โดยออกบวชหลังพระปัญจวัคคีย์ไม่นาน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน นั้นเอง พระไตรปิฎกกล่าวถึงวันออกบวชของท่านไว้ว่า

“เมื่อถึงฤดูฝนมาถึง ยสะได้มาอยู่ปราสาทประจำฤดูนั้น พร้อมด้วยนางระบำจำนวนมาก ท่านมีความสุขอยู่ท่ามกลางเสียงดนตรีขับกล่อม ชีวิตเป็นดังนี้เรื่อยมา จนมาอยู่ค่าวันหนึ่ง ขณะที่นางระบำกำลังรำร่าและสรรเสริญคุณธรรมอยู่นั้น ท่านม่อยหลับไปก่อนแล้วมาตื่นขึ้นตอนใกล้รุ่ง ขณะนั้น

บรรดานางระบำกำลังนอนหลับไหลไม่ได้สติ แสงสว่างจากประทีปที่ตามไว้ตลอดคืนทำให้ท่านมองเห็นภาพนางระบำนอนหลับได้ชัดเจน บางนางมีพิณตกอยู่ที่รักแร้ บางนางมีตะโพกวางอยู่ที่คอ บางนางมีเปิงมางตกอยู่ที่อก บางนางสบายผม บางนางนอนน้ำลายไหล บางนางนอนละเมอ ท่านเห็นภาพเหล่านี้แล้วมีความรู้สึกเหมือนเห็นซากศพอยู่ในป่าช้า จึงเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายขึ้นมาทันที

“ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” ท่านเปล่งอุทานกับตัวเองพลางสวมรองเท้าเดินลงจากปราสาท ตรงไปยังประตูใหญ่แล้วเลยออกไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เวลานั้น พระพุทธเจ้าเสด็จจงกรมอยู่ ณ ที่กลางแจ้ง พระทอดพระเนตรเห็นยสะกำลังเดินมาแต่ไกล ทรงทราบดีว่าอะไรกำลังเกิดขึ้น จึงเสด็จลงจากที่จงกรมมาประทับนั่งบนอาสนะ ยสะเดินเข้ามาใกล้พระพุทธองค์ทุกขณะพลางเปล่งอุทาน “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ”

“ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง” เขิญเถิด ยสะ เขิญมาทางนี้ เราจักแสดงธรรมให้เธอฟัง “พระพุทธเจ้าตรัสตอบ ยสะเกิดสลดใจ ท่านหยุดชงกรีรถตรงเท้าแล้วเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที

เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าทรงยกอนุพุทพิกถาขึ้นแสดง ให้ท่านฟัง อนุพุทพิกถาคือ การแสดงธรรมไปตามลำดับ ธรรมที่แสดงให้ยสะฟังไปตามลำดับนั้น คือ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์ในการออกจากกาม โดยพระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าการให้ทานและการรักษาศีลเป็นความดีที่ฆราวาสทำได้ ซึ่งเมื่อทำแล้วก็ให้ผลเป็นการเกิดในสวรรค์หลังจากตาย และสวรรค์นั้นเป็นแดนที่พร้อมด้วยเบญจกามคุณที่ดีเลิศนั้นก็ยังเป็นของต่ำซ้ำให้โทษ สู้การออกบวชไม่ได้

ยสะ ฟังธรรมพลางพิจารณาตามไปพลาง จิตที่วุ่นวายเริ่มสงบปราศจากนิเวศน์ม่งไสเบิกบานเหมาะสมที่จะฟังธรรมขั้นสูงต่อไป จึงทรงแสดงอริยสัจ 4 ให้ฟัง หลังจากฟังพระธรรมเทศนาจบลง ท่านได้บรรลุพระโสดาปัตติผลทันที โดยเกิดความรู้แจ้งว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา

ฝ่ายทางบ้านของยสะ ครั้นรุ่งเช้า เมื่อไม่เห็นยสะเสรษฐี ได้ส่งคนออกติดตามไปที่ต่าง ๆ ส่วนเสรษฐีเองก็ได้ออกติดตามด้วย โดยเดินทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้พบรองเท้าของบุตรชายวางอยู่ก็จำได้เพราะเป็นรองเท้าทองคำ จึงตามเข้าไปยังที่ที่เขาเชื่อว่าบุตรชายจะอยู่ที่นั่น

พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นเสรษฐีเดินทางมาทางพระองค์ จึงทรงรอต้อนรับอยู่ ครั้นเขาเข้ามาใกล้ พระจึงทรงบันดาลด้วยฤทธิ์ให้บิดากับบุตรชายไม่เห็นกัน และเมื่อเสรษฐีทูลถามว่าเห็นบุตรชายของตนบ้างไหม พระองค์ตรัสตอบว่า เขิญนั่งลงเถิดคหบดี บางที่ท่านนั่งอยู่ที่นี้จะได้เห็นบุตรชายของท่านก็ได้

เสรษฐีรู้สึกโล่งใจเมื่อได้คำปณิธานจากพระพุทธเจ้า จึงถวายบังคมและนั่งลงด้วยอาการสงบ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุพุทพิกถาให้ฟัง จากนั้นทรงแสดงอริยสัจ 4 ต่อ และเมื่อจบพระธรรมเทศนา เสรษฐีก็ได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบันเช่นเดียวกับยสะบุตรชาย

ฝ่ายยสะขณะทีพระพุทเจ้าทรงแสดงธรรมให้บิดาฟังอยู่นั้น ท่านเองก็ได้พิจารณาตามกระแสพระธรรมเทศนาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจบพระธรรมเทศนา จิตของท่านก็คลายความถือมั่น หลุดพ้นไปจากอาสวะทั้งหลาย ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ณ ที่นั่นเอง

พระพุทเจ้าเมื่อทรงทราบว่ายสะได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ไม่มีสภาพจิตทีจะหวนกลับไปใช้ชีวิตแบบฆราวาสอีกต่อไป จึงทรงคลายฤทธิให้ท่านกับบิดาเห็นกัน และครั้นได้เห็นกันแล้ว เศรษฐีก็พูดชวนบุตรชายให้กลับบ้านไปอยู่กับมารดาและภรรยาดุจเดิม

ยสะไม่ตอบว่ากระไร ได้ชำเลื่องดูพระพุทเจ้า พระพุทเจ้าทรงเข้าพระทัยถึงความรู้สึกของบยสะได้ดี จึงตรัสบอกเศรษฐีว่า

“ท่านคบหิตี บัดนี้ ยสะได้เป็นพระอรหันต์แล้ว จึงไม่สมควรทีจะไปครองเรือนอีกต่อไป”

เนื่องจากตนได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว เศรษฐีจึงเข้าใจตามทีพระพุทเจ้าตรัสบอกได้ดี ท่านมิได้รับร่ำอีกต่อไป แต่ในขณะที่เดียวกันก็สรรเสริญว่า เป็นลาภของบุตรชายทีได้บรรลุธรรมถึงขั้นอรหัตผล และก่อน กลับได้ทูลอาราธนาพระพุทเจ้าให้ไปเสวย พระกระยาหารทีบ้านของตนในวันพรุ่งนี้พร้อมด้วยยสะ เมื่อเศรษฐีกลับไปแล้ว พระพุทเจ้าก็ทรงบวชให้ยสะตามทีทูลขอ โดยตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิต ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิต” จบพระพุทดำรัส ยสะก็ได้เป็นพระสมบุรณ์แบบในพระพุทศาสนา และปรากฏชื่อว่า “พระยสะ” นับแต่นั้นมา พระยสะบวชด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกับพระปัญจวัคคีย์ ต่างแต่ว่าท่านได้บรรลุพระอรหัตผลก่อนบวช ไม่ต้องบำเพ็ญเพียรเพื่อละกิเลสอีกต่อไป พระพุทเจ้าจึงไม่ตรัสตอนท้ายว่า “เพื่อทำทุกขให้สิ้นไปโดยชอบ” อย่างทีตรัสแก่พระปัญจวัคคีย์ วันรุ่งขึ้นพระยสะได้ตามเสด็จพระพุทเจ้าไปโปรดโยมมารดาและภรรยาเก่าทีบ้านของท่าน พระพุทเจ้าทรงแสดงอนุปุกพิกาและอริยสัจ 4 ให้บุคคลทั้ง 2 ฟังจนได้บรรลุพระโสดาปัตติผลด้วยเช่นกัน

งานสำคัญ

พระยสะอยู่ในคณะพระธรรมจาริกุ่นแรก ทีพระพุทเจ้าทรงส่งไปประกาศพระพุทศาสนา ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 60 รูป แต่น่าเสียดายทีในคัมภีร์ไม่มีกล่าวถึงผลงานของท่านไว้ จึงทำให้เราไม่สามารถทราบได้ว่าท่านเดินทางไปเผยแผ่พระพุทศาสนา ณ ทีใด และมีผลสำเร็จอย่างไร รวมทั้งเรื่องราวชีวิตบั้นปลายของท่านก็ไม่มีบันทึกเอาไว้ให้ทราบ

อย่างไรก็ตาม พระยสะได้ถือว่าเป็นสาวกสำคัญรูปหนึ่งของพระพุทเจ้า ในฐานะทีการออกบวชของท่าน นอกจากทำให้โยมบิดามารดาและภรรยาเก่าได้เป็นอุบาสกอุบาสิกาคนแรกในพระพุทศาสนาดังกล่าวมาแล้ว ยังเป็นเหตุจูงใจให้บุตรเศรษฐีคนอื่น ๆ อีก 54 คน ซึ่งเป็นเพื่อนของท่านออกบวชตาม และได้บรรลุพระอรหัตผลซึ่งต่อมาได้รวมอยู่ในคณะพระธรรมจาริกุ่นแรกด้วยเอตทัคคะในอดีตชาติ

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระยสะไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะท่านไม่ได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งเอตทัคคะไว้ ได้แต่ตั้งจิตปรารถนาเพื่อบรรลุอรหัตผลเท่านั้น อรรถกถาธรรมบท และอรรถกถาเถรคาถา(ปรมัตถทีปนี) กล่าวถึงชีวิตในอดีตชาติของท่านช่วงที่พบพระพุทธเจ้าสุเมธะ พระพุทธเจ้าสิทธัตถะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะไว้ดังนี้

ชาติที่พบพระพุทธเจ้าสุเมธะนั้น ท่านเกิดเป็นพญานาคมีจิตเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า วันหนึ่งได้นิมิตให้เสด็จมายังที่อยู่ของท่านพร้อมด้วยพระสาวก ท่านพร้อมทั้งบริวารได้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมทั้งได้ถวายผ้าไตรจีวรให้ครอง จากนั้นได้ตั้งจิตปรารถนาขอให้บรรลุอรหัตผลในศาสนาของพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล พระพุทธเจ้าสุเมธะทรงเห็นด้วยพระญาณว่า ความปรารถนาของท่านสำเร็จได้แน่ จึงพยากรณ์ว่า “ในอีก 30,000 กัปข้างหน้า พระพุทธเจ้าโคดมมักจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เธอจักได้ออกบวชเป็นสาวกของพระองค์แล้ว จักได้บรรลุอรหัตผล”

ท่านฟังพระพุทธเจ้าตรัสพยากรณ์แล้วเกิดปีติโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้ทำบุญอื่น ๆ สนับสนุนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จากชาตินั้นบุญส่งผลให้เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ จนมาถึงพุทธูปบาทกาลของพระพุทธเจ้าสิทธัตถะ

ชาติที่พบพระพุทธเจ้าสิทธัตถะนั้น ท่านเกิดเป็นบุตรเศรษฐีชาวเมืองสุทิสสนะ และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้นำเอาแก้ว 7 ประการไปบูชาต้นกรรณิกา อันเป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งตรัสรู้ จากชาตินั้นบุญส่งผลให้เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ จนมาถึงพุทธูปบาทกาลของพระพุทธเจ้ากัสสปะ ชาติที่พบพระพุทธเจ้ากัสสปะนั้น ท่านก็มีจิตเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากถึงขั้นยอมสละเรือนออกบวชลำเพ็ญสมณธรรม จากชาตินั้นบุญส่งผลให้เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ จนถึงพุทธันดรหนึ่ง

ในช่วงพุทธันดรนั้น ท่านได้เวียนว่ายตายเกิดเป็นเทวดาและมนุษย์ มีอยู่ชาติหนึ่งเป็นคนเก็บซากศพ โดยร่วมกับเพื่อน 54 คน เทียวเก็บศพไม่มีญาติไปเก็บไว้หรือเผาในป่าช้า

วันหนึ่ง ท่านกับเพื่อนพบศพหญิงตายทั้งกลม จึงพร้อมใจกันนำไปเผาในป่าช้า ขณะที่กำลังเผาอยู่นั้นเกิดอสุภสัญญา คือความรู้สึกว่าร่างกายเป็นไมใช่ของสวยงาม จึงเล่าให้เพื่อน ๆ ฟัง เพื่อน ๆ พิจารณาตามที่ได้แล้ว ท่านยังกลับไปบอกบิดามารดาและภรรยาด้วย จนคนเหล่านั้นได้อสุภสัญญาขึ้นมาด้วย ว่ากันว่าอสุภสัญญาในอดีตชาตินั้น ได้เป็นอุปนิสัยปัจจัยให้ท่านออกบวชในชาติปัจจุบัน กล่าวคืออสุภสัญญาแต่อดีตชาติเกิดขึ้นกระตุ้นเตือนจิต ให้ท่านเห็นบรรดานางระบำที่นอนหลับไหลไม่ได้สติมีสภาพเหมือนซากศพในป่าช้า จึงทำให้ท่านเกิดความเบื่อหน่ายจนต้องออกบวชดังกล่าวแล้

4. ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี

อนาถปิณฑิกเศรษฐี เกิดในตระกูลมหาเศรษฐี ในเมืองสาวัตถี บิดาชื่อ ว่า “สุมนะ” มีทรัพย์สมบัติมากมายมหาศาล เมื่อเกิดแล้วบรรดาหมู่ญาติได้ตั้งชื่อว่า “สุทตตะ” เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่คนยากจนอนาถา เมื่อบิดามารดาของท่านล่วงลับไปแล้ว ได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐี

แทนให้ตั้งโรงทานที่หน้าบ้านแจกอาหารแก่คนยากจนทุกวัน จนกระทั่งประชาชน ทั่วไป เรียกท่านตามลักษณะนิสัยว่า “อนาถบิณฑิกะ” ซึ่งหมายถึง “ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา” และได้เรียกกันต่อมาจนบางคนก็ลืมชื่อเดิมของท่านไปเลย ท่านอนาถบิณฑิกะ ทำการค้าขายระหว่างเมืองสาวัตถีกับเมืองราชคฤห์เป็นประจำ จนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับเศรษฐีเมืองราชคฤห์ นามว่า “ราชคหะ” และต่อมาเศรษฐีทั้งสองก็มีความเกี่ยวข้องกันมากขึ้นโดยต่างฝ่ายก็ได้น้องสาวของกันและกันมาเป็นภรรยา ดังนั้น เมื่ออนาถบิณฑิกะ นำสินค้ามาขายยังเมืองราชคฤห์จึงได้มาพักอาศัยที่บ้านของราชคฤห์เศรษฐีผู้ซึ่งมีฐานะเป็นทั้งน้องเขยและพี่เมียอยู่เป็นประจำ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ดำรงชีวิตอยู่ในกรุงสาวัตถี โดยมิได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการเกิดขึ้นแห่งพระพุทธศาสนาเลย จวบจนวันหนึ่งท่านได้นำสินค้ามาขายยังเมืองราชคฤห์ และได้เข้าพักในบ้านของราชคหเศรษฐีตามปกติ แต่ในวันนั้น เป็นวันที่ราชคหเศรษฐี ได้กราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากมายังเพื่อฉันภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น ราชคหเศรษฐี มัวยุ่งอยู่กับการสั่งงานแก่ข้าทาสบริวาร จึงไม่มีเวลามาปฏิสันถารต้อนรับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเหมือนเช่นเคย เพียงแต่ได้ทักทายปราศรัยเล็กน้อยเท่านั้นแล้วก็สั่งงานต่อไปแม้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็เกิดความสงสัยขึ้นเช่นกัน จึงคิดอยู่ในใจว่า “ราชคหเศรษฐี คงจะมีงานบุญขยันดีหรือไม่ ก็คงจะกราบทูลเชิญพระเจ้าพิมพิสารเสด็จมายังเรือนของตนในวันพรุ่งนี้” เมื่อการสั่งการเสร็จ ราชคหเศรษฐี จึงได้มีเวลามาต้อนรับพูดคุยกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี และท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ได้ไต่ถามข้อข้องใจสงสัยนั้น ซึ่งได้รับคำตอบว่าที่มัวยุ่งอยู่กับการสั่งงานนั้นก็เพราะได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มารับอาหารบิณฑบาตรที่เรือนของตนในวันพรุ่งนี้อนาถบิณฑิกเศรษฐี พอได้ฟังคำว่า “พระพุทธเจ้า” เท่านั้นเอง ก็รู้สึกแปลกหลาดใจ จึงย้อนถามถึงสามครั้งเพื่อให้แน่ใจ เพราะคำว่า “พระพุทธเจ้า” นี้เป็นการยากยิ่งนั้นที่จะได้ยินในโลกนี้

เมื่อราชคหเศรษฐีกล่าวยืนยันว่า “ขณะนี้ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เกิดขึ้นแล้วในโลก” จึงเกิดปิติและศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ปราถนาจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในทันทีนั้น แต่ราชคหเศรษฐียังยังไว้ว่า มิใช่เวลาแห่งการเข้าเฝ้า จึงรออนรุ่งเช้าก็รีบไปเข้าเฝ้าก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จไปยังบ้านราชคหเศรษฐี ได้ฟัง อนุပ္พพิกขา และอริยสัจสี่ จากพระพุทธเจ้าแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลในพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็น “อุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

อนาถบิณฑิกเศรษฐี สร้างวัดถวาย

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ช่วยอังคาสถวายภัตตาหารแด่พระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ ครั้นเสด็จภัตตาหารแล้วก็ได้กราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดาเพื่อเสด็จไปประกาศพระศาสนายังเมืองสาวัตถี พร้อมทั้งกราบทูลว่า จะสร้างพระอารามถวาย พระบรมศาสดาทรงรับอาราธนาตามคำกราบทูลอนาถบิณฑิกเศรษฐี รู้สึกปราบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง รีบเดินทางกลับกรุงสาวัตถีโดยด่วน

ในระหว่างทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสรวดี ระยะทาง 54 โยชน์ ได้บริจาครทรัพย์จำนวนมากให้สร้างวิหารที่ประทับเป็นที่พักทุก ๆ ระยะหนึ่งโยชน์ เมื่อถึงกรุงสรวดีแล้วได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจากเจ้าชายเขตราชกุมาร โดยได้ตกลงราคาด้วยการนำเงินปูลาดให้เต็มพื้นที่ที่ต้องการปรากฏว่า เศรษฐีใช้เงินถึง 27 โกฏิ เป็นค่าที่ดิน และอีก 27 โกฏิเป็นค่าก่อสร้างพระคันธกุฎีที่ประทับของพระบรมศาสดา และเสนาสนะสงฆ์ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 54 โกฏิ (หนึ่งโกฏิ เท่ากับ 10 ล้านบาท) แต่ยังคงขาดพื้นที่สร้างซุ้มประตูพระอารามขณะนั้น เจ้าชายเขตราชกุมารได้แสดงความประสงค์ขอเป็นผู้จัดสร้างถวาย โดยขอให้จารึกพระนามของพระองค์ที่ซุ้มประตูอาราม ดังนั้นพระอารามนี้จึงได้ชื่อว่า “เขตวนาราม”

เศรษฐีทำบุญจนหมดตัว

เมื่อการก่อสร้างพระอารามเสร็จแล้วได้กราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าประทับจัดพิธีฉลองพระอารามอย่างมโหฬารนานถึง 9 เดือน (บางแห่งว่า 5 เดือน) ได้จัดถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแก่พระบรมศาสดา และพระภิกษุสงฆ์ เมื่อพิธีฉลองพระอารามเสร็จสิ้นลงแล้วได้กราบอาราธนาพระภิกษุจำนวนประมาณ 200 รูปไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตนทุกวันตลอดกาลอนาถบิณฑิกเศรษฐีทำบุญโดยทำนองนี้ทั้งให้ทานแก่คนยากจนและการถวายทานแต่ภิกษุสงฆ์ จนกระทั่งทรัพย์สิ้นเงินทองที่เก็บสะสมไว้ลดน้อยลงไปโดยลำดับ

ขณะนั้นเทวดาตนหนึ่งผู้เป็นมิจฉาทิฐิซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูบ้านของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อเห็นเศรษฐีกลับกลายเป็นอนาถคนยากจนลงเพราะทำบุญแก่พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา จึงปรากฏกายต่อหน้าเศรษฐีกล่าวห้ามปรามให้เศรษฐีเลิกทำบุญเสียเถิดแล้วทรัพย์สิ้นเงินทองก็จะเพิ่มพูนขึ้น เหมือนเดิม ท่านเศรษฐีจึงถามว่าท่านเป็นใคร “ข้าพเจ้า เป็นเทวดาสิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของท่าน” “ดูก่อนเทวดาอันธพาล เราไม่ต้องการเห็น ไม่ต้องการฟังคำพูดของท่านจงออกไปจากซุ้มประตูเรือนของเรา อย่ามาให้ข้าพเจ้าเห็นอีกเป็นอันขาด”

เทวดาดกใจ ไม่สามารถจะอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของเศรษฐีได้อีกต่อไป กลายเป็นเทวดาไร้ที่สิงสถิต ได้รับความเดือนร้อนอย่างหนัก เข้าไปหาเทวดาผู้มีศักดิ์สูงกว่าตนให้ช่วยเหลือ แต่ไม่มีเทวดาองค์ใดจะสามารถช่วยได้ เพียงแต่ออกอุบายให้ว่า “ทรัพย์เก่าของเศรษฐีจำนวน 80 โกฏิ ซึ่งใส่ภาชนะฝังไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำถูกน้ำเซาะตลิ่งพังจบหายไปใต้อ่างน้ำ ท่านจงไปนำทรัพย์เหล่านั้นกลับคืนมามอบให้ท่านเศรษฐี แล้วท่านเศรษฐีก็จะหายโกรธยกโทษให้ และอนุญาตให้อยู่อาศัยที่ซุ้มประตูบ้านดังเดิมได้”

เทวดาทำตามนั้น ได้นำทรัพย์เหล่านั้นมามอบให้เศรษฐีด้วยอำนาจฤทธิ์เทวดา เมื่อเศรษฐียกโทษให้แล้วได้อยู่ ณ สถานที่เดิมของตนสืบไปต้นแบบ การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายพุทธบริษัทผู้ใฝ่บุญนั้น “นี่แหละคฤหบดี ธรรมดาบุคคลไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตามถ้าอยู่ด้วยความไม่ประมาท ประพฤติดี ปฏิบัติชอบก็ย่อมเสวยสุขบันเทิงใจทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ฟังพระพุทธดำรัสแล้วหายจากความเศร้าโศกเสียใจกลับได้ความปีติเอิบอิมใจขึ้นมาแทนเมื่อควรแก่เวลา

แล้วก็กราบทูลลากลับสู่เคหสถานของตน เพราะความที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้มีศรัทธามั่งคั่งไม่
หวั่นไหว ฝึกฝนในการทำบุญให้ทาน ไม่มีผู้ใดจะเปรียบเทียบได้ พระพุทธองค์ยกย่องท่านในตำแหน่ง
เอกทัตตะ เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสก ทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายก
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เอกทัตตะ เป็น ผู้เลิศกว่าอุบาสก ทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายก (พระไตรปิฎก,
2546)

5. ท่านเมณฑกะกัศสะเศรษฐี

ในอดีตชาติเคยบริจาคทรัพย์สร้างศาสนวัตถุไว้ในพระศาสนาแห่งกรรม ถูกนำมากล่าวถึง
เมื่อคราวที่พระศาสดา ทรงอาศัยภัททियนคร ประทับอยู่ในชาติยาวนาน ทรงปรารภเมณฑกเศรษฐี ใน
ระหว่างเสด็จจาริกสู่แคว้นอังคะและแคว้นอุตตระ

พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยที่จะบรรลุโสดาปัตติผลของเมณฑกเศรษฐี จึงเสด็จไปสู่ภัททियนคร
ประทับอยู่ในชาติยาวนาน

ในอรรถกถาพระธรรมบทเล่าว่า เมณฑกเศรษฐีผู้นี้ มีฐานะร่ำรวยมาก ที่เป็นเช่นนี้ ในพระ
คัมภีร์กล่าวว่า เหตุที่มหาเศรษฐีได้นามว่า เมณฑกะ เนื่องจากว่าเมื่อท่านแต่งงานมีครอบครัว และ
ย้ายไปปลูกบ้านหลังใหม่ แปะทองคำประมาณเท่าช้าง ม้า และโคอุสุภะได้เช่าแรกแผ่นดิน เอาหลังคุด
หลังกันผุดขึ้นมาในพื้นที่ประมาณ ๘ กริส อยู่ด้านหลังบ้านของท่านเศรษฐีเอง แปะเหล่านี้เกิดขึ้นมา
ด้วยกำลังบุญของท่านเศรษฐี เป็นแปะกายสิทธิ์ที่สามารถนำความสมปรารถนามาให้กับเจ้าของ และผู้
ที่มาขอสมบัติต่าง ๆ ได้เมณฑกเศรษฐี แปลว่า เศรษฐีแปะ มีอะไรในปากแปะ

ในปากแปะจะมีกลุ่มด้ายอยู่ 5 สีด้วยกัน คือ สีเขียว สีทอง สีแดง สีขาวเงินและสีส้ม เมื่อใคร
ต้องการสิ่งของชนิดใด ก็ดึงด้ายสีนั้น สิ่งที่ต้องการก็จะออกมาด้วย เช่น ต้องการอาหารของกินก็ดึงจืด
อธิษฐานดึงด้ายสีเขียว อยากได้ทองก็ดึงสีทอง สีแดงก็เป็นพวกเสื้อผ้า เครื่องประดับ ถ้าอยากได้เงิน
กหาปณะ ก็ดึงสีขาวเงิน ถ้าอยากได้ยากก็ดึงสีส้ม เป็นต้น แต่ต้องตั้งจิตอธิษฐานและมีบุญเก่าด้วยจึงจะ
ได้

บุพกรรมที่ทำให้มีแปะทองคำผุดหลังบ้านในพระคัมภีร์บรรยายว่า

ย้อนหลังจากนี้ไปหนึ่งแสนกัป พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า วิปัสสี เสด็จอุบัติขึ้น ในภพชาติ
นั้นเศรษฐีเป็นหลานของกุกุมพีชื่อ อวโรชะ ส่วนตัวเองก็มีชื่อว่า อวโรชะ ซึ่งมาพ้องกับชื่อของลุง ใน
สมัยนั้น ตัวของลุงปรารถนาจะสร้างพระคันธกุฎีถวายแด่พระบรมศาสดา หลานชายได้ยินข่าวนั้น เกิดมี
จิตเลื่อมใส อยากขอบริจาคเงินร่วมบุญกับลุงของตนด้วย แต่เศรษฐีผู้เป็นลุงอยากได้บุญคนเดียว
เพราะเห็นว่าตัวเองมีเงินทองมากมาย ไม่จำเป็นต้องอาศัยเงินของหลาน และอยากให้การถวายกุฎีครั้ง
นี้เป็นชื่อของตัวเองเท่านั้น จึงปฏิเสธความปรารถนาดีจากหลานชาย

ฝ่ายหลานชายเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยไม่แพ้ผู้เป็นลุง จึงคิดว่า “เมื่อลุงสร้างคันธกุฎีในที่ตรงนี้แล้ว เราควรสร้างศาลาราย ล้อมรอบพระคันธกุฎีอีกทีหนึ่ง” จึงไปเข้าเฝ้าเพื่อทูลขอพระบรมพุทธานุญาตด้วยตัวเอง เมื่อได้รับพุทธานุญาตแล้ว ก็เกิดความปิติดีใจที่จะได้รับบุญพิเศษในครั้งนี้ รีบกลับไปบ้าน ให้คนใช้ข้าทาสบริวารนำเครื่องไม้มาจากป่า ให้ทำเสาพิเศษกว่าเสาไม้ธรรมดา คือ เสาต้นหนึ่งบุด้วยทองคำ ต้นหนึ่งบุด้วยเงิน ต้นหนึ่งบุด้วยแก้วมณี ให้ทำช่อ บานประตู่ บานหน้าต่าง กลอน เครื่องมุง และอิฐทั้งหมด บุด้วยรัตนชาติชนิดต่าง ๆ ให้ทำศาลารายสำเร็จด้วยรัตนะ 7 ประการ

บริเวณตรงเบื้องบนของศาลารายได้ให้สร้างจอมยอด 3 ยอด ที่สำเร็จด้วยทองคำสีสุก เป็นแท่งแก้วพลึก และแก้วประพาฬ จากนั้นหลานชายให้สร้างมณฑปประดับด้วยแก้ว ตรงกลางศาลาราย ให้ตั้งธรรมาสน์ไว้ เพื่อเป็นที่แสดงธรรมของพระธรรมกถึก ทำธรรมาสน์นั้นสำเร็จด้วยทองคำสีสุก เป็นทองแท่งสุกปลั่ง สว่างไสวกว่าทุกที่ในบริเวณศาลารายแห่งนั้น แม้แคว 4 อันก็เป็นพื้นทองคำทั้งหมด จากนั้นให้แกะสลักแพะทองคำ 4 ตัว ตั้งไว้ใต้เท้าทั้ง 4 ของอาสนะ

นอกจากนี้ยังให้แกะสลักแพะทองคำอีก 2 ตัว ตั้งไว้ใต้ตั้งสำหรับรองเท้า แกะสลักแพะทองคำ 6 ตัว ตั้งแวดล้อมมณฑป ให้ถักธรรมาสน์ด้วยเชือกเส้นเล็กสำเร็จด้วยด้ายก่อน แล้วจึงให้เอาทองคำ ถักทอเป็นเชือกเส้นเล็ก ๆ แทนเส้นด้าย ด้านบนให้เอามุกตามาร้อยเป็นเชือก ตรงพนักพิงของธรรมาสน์ให้ทำด้วยไม้จันทร์หอม ครั้นสร้างศาลารายสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ถวายสังฆทานแด่พระบรมศาสดาพร้อมด้วยภิกษุทุกล้านแปดแสนรูป ได้กล่าวถวายศาลารายด้วยจิตที่เลื่อมใสในมหาทาน

ด้วยบุญนั้น ทำให้ท่านได้สวรรค์สมบัติ และมนุษย์สมบัติเรื่อยมา ในภพที่ภพนี้ ก่อนที่จะได้เกิดมาเป็นเมณฑกเศรษฐี ท่านได้สั่งสมบุญพิเศษอะไรไว้อีกมากมาย

เมื่อเมณฑกเศรษฐีได้ทราบข่าวว่า พระศาสดาเสด็จที่เมืองภัททิยะมาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ก็ได้เข้าไปถวายบังคม หลังจากที่ได้ฟังธรรมจากพระศาสดาแล้ว ท่านพร้อมด้วยบุคคลอื่นรวม 6 คน ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล และท่านได้กราบทูลพระศาสดาว่า ในระหว่างทางที่ท่านเดินทางมาเฝ้าพระศาสดานั้น ท่านได้พบกับพวกเดียรฉัตร และพวกเดียรฉัตรเหล่านี้ได้ห้ามปรามมิให้ท่านมา

พระศาสดาจึงตรัสกับท่านเศรษฐีว่า “คุณพ่อดี ขึ้นชื่อว่าสัตว์เหล่าใดย่อมไม่เห็นโทษของตน แม้ยาก ย่อมโพรยโทษของชนเหล่าอื่นแม้ไม่มีอยู่กระทำให้มี ราวกะบุคคลโพรยแกลบลงในที่นั้น ๆ ฉะนั้น”

จากนั้น พระศาสดาได้ตรัสพระธรรมบท พระคาถานี้ว่า สโทษของบุคคลเหล่าอื่นเห็นง่าย ฝ่ายโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะว่า บุคคลนั้น ย่อมโพรยโทษของบุคคลเหล่าอื่น เหมือนบุคคลโพรยแกลบ แต่ว่าย่อมปกปิด (โทษ) ของตน เหมือนพรานปกปิดร่างกายด้วยเครื่องปกปิด ฉะนั้น เมื่อพระธรรมเทศนาจบลง ชนเป็นอันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น

6. ท่านโชติกะเศรษฐี (อรรถกถา ชุททกนิกาย คาถาธรรมบท พราหมณวรรค, สมัยพุทธกาล มีเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่อว่า “โชติกะ” เป็นผู้มีสมบัติจักรพรรดิตกไม่พ่อง มีต้นกัลปพฤกษ์ มีนางแก้วจากอูตรกุรทวิปเป็นภรรยา มีแก้วมณีส่องแสงสว่างทั้งกลางวันและกลางคืน มีปราสาท 7 ชั้น ล้วนประกอบด้วยรัตนะ 7 ประการ มีกำแพง 7 ชั้น พร้อมด้วยยักษ์บริวารจำนวน 28,007 คน อารักขาอยู่ตลอด 24 ชั่วโมง

อยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าพิมพิสารและเจ้าชายอชาตศัตรู ได้เสด็จไปเยี่ยมชมสมบัติของเศรษฐี ครั้นชื่นชมสมบัติอันเกิดจากบุญแล้ว ความปรารถนาในทรัพย์นั้น ได้มีแล้วแก่เจ้าชายอชาตศัตรู เมื่อพระองค์ปลงพระชนม์พระราชาบิดา ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว จึงยกไพร่พลเพื่อจะยึดเอาปราสาทของเศรษฐี ในขณะที่เศรษฐีไปฟังธรรม ณ วัดพระเชตวัน ขณะนั้นหัวหน้ายักษ์ชื่อว่า “ยมโมลี” ผู้รักษาขุมประตูที่ 1 เห็นพระราชายกไพร่พลมาแล้ว จึงร้องถามว่า “พวกท่านจะไปที่ไหน?” กำจัดแล้วซึ่งไพร่พลของพระเจ้าอชาตศัตรูจนแตกพ่าย พระราชาเสด็จหนีไปยังวัดพระเชตวัน

พระราชาเสด็จเข้าไปหาโชติกะเศรษฐีแล้วดำหนิวว่า “ท่านสั่งให้บริวารทำร้ายเรา แล้วทำเสมือนนั่งฟังธรรม”

เศรษฐีได้ยืนดั่งนั้นจึงทูลถามว่า “พระองค์ยกกำลังไป เพื่อจะยึดปราสาทของข้าพเจ้าใช่หรือไม่”

พระราชาตรัสว่า “ใช่ เราจะยึดปราสาทของท่าน” เศรษฐีกราบทูลว่า “แม้พระราชาสัก 1,000 พระองค์ยกทัพมา ก็ยึดปราสาทของข้าพเจ้าไม่ได้ ถ้าข้าพเจ้าไม่อนุญาต”

พระราชาตรัสว่า “ท่านต้องการเป็นพระราชาอย่างนั้นรึ” เศรษฐีได้ยืนดั่งนั้นจึงกราบทูลว่า “ข้าพเจ้าไม่ต้องการเป็นพระราชา แต่ไม่ว่าพระราชาหรือโจรทั้งหลาย ก็ไม่สามารถช่วงชิงเอาแม้เพียงเส้นด้ายที่ชายพกของข้าพเจ้าได้ ถ้าข้าพเจ้าไม่อนุญาต”

พระราชาตรัสว่า “ทำไมเราจักต้องยึดตามความชอบใจของท่านด้วยเล่า” เศรษฐีกราบทูลว่า “ถ้าอย่างนั้นพระองค์จงลอง ช่วงชิงแหวนทั้ง 20 บนนิ้วมือทั้ง 10 ของข้าพเจ้าดูซิ ข้าพเจ้าไม่ถวาย แต่ถ้าทรงเอาไปได้ ก็จงเอาไปเถิด”

พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้มีกำลังมาก หากนั่งกระโห่งสามารถกระโดดได้สูง 18 ศอก (72 เมตร) แต่ถ้ายืนจะสามารถกระโดดได้สูงถึง 80 ศอก (320 เมตร) ถึงอย่างนั้นก็ไม่สามารถถึงแหวนที่อยู่บนนิ้วมือของโชติกะเศรษฐีไปได้

ครั้งนั้น เศรษฐีกราบทูลพระราชาว่า “ขอพระองค์ทรงปลุกเสกผ้าสาฎกเถิด” จากนั้นจึงทำให้แหวนทั้ง 20 วง หลุดออกจากริมมืออย่างง่ายดาย แล้วตรัสกับพระราชาว่า “หากข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะมอบสมบัติให้ใคร ใครก็ไม่สามารถช่วงชิงสมบัติของข้าพเจ้าไปได้”

ขณะนั้นเศรษฐีได้เกิดธรรมสังเวช จึงทูลขอประทานอนุญาตบรรพชาจากพระราชา พระเจ้า
อชาตศัตรูคิดว่า “หากเศรษฐีบวชแล้ว ตนจักยึดสมบัติของเศรษฐีได้โดยสะดวก” จึงทรงประทาน
อนุญาต เมื่อเศรษฐีบวชแล้ว ได้บรรลุลหกรรมเป็นพระอรหันต์ในเวลาไม่นาน มีนามว่า “พระโชติกเถระ”

สมบัติทั้งหลายทั้งปวงของเศรษฐีได้อันตรธานหายไปสิ้น แม้ปราสาทที่จมลงสู่แผ่นดิน แม้
เทวดาก็ได้พากรรยาของเศรษฐีกลับสู่อตรกฐทวีป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาปรารภเหตุ
แห่งพระเถระว่า

“บุคคลใด ในโลกนี้ ละขาดแล้ว ซึ่งตัณหาทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีเรื้อน พึงเว้นรอบ เราย่อมเรียกบุคคลนั้น
ผู้มีตัณหาและภพสิ้นรอบแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์”

สมบัติของโชติกเศรษฐีเลื่องลือไปทั่วชมพูทวีป มหาชนจึงชักชวนกันเทียมเกวียนบ้าง เทียมม้า
บ้าง เพื่อต้องการมาดูสมบัติของผู้มีบุญ โชติกเศรษฐีได้ทำหน้าที่เป็นเจ้าของบ้านที่ดี ให้การต้อนรับ ทำ
ชมพูทวีปให้ได้รับความสุขถ้วนหน้า โดยสั่งให้เปิดปากขุมทรัพย์ใต้ดิน ที่มีประมาณความตื้นหนึ่งหรือ
ประมาณ 4 กิโลเมตร แล้วกล่าวว่า “มหาชนจงถือเอาทรัพย์ ตามที่ตนเองคิดว่า จะสามารถนำกลับไป
ตั้งเนื้อตั้งตัวได้”

น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก เมื่อผู้คนมากมายที่หลังไหล มาจากชมพูทวีป ถือเอาทรัพย์ไปอยู่ ปาก
ขุมทรัพย์มิได้พ่องลงแม้เพียงองคุลีเดียว นี่ก็เป็นเพราะผลแห่งรัตนะ ที่เขาไปรยลงบริเวณพระคันธกุฎี
ของพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ได้สมบัติจักรพรรดิตกไม่พ่อง

สาเหตุที่ไม่มีใครสามารถแย่งชิงสมบัติของโชติกเศรษฐีได้ เพราะว่าท่านทำบุญกับพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้มีพระราชหรือว่าโจรทั้งหลายนับร้อยคน เป็นผู้มีความสามารถ
ข่มเหงข้าพเจ้าได้ จงอย่าได้ถือเอาแม้เพียงเส้นด้ายที่ชายพกของข้าพเจ้าเลย ขอให้สมบัติของข้าพเจ้า
แม้ไฟก็ไม่สามารถไหม้ได้ แม่น้ำก็ไม่สามารถพัดไปได้ ด้วยเถิดฯ”

สมบัติทุกอย่างในโลกใบนี้เป็นของกลางเมื่อเราตายไป ก็จะกลายเป็นของคนอื่น แต่สมบัติคือ
บุญนั้น ไม่มีใครสามารถช่วงชิงไปจากเราได้ ใครทำก็ได้บุญ ใครไม่ทำก็ไม่ได้บุญ ดังนั้นเราจึงควรสั่งสม
บุญ ซึ่งเป็นเหตุให้บังเกิดความสุขและความสำเร็จในชีวิต และเป็นปัจจัยส่งผลให้เราได้บรรลุมรรคผล
นิพพานในภพชาติสุดท้าย

7. ท่านสุมังคะกัสสะเศรษฐี

สุมังคะเศรษฐีท่านได้ให้อภัยขายใจपालจนมีโอกาสรสร้างบุญใหญ่หลายครั้ง ตามที่ปรากฏใน
พระไตรปิฎก ว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงเปรตงูเหลือม
ตนหนึ่งโดยมีเหตุจาก เมื่อพระมหาโมคคัลลานะออกจากที่พักมาพร้อมพระลักขณเถระ ในเวลาเช้า
เพื่อเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์

ระหว่างทางพระมหาโมคคัลลานะ ได้เห็นเปรตตนหนึ่งด้วยทิพจักขุ เปรตตนนั้นมีร่างกายเป็นงูเหลือม ยาวประมาณ 25 โยชน์ มีหัวเป็นมนุษย์ผมยาวปรากฏไฟลุกไหม้จากหัวจนถึงหาง จากหางลุกไหม้ขึ้นไปจนถึงหัว บางขณะก็ลุกไหม้หัวและหางมาจดกลางลำตัว จากกลางลำตัวไปถึงหัวและหาง สลับสับเปลี่ยนกันอยู่เช่นนี้ได้รับทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส

พระมหาโมคคัลลานเถระ เห็นดังนั้นจึงยิ้มน้อย ๆ ขึ้นมาด้วยคิดว่าสัตว์ผู้มีร่างกายเช่นนี้ เราไม่เคยเห็นมาก่อน ทำให้พระลักษณะเถระที่เดินมาด้วยกัน พอเห็นพระโมคคัลลานะยิ้มน้อย ๆ กอดที่จะสงสัยไม่ได้ด้วยคิดว่าสิ่งที่พระอรหันต์ผู้ใหญ่จะยิ้มคงต้องมีเหตุแน่นอน จึงเอ่ยปากถามว่า “ข้าแต่พระมหาเถระ ท่านมีเหตุอันใดทำไมถึงได้เดินยิ้ม” พระมหาโมคคัลลานะจึงกล่าวแก่พระลักษณะเถระว่า “เวลานี้มิใช่เป็นเวลาที่จะตอบปัญหา เอาไว้ถามเราต่อหน้าพระบรมศาสดาขณะเข้าไปเฝ้าก็แล้วกัน” เมื่อกล่าวดังนั้นแล้ว ท่านก็เดินนำพระลักษณะเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์หลังจากกลับบิณฑบาตฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว พระมหาโมคคัลลานเถระจึงได้ชวนพระลักษณะเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธรองค์ทรงสดับคำของพระมหาโมคคัลลานะแล้ว จึงทรงมีพุทธปฏิภาตรัสว่า “เราตถาคตก็เคยเห็นเปรตชนิดนั้นมาแล้ว ขณะที่เราพำนักอยู่บริเวณต้นไม้ศรีมหาโพธิ์ แต่เราไม่ได้แจ้งแก่ใครเหตุเพราะจะไม่มีผู้ใดเชื่อ ผู้คนพวกนั้นจะพลอยได้รับโทษไปด้วย แต่มาบัดนี้ท่านโมคคัลลานะสามารถเห็นได้ด้วยทิพจักขุ พอจะเป็นพยานยืนยันให้เราได้ เราจึงกล่าวว่าเคยเห็นเปรตตนนั้นมาก่อนแล้ว” ภิกษุทั้งหลายที่มาประชุมกันในขณะนั้น จึงทูลถามถึงบุพกรรมของเปรตนั้นว่ามีที่มาอย่างไรพระพุทธรองค์จึงทรงตรัสเล่าว่า

ในสมัยพระพุทธเจ้ากัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเศรษฐีคนหนึ่งมีนามว่า “สุมังคลเศรษฐี” เป็นผู้มั่งคั่งมาก มีทรัพย์มาก มีบริวารมาก มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง ได้ทุ่มเทกำลังทรัพย์สร้างวิหารถวายพระบรมศาสดาให้เป็นที่พักพร้อมหมู่สงฆ์ โดยที่พื้นที่โดยรอบวิหารนั้นปลูกด้วยแผ่นอิฐทองคำกว้างคุณยาว วัดได้ถึง 100 วา เสร็จแล้วก็จัดให้มีพิธีฉลองวิหารนั้น ด้วยกำลังทรัพย์อีกมหาศาล

ในเวลาเช้าของวันหนึ่ง สุมังคลเศรษฐีออกเดินทางจากที่พัก เพื่อไปเข้าเฝ้าพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้าตามปกติ ระหว่างทางมีศาลาพักร้อนปลูกอยู่ข้างทางหลังหนึ่ง สุมังคลเศรษฐีและบริวาร คิดจะเข้าไปนั่งพักให้หายเมื่อย แต่กลับพบบุรุษผู้หนึ่งนอนคุดคู้ผู้มีผ้าคลุมหัวอยู่กลางศาลา ส่วนที่เท้านั้นก็เปื้อนโคลนเต็มไปหมด สุมังคลเศรษฐี จึงกล่าวแก่บริวารว่า “ชายผู้นี้คงจะเป็นคนชอบเที่ยวกลางคืนแล้วมาหลบนอนกลางวัน เราไม่ควรจะพกรวมชายคาเดียวกันกับคนเช่นนี้เลย” เมื่อกล่าวเช่นนี้แล้วท่านก็ออกเดินทางต่อไป บุรุษผู้ที่กำลังนอนอยู่นั้นพอได้ยินเสียงผู้คนพูดคุยกันอยู่ภายในศาลาจึงเลิกผ้าขึ้นมาดูหน้าเศรษฐีผู้พูดประโยคดังกล่าว แล้วผู้ใจเจ็บอาฆาต คิดว่าตาเศรษฐีเฒ่ามาดูแคลนเรา เราจะหาวิธีแก้แค้นเสียให้สาสม ว่าแล้วก็ลงนอนต่อไป

เวลาผ่านไปถึงยามบ่ายแก่ บุรุษผู้ที่นอนในศาลานั้นตื่นขึ้นมาแล้ว ก็ออกไปสืบถามถิ่นที่อยู่ของสุ้มงคลเศรษฐีจนรู้แน่ชัดแล้ว ตกกลางคืนบุรุษนั้นก็แอบไปจุดไฟเผาณาข้าวของเศรษฐี จนข้าวที่กำลังสุกได้ที่พร้อมจะเก็บเกี่ยวถูกไฟเผาไหม้จนเสียหายทั้งหมด เท่านั้นยังไม่พอ บุรุษใจพาลยังแอบเข้าไปเผาขี้ข้าวอีกหลายยุ้ง โดยมีมนต์นี้ได้เพียรพยายามจงล้างจงผลาญเผาณาข้าวและขี้ข้าวของเศรษฐีอยู่ถึงเจ็ดครั้ง ก็ยังไม่สามารถละวางความแค้นได้ ต่อมาก็ย่องเข้าไปจุดไฟเผาเรือนของท่านเศรษฐีอีกถึงเจ็ดครั้ง ขี้ยังแอบเข้าไปในคอกปศุสัตว์แล้วทำการทารุณกรรมต่อฝูงวัวอยู่อีก 7 ครั้งจนบรรดาวัวเหล่านั้นพิการเดินไม่ได้เป็นที่น่าเวทนาสงสารยิ่ง

บุรุษใจพาลผู้ตกอยู่ในห้วงแห่งความแค้น แม้จะจงเวรทำลายทรัพย์สินของท่านเศรษฐีสักกี่ครั้งก็ยังไม่สาสมใจ ต่อมาจึงแสสร้งเข้าไปตีสนิทกับหญิงรับใช้ของเศรษฐีแล้วลลอกถามว่า สุ้มงคลเศรษฐีนี้มีสิ่งใดเป็นที่รักใคร่มากที่สุด เพราะตนเองทำลายข้าวของหรือจุดไฟเผาบ้านอย่างไรเศรษฐีผู้นี้ก็ดูจะไม่ทุกข์ร้อนเลยสักครั้ง

หญิงรับใช้พอเห็นมีชายหนุ่มมาแสดงกิริยาเกี่ยวพาราสีทอดสะพานให้ นางจึงมอบไมตรีตอบด้วยความไว้วางใจ ไม่ว่าชายหนุ่มปรารถนาจะรู้สิ่งใด นางก็เล่าจนหมดว่า สุ้มงคลเศรษฐีเป็นผู้ที่มีน้ำใจงาม ไม่มีสิ่งใดที่นายท่านจะหวงแหนรักใคร่เทิดทูลเท่ากับิวหารและพระคันธกุฎี ซึ่งเป็นที่ประทับขององค์พระบรมศาสดาอีกแล้ว

บุรุษใจพาลได้ฟังจึงคิดว่า ถ้าวิหารและพระคันธกุฎีเป็นที่โปรดปรานรักใคร่ของไอ้เศรษฐีเฒ่า นัก เราก็จะต้องหาทางไปเผาทำลายเพื่อระบายความแค้นเสียให้สมใจ ครั้นพอถึงรุ่งเช้าวันใหม่ พระพุทธองค์และเหล่าพระสาวกก็เสด็จไปบิณฑบาตที่หมู่บ้าน บุรุษใจพาลเมื่อรอดูรู้ว่าปลอดภัยในอาวาสแล้ว จึงตรงเข้าไปทูปทำลายโอ่งน้ำ และภาชนะใส่น้ำจนหมดแล้วจุดไฟเผาวิหารและพระคันธกุฎีเสียจนวอดหมดไหม้ ไม่มีเหลือแม้แต่เสา

ฝ่ายเศรษฐีสุ้มงคลพอรู้ว่าไฟได้ไหม้วิหารและพระคันธกุฎีที่ตนสร้างถวายพระบรมศาสดา ก็รีบมาดูที่เกิดเหตุทันที พอเห็นกองเถ้าถ่าน กระจายอยู่เกลื่อนในบริเวณที่เคยเป็นวิหารและพระคันธกุฎี ท่านเศรษฐีก็ไม่ได้มีอาการปริวิตกหรือเสียใจเลยแม้แต่น้อย ตรงกันข้ามกลับแสดงอาการดีใจ ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่พอใจเป็นอย่างยิ่ง

บรรดาประชาชนคนที่มามุงดู พอได้เห็นอาการของสุ้มงคลเศรษฐีเช่นนั้นจึงพากันได้ถามว่า

“ท่านเศรษฐีบริจาคทุนทรัพย์จัดสร้างพระวิหารและพระคันธกุฎีไปตั้งมากมาย เมื่อสิ่งที่ท่านตั้งใจสร้างโดนไฟเผาทำลายเสียจนสิ้น ทำไมท่านจึงแสดงอาการยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ดีอกดีใจ ท่านไม่รู้รู้สึกเสียดายทรัพย์สินที่โดนเผาทำลายไปบ้างหรือ”

สุ้มงคลเศรษฐีจึงกล่าวตอบแก่ผู้คนชนที่มามุงดูว่า

“นาข้าวและขี้ฉาง รวมทั้งเรือนของเราโดนไฟไหม้อย่างละเอียดครั้ง ถือได้ว่าเป็นความสูญเสีย แต่พระวิหารและพระคันธกุฎี ที่เราสร้างถวายแด่พระบรมศาสดาและสงฆ์พุทธสาวก ด้วยเงินและทอง

เป็นอันมากถึงจะโดนไฟเผาไหม้หมดหมดไป เงินและทองนั้นก็มิได้หายไปไหนยังจะติดตามตัวเราไป
ทุกภพทุกชาติเหตุที่เราดีใจยิ่งน้อยยิ่งใหญ่ ก็เพราะเราจะได้มีโอกาสละเงินและทอง จัดสร้างพระคันธ
กุฎีถวายแด่พระบรมศาสดาและพระสงฆ์อีกครั้ง จึงถือว่าเราจะได้สะสมอริยทรัพย์ให้เพิ่มพูนปรากฏใน
ภพชาติต่อไป เช่นนี้จะไม่ให้เราดีใจได้อย่างไรเล่า”

เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้ว สุมังคลเศรษฐีจึงได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าก็สสปะแล้วทูลอาราธนาให้เสด็จพร้อม
หมู่สงฆ์สาวกไปประทับในที่อันควรก่อนในส่วนข้างหนึ่งของบริเวณอาวาสที่ตนสั่งให้บริวารจัดไว้
พร้อมทั้งทูลขอพุทธานุญาตจัดสร้างพระวิหารพร้อมพระคันธกุฎีถวายให้เป็นที่ประทับหลังใหม่

พระพุทธเจ้าทรงรับด้วยอาการสงบนิ่งแล้วทรงเสด็จไปยังที่ที่เศรษฐีและบริวารจัดเตรียมไว้

สุมังคลเศรษฐี มีความลึกลับโยนตีเป็นยิ่งนัก ออกมาสั่งบริวารให้ระดมหาช่างฝีมือเลิศที่สุดให้มารวมตัว
กัน รุมกันก่อสร้างพระวิหารและพระคันธกุฎีให้แล้วเสร็จภายในสามเดือน เมื่อสร้างเสร็จแล้วเศรษฐีจึง
สั่งให้ช่างทองหล่อทองคำให้เป็นแผ่นอิฐนำมาปูพื้นบริเวณโดยรอบพระวิหารมีความกว้างคูณยาว
เท่ากับพื้นที่เดิม

จากนั้นแล้วก็สละทรัพย์ทำการเฉลิมฉลอง พร้อมถวายมหาทานแด่พระพุทธเจ้าพร้อมหมู่สงฆ์มี
ประมาณสองหมื่นรูปเป็นเวลาตลอดเจ็ดวัน แล้วจึงทูลอาราธนาพระบรมศาสดากับหมู่สงฆ์ให้เสด็จ
ประทับภายในพระวิหารและพระคันธกุฎีหลังใหม่

ฝ่ายเจ้าบุรุษผู้มีใจโหดชั่ว หมกมุ่นอยู่ในแรงพยาบาทอาฆาตนั้นเห็นว่าท่านเศรษฐีไม่ได้มีความ
เจ็บแค้นเดือดร้อนต่อการที่วิหารและพระคันธกุฎีอันเป็นที่รักต้องโดนไฟเผาจนหมดไหม้กลายเป็นถ้ำ
ธูลิเลยก็ยิ่งผูกใจเจ็บเข้าไปอีกแทนที่จะระลึกถึงความดีที่มีอยู่ในจิตใจเศรษฐีก็กลับคิดว่า

“ไอ้เศรษฐีเฒ่าผู้นี้ มันช่างยั่วยวนกวนโทสะของเรายิ่งนัก เราเผาของมันก็แล้ว เผายังฉางมันก็แล้ว เผา
เรือนมันก็แล้ว ทำลายคอกปศุสัตว์มันก็แล้ว แม้ที่สุดวิหารและพระคันธกุฎีอันเป็นที่รักโดนเราเผา
ทำลายกลายเป็นกองขี้เถ้ามันยังมีกะใจมีความสุขได้อีก มันช่างไม่สะทกสะท้านอะไรซะเลย ถ้ามันยังมี
ชีวิตอยู่เราคงจะหาความสุขไม่ได้ เราจะต้องหาวิธีฆ่าไอ้เศรษฐีเฒ่านี้ให้จงได้”

พอรุ่งเช้าบุรุษใจพาลจึงได้จัดแจงนุ่งห่มด้วยผ้าเนื้อหนา แล้วทำการซ่อนมีดเอาไว้ในผ้าถุงของ
ตน เดินตรงไปยังวิหารเพื่อรอจังหวะที่จะฆ่าสุมังคลเศรษฐีให้ได้โดยเฝ้ากระทำอยู่เช่นนี้ทุก ๆ วัน จน
ผ่านไปเจ็ด วันแล้วก็ยังไม่มีโอกาสเหมาะที่จะลงมือฆ่าเศรษฐีได้เสียที

ฝ่ายสุมังคลเศรษฐี เมื่อได้ถวายวิหาร พระคันธกุฎีและอาหารชั้นเลิศแด่พระพุทธเจ้าพร้อม
พระสงฆ์สาวกสองหมื่นรูปครบเจ็ดวัน วันต่อมาจึงได้เดินทางเข้ามาเฝ้าพระบรมศาสดา แล้วกราบทูล
ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า วิทยาศาสตร์และอัคคีภัยที่เกิดขึ้นได้ในครั้งนี้ ข้าพุทธเจ้ารับรู้มาว่า เป็น
ฝีมือของบุรุษผู้หนึ่ง ซึ่งเกิดจากแรงโทสะและริษยา เขาช่างเป็นบุคคลที่น่าสงสารอย่างยิ่ง เขาได้มี
ความเพียรเป็นอันมาก ที่จะพยายามทำให้ข้าพระองค์ต้องมีอันเป็นไปเสียให้ได้ เขาผู้นี้ได้พยายามทำ
การต่าง ๆ ไม่ว่าจะพยายามเผาและยิงฉางถึงเจ็ดครั้ง ต่อมาก็พยายามเผาเรือนของข้าพุทธเจ้าอีก

เจ็ดครั้ง อีกทั้งพยายามที่จะทำลายสิ่งที่ข้าพพุทธเจ้ารักให้ได้ด้วยการลอบเข้าไปในคอกปศุสัตว์ ทำร้ายโคขุนของข้าพพุทธเจ้าให้ถึงกับพิการเดินไม่ได้ ด้วยการตัดเท้าโคทั้งหมดเสีย

ครั้งสุดท้ายเขาผู้นี้ก็แอบลอบเข้ามาทูลทำลายภาชนะใส่น้ำในอาวาส และเผาวิหารพร้อมพระคันธกุฎี กรรมอันนี้หนักหนาสาหัสนัก จักมีผลให้เขาได้รับทุกขเวทนาแบบนับประมาณไม่ได้ในภพชาติต่อไป จึงถือได้ว่าเขาช่างหน้าสงสารยิ่งนัก” โดยประโยคต่อมาที่ท่านเศรษฐีเอ๋ยขึ้นนั้นนับว่าอัศจรรย์มากทีเดียวที่ท่านกล่าวว่า

“ข้าพพุทธเจ้าจึงขอยกผลบุญที่ข้าพพุทธเจ้าจักพึงได้รับ ในการถวายมหาทานครั้งนี้ทั้งหมดให้แก่บุรุษผู้นั้นก่อนผู้อื่น เพื่อว่าเขาอาจจะได้รับความสุขสบายขึ้นบ้างในอนาคตต่อไป”

บุรุษผู้มีจิตคิดชั่ว ซึ่งได้แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีเสีหน่า แล้วซ่อนมีดเอาไว้ภายในเครื่องนุ่งห่มในตอนนั้นได้เข้ามาปะปนรวมมากับผู้คนเพื่อรอโอกาสที่จะฆ่าสุมังคลเศรษฐีเสียพอดี ครั้นพอได้ฟังวาจาที่ไม่เคยผูกอาฆาตของสุมังคลเศรษฐีและยังกล่าวยกบุญกุศลนั้นให้ตนเองก่อนคนอื่นก็ลุกขึ้นมาว่า

“โอหนอ นี่เรากำลังจะทำอะไร เราจ้องจ้องล้างจ้องผลาญแก่เศรษฐีคนนี้ถึงเพียงนี้ ซึ่งเขาก็รู้ว่าเราทำ แทนที่จะถือโทษโกรธเคืองแก่เรา แต่เขาก็กลับไม่ได้ผูกโกรธ ช้ำยังมีเมตตาแบ่งปันส่วนผลบุญอันได้มายากให้แก่เราก่อนผู้อื่นอีกแม้บัดนี้เรายังจะคิดฆ่าเขาได้ลงคออีกหรือ ที่ผ่านมาระยะนี้ที่เราได้เพียรที่จะกระทำการอันชั่วช้าหนักหนาสาหัสแก่เขาแล้วถ้าเราไม่ได้ออกไปขอโทษแก่เขา แล้วขอให้เขายกโทษให้เรา ฟังคงจะผ่าหัวเราให้แยกออกเป็นเสี่ยง ๆ เป็นแน่”

บุรุษผู้โฉดเขี้ยวจึงออกมาจากที่ชุมนุม แล้วเดินตรงเข้าไปแสดงตนว่าเคยเป็นคนปองร้ายต่อท่านเศรษฐี นั่งคุกเข่าหมอบกราบลงแทบเท้าสุมังคลเศรษฐี กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ ขอท่านจงโปรดยกโทษในความผิดที่ข้าพเจ้าได้กระทำ พุด คิดแก่ท่านทุกประการที่ข้าพเจ้าได้ทำลงไป บัดนี้ข้าพเจ้าสำนึกผิดและขออภัยแก่ท่าน ณ โอกาสนี้ด้วย”

สุมังคลเศรษฐีพอได้ฟังคำขอโทษจากปากบุรุษผู้นั้น ก็ถามขึ้นว่า

“ดูก่อนสหาย ท่านจะให้รายกโทษให้ด้วยเหตุอันใด ทำไมท่านถึงได้มาแสดงกิริยาประหวั่นงันงเช่นนี้ด้วยเล่าขอท่านจงบอกเล่าให้เราฟังก่อน”

บุรุษใจพาลจึงได้เล่ารายละเอียดที่ตนจงแวงจงล้างจ้องผลาญต่อเศรษฐีว่าทำอะไรที่ผิดต่อท่านเศรษฐีอย่างไรบ้าง จนแม้ที่สุดถึงกับคิดจะฆ่าเสียให้ตาย ณ วันนี้ให้ท่านสุมังคลเศรษฐีได้ฟัง ครั้นได้สดับฟังแล้วก็ให้นึกสงสัยว่าอยู่ดี ๆ ทำไมบุรุษผู้นี้ถึงได้พยายาบาทจงแวงแก่เราถึงเพียงนี้จึงเอ่ยปากถามถึงสาเหตุที่ต้องปองร้ายกัน

บุรุษใจพาลจึงได้ขอให้เศรษฐีระลึกนึกถึงคำพุด ที่พุดแก่บ่าวของตนเองในศาลาพักร้อนริมทาง เมื่อครั้งกระโน้นแล้วบุรุษผู้นั้นจึงกล่าวว่า “เหตุเพราะคำพุดที่เศรษฐีพุดดูแคลนแก่ข้าพเจ้า จึงทำให้ข้าพเจ้าผูกอาฆาตจงแวงมาจนถึงปัจจุบัน”

สุมงคลเศรษฐี เมื่อระลึกถึงคำพูดของตนในอดีตได้จึงกล่าวขอโทษ ขอให้บุรุษใจพาลนั้นกรณียกโทษนั้นให้แก่ตนด้วยแล้วก็กล่าวว่า “สหายเอ๋ยจงลุกขึ้นเถิดเราได้ยกโทษแก่ท่านแล้ว เรายังไม่ตีที่พูดโดยไม่คิดว่าผู้อื่นจะได้ยินจงลุกขึ้นเถื่อนะอย่ามานั่งคุกเข่าอยู่เช่นนี้เลย”

บุรุษใจพาลจึงกล่าวว่า “ข้าแต่นายผู้ประเสริฐ หากท่านยกโทษให้แก่ข้าพเจ้าจริง ขอนายท่านจงรับข้าพเจ้าพร้อมลูกเมีย ให้เป็นทาสรับใช้ในเรือนของท่าน ข้าพเจ้าและลูกเมียต้องการเพียงก้อนข้าวและหยดน้ำจากนายท่านเพื่อประทังชีวิตให้อยู่ได้เท่านั้น ไม่ได้ต้องการสิ่งใดตอบแทนอีก ขอนายท่านโปรดจงให้โอกาสข้าพเจ้า และครอบครัวได้ถ้อยโทษด้วยวิธีนี้ด้วยเถิด”

สุมงคลเศรษฐีกล่าวว่า “สหายเอ๋ย เราให้สัจจะวาจาว่าจะไม่ถือโทษแก่ท่าน แต่เราไม่อาจรับท่านและครอบครัวเข้ามาอยู่ในบ้านได้ ด้วยเหตุเพราะเราเกรงว่าเมื่อท่านมาอยู่ร่วมบ้านเดียวกับเราแล้ว เราคงจะว่ากล่าวตักเตือนท่านไม่ได้อีก เพราะเพียงแต่ในอดีตเรากล่าวตำหนิตานเล็กน้อย ท่านยังผูกอาฆาตต่อเราถึงเพียงนี้ เมื่อท่านมาอยู่ร่วมกับเราวันข้างหน้าเราหรือจะกล้าว่ากล่าวตักเตือนท่านได้ จงไปข้างหน้าเสียเถิดสหาย”

บุรุษใจพาลได้ยอมรับการตัดสินใจของสุมงคลเศรษฐีแต่โดยดี แล้วจึงลาถอยออกมาจากที่ประชุม ครั้นพ้นเขตอาวาสแล้วไม่นาน ขณะที่บุรุษใจพาลกำลังจะเดินกลับบ้าน ฉับพลันนั้นฟ้าก็ได้ผ่าลงมาโดนศีรษะของบุรุษใจพาลนั้นแตกเป็นเสี่ยง ๆ ตายลงในที่สุด

บุรุษผู้นั้นเมื่อตายลงแล้ว ด้วยกรรมชั่วที่เขาได้กระทำไว้มากมายนำพาเขาให้ไปบังเกิดในอเวจีนรกหมกไหม้อยู่เป็นระยะเวลาถึงหนึ่งพุทธันดร (แสนมหากัป) จนเวลาล่วงเลยถึงพระศาสนาของพระบรมศาสดาองค์ปัจจุบันจึงได้มาบังเกิดเป็นเปรตดูเหลือมวนเวียนอยู่บริเวณชายเขาคิณณภูพานกรุงราชคฤห์ จนปรากฏตัวให้แก่พระพุทธเจ้าและโมคคัลลานะได้เห็นในที่สุด

เมื่อองค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงที่มาของเปรตดูเหลือมจบลง พระองค์ก็ทรงโปรดแสดงผลที่คนพาลจะได้รับ ความว่า”คนพาลทำบาปย่อมไม่รู้สึกรู้สีกว่าเราทำบาปต่อเมื่อความเดือดร้อนเพราะผลแห่งการกระทำ ย่อมส่งให้ได้รับโทษให้จมอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ทรมานจึงมารู้สึกรู้สีกว่าที่หลังก็ต่อเมื่อสายเสียแล้ว”

เรื่องของสุมงคลเศรษฐีนั้นพอจะอธิบายผลแห่งการให้อภัยทานและการผูกอาฆาตได้เป็นอย่างดีว่ามีผลตรงกันข้ามกันมากมายเพียงใด คนที่สามารถให้อภัยผู้อื่นได้ จิตก็จะมีความโปร่งเบาไม่ทุกข์ร้อน นำจิตที่ใสสะอาดนั้นไปสร้างกุศลกรรมดีได้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป จะเห็นว่ายิ่งให้อภัยได้ท่านก็มีโอกาสทำบุญใหญ่และรวยมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไปอีก

ทานทั้งสามชนิดนี้เองเป็นทานที่เราทุกคนต้องหมั่นฝึกฝน หมั่นฝึกให้อยู่เป็นประจำเริ่มจากทีละน้อยก่อน ค่อย ๆ สละกิเลสความตระหนี่ ความโลภออกจากตัวไปเรื่อย ๆ เพราะหากไม่ได้ฝึกฝนเลยไม่เคยทำเลยก็จะทำได้ยาก สละได้ยาก ผลสุดท้ายเมื่อมีแต่ความตระหนี่ถี่เหนียวในจิตใจ ก็จะไม่มีความเป็น

ผู้รับที่มีความสุข เนื่องจากไม่เคยให้และยังส่งผลให้ภพชาติปัจจุบันได้รับความลำบากหรือได้รับความอับอายเพราะได้ชื่อว่าเป็นคนตระหนี่

ดังที่ปรากฏใน “พิลารโกสิยชาดก” ว่า ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลเศรษฐีที่ร่ำรวยมาก แต่ก็ไม่ได้เป็นผู้ประมาทเห็นว่าวันหนึ่งทรัพย์สมบัติมากมายมหาศาลเหล่านี้เมื่อถึงคราวลาจากโลกไปแล้วก็ไม่อาจนำทรัพย์ติดตัวไปได้แม้แต่อย่างเดียว วิธีที่จะนำทรัพย์ติดตัวไปได้นั้นมีอยู่ทางเดียว คือการสร้างบุญบารมีเอาไว้ให้มากที่สุด ท่านจึงได้สละทรัพย์มากมายที่มีให้ทานแก่คนยากคนจนโดยสร้างโรงงานขึ้นมาบำเพ็ญมหาทานบารมีไปทุกวันจนตลอดชีวิตทั้งยังสั่งสอนลูกหลานว่า ให้รักษาประเพณีการให้ทานของตระกูลไว้ด้วย หลังจากที่เศรษฐีลาจากโลกนี้ไปแล้วก็ได้ไปเกิดเป็นพระอินทร์

แต่น่าเสียดายที่ว่าผู้สืบสกุลในรุ่นหลัง ๆ ที่ชื่อ “พิลารโกสิยะเศรษฐี” กลับเป็นผู้ไม่มีศรัทธาในการให้ทาน ไม่ยินดีในการให้ทานเลยสักนิด มีการสั่งให้เฝ้าโรงงาน และให้ขับไล่พวกคนยากจนออกไปจากบริเวณบ้านให้หมด พระอินทร์ทรงตรวจดูตระกูลของพระองค์ในมนุษยโลก เห็นพิลารโกสิยะเศรษฐีกำลังทำลายการให้ทานของตระกูลจึงปรารถนาจะช่วยเพราะหากปล่อยไว้จะต้องตกนรกแน่นอน

วันหนึ่งในขณะที่พิลารโกสิยะเศรษฐีกำลังเดินทางกลับจากการไปเข้าเฝ้าพระราชา พระอินทร์จึงรับสั่งให้เทพบุตรสื่อองค์ แปลงเป็นพราหมณ์ โดยที่ตัวของพระอินทร์เองก็แปลงร่างเป็นพราหมณ์เข้าไปหาพิลารโกสิยะเศรษฐีเพื่อขอรับภัตตาหารบ้างแต่ก็ถูกปฏิเสธ

พระอินทร์ในร่างพราหมณ์จึงพูดให้พิลารโกสิยะเศรษฐีได้คิดว่า “เมื่อพราหมณ์ขอภัตตาหารท่านควรให้ แม้สัตบุรุษทั้งหลายผู้ไม่หุงกินเอง เมื่อได้โภชนะมาแล้วยังแบ่งปันแก่ผู้อื่นท่านหุงโภชนะเอง การที่ท่านไม่รู้จักรู้จักให้ทานย่อมเป็นการไม่สมควร ธรรมดาบุคคลให้ทานไม่ได้ด้วยเหตุสองประการคือ ยังมีความตระหนี่อยู่และมีความประมาทในชีวิต บัณฑิตผู้รู้แจ้งเมื่อต้องการบุญจึงให้ทาน”

เศรษฐีได้ฟังคำของพราหมณ์เกิดความพอใจ จึงบอกให้พราหมณ์เข้าไปนั่งคอยในบ้านและจะแบ่งข้าวให้หน่อยหนึ่ง ต่อมาเทพบุตรองค์หนึ่งซึ่งแปลงเป็นพราหมณ์ก็เข้าไปหาเศรษฐีและขออาหารจากเศรษฐี แต่ก็โดนปฏิเสธอีก พราหมณ์จึงกล่าวว่า

“คนตระหนี่กลัวความยากจนยอมไม่ให้อะไรแก่ผู้ใด ความกลัวจนนั้นแหละ จะเป็นภัยแก่ผู้ไม่ให้ คนตระหนี่ยอมกลัวความอยากข้าวอยากน้ำ ความกลัวนั้นแหละจะกลับมาสู่คนพาลทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงครอบงำมลทินกำจัดความตระหนี่เสียแล้วให้ทานเถิด เพราะบุญย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”

เศรษฐีได้ฟังคำเตือนนั้นก็พอใจจึงให้เข้าไปนั่งรอในบ้าน จากนั้นเทพบุตรอีกองค์ก็มา เมื่อจะขออาหารอีกจึงกล่าวว่า “การให้ทาน เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะต้องเอาชนะความตระหนี่ก่อนแล้วจึงจะให้ทานได้ อสัตบุรุษทั้งหลายยอมไม่ให้ทานตามที่สัตบุรุษทำแล้ว เพราะธรรมของสัตบุรุษอันผู้อื่นรู้

ได้ยาก เพราะฉะนั้นการไปจากโลกนี้ของสัตว์บุรุษ กับอัสตบุรุษจึงต่างกัน อัสตบุรุษยอมไป สุนทรก ส่วน สัตบุรุษยอมไปสู่สวรรค์”

เศรษฐีได้ฟังก็ชอบใจจึงให้เข้าไปนั่งรอนในบ้าน จากนั้นเทพบุตรอีกองค์ก็เข้าไปขอภัตตาหาร โดยกล่าวว่า

“บัณฑิตยอมให้ไทยธรรม แม้จะมีเพียงเล็กน้อยก็ได้ แต่บางคนแม้มีไทยธรรมมากก็ให้ไม่ได้ อัน ทักษิณาทานที่บุคคลให้ด้วยใจผ่องใสแม้เพียงเล็กน้อยก็มีผลมาก”

ต่อมาเทพบุตรอีกองค์ก็เข้าไปหาเศรษฐีแล้วกล่าวว่า “พราหมณ์ผู้แสวงหาอาหารด้วยความ บริสุทธิ์ชื่อว่าได้ประพาศิธรรม บุคคลผู้เลี้ยงดูบุตรและภรรยา เมื่อมีไทยธรรมน้อยก็ควรเฉลี่ยแบ่งปัน ให้แก่สมณะพราหมณ์ บุคคลนั้นชื่อว่า ผู้ประพาศิธรรม แม้บุคคลจะฆ่าสัตว์จำนวนนับพันเพื่อบูชาขีณู แต่การกระทำนั้นก็ไม่ถึงส่วนเสี้ยวแห่งผลของท่าน ที่คนเข็ญใจผู้ยังไทยธรรมให้เกิดโดยชอบธรรมให้ อยู่”

พิลารโกสียะเศรษฐีได้ฟังวาจาสุภาสิตของพราหมณ์ทั้งหมดแล้ว จึงให้ทุกคนเข้าไปนั่งรอนใน บ้าน และเรียกคนรับใช้ให้ไปนำ “ข้าวสาลี” มาให้พราหมณ์คนละทะนานแต่พราหมณ์ไม่รับ เศรษฐีจึง ให้ไปนำข้าวสารมาให้เหล่าพราหมณ์ พราหมณ์ก็ไม่รับอีก เศรษฐีเริ่มไม่พอใจจึงให้ข้าวสุกสำหรับวัวกิน แก่พราหมณ์ทุกคน

พราหมณ์ทั้งห้าได้ปั้นข้าวสำหรับวัวกินเป็นคำ ๆ แล้วใส่ปากแกล้งทำเป็นข้าวติดคอ โดยทุกคนทำเป็น เหมือนคนชกตาย เศรษฐีเห็นดังนั้นกลัวคนทั้งหลายจะติเตียนว่าตนเองเอาของไม่ดีมาให้คนอื่นกิน จึง ให้คนรับใช้ไปเอาข้าวสาลีอย่างดีมีรสเลิศมาใส่แทนข้าวสำหรับวัว ส่วนตนเองก็ออกไปเรียกชาวบ้านใน ละแวกนั้นมาดูร่างพราหมณ์ทั้งห้าแล้วกล่าวโกหกว่า “พราหมณ์เหล่านี้ไม่พิจารณาในการบริโภค อาหารเสียเลย ข้าวจึงติดคอตายเช่นนี้”

ทันใดนั้นเองพราหมณ์ทั้งหมดก็ลุกขึ้นจากการแกล้งตายแล้วกล่าวกับมหาชนว่า “ท่าน ทั้งหลาย เศรษฐีคนนี้พูดโกหก ความจริงเขาได้ให้ข้าวสำหรับวัวกินแก่พวกเรา” ว่าแล้วพราหมณ์ ทั้งหมดก็คายข้าวในปากออกมาเหล่ามหาชนเห็นความจริงปรากฏเช่นนั้น จึงพากันตำหนิติเตียนบ้างก็ ประณามเศรษฐีเป็นอย่างมากพระอินทร์ในร่างพราหมณ์จึงถามมหาชนว่า “พวกท่านเคยได้ยินไหมว่า ในอดีตที่เมื่อนี้เคยมีมหาเศรษฐีสร้างโรจนแล้วบำเพ็ญทานบารมีไปจนตลอดชีวิต” มหาชนที่อยู่ใน ที่นั้นต่างให้การรับรองว่าเคยมหาเศรษฐีคนนั้นจริง จากนั้นพระอินทร์และเหล่าเทพบุตรก็คืนร่างเป็น เทพดั้งเดิม เหาะไปในอากาศเปล่งรัศมีกายงดงามทำให้ทั่วทั้งเมืองสว่างไสว พลาทให้โอวาทแก่เศรษฐี และมหาชนว่า “คนตระหนี่ไปสู่เทวโลกไม่ได้ เขาย่อมไปสุนทรกอย่างไม่ต้องสงสัย”

พิลารโกสียะเศรษฐีเกิดความละอายใจ สำนึกในสิ่งที่ตนได้กระทำผิดพลาด จึงให้สัญญาแก่ พระอินทร์ว่า แต่นี้ต่อไปจะตั้งใจบำเพ็ญมหาทานบารมีอย่างสุดกำลังความสามารถ ถ้าหากวันไหนยัง ไม่ได้ให้ทาน ก็จะไม่บริโภคข้าวและอาหารเลย ตั้งแต่นั้นท่านเศรษฐีก็รักษาปณิธานในการให้ทานอัน

แนวแน่ไปจนตลอดชีวิต เมื่อละจากโลกแล้วก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก ความตระหนี่จึงเป็นภัยกับทุกคน เป็นอุปสรรคขัดขวางหนทางไปสู่สวรรค์และพระนิพพาน เมื่อใดที่ความตระหนี่เข้ามาครอบงำจิตใจ จะทำให้ใจมืดบอด คับแคบ ทำให้กลายเป็นคนเห็นแก่ตัวที่น่ากลัว แม้จะเคยเป็นบัณฑิตมาก่อน ก็กลายเป็นคนพาลได้ หรือแม้จะเคยเป็นคนฉลาดก็อาจกลายเป็นคนโง่เขลาได้เช่นกัน ถ้าสังคมของเรามีแต่คนตระหนี่ ไม่ช่วยเหลือแบ่งปันกันก็จะเกิดความสับสนวุ่นวายมาก คนรวยเอาเปรียบคนจน คนจนก็อาจล้มตายหรือก่อจลาจลปล้นชิงคนรวยได้ แต่ถ้าหากทุกคนรู้จักเสียสละแบ่งปัน ให้อภัยและมีน้ำใจต่อกันสังคมก็จะได้รับความสงบสุข

การให้ทานจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตให้เป็นปกติสุข เราต้องไม่ตระหนี่และอย่าประมาทในชีวิต ส่วนการจะฝึกให้ทานให้ได้ผลมากจะทำอย่างไรเชิญพบกับคำตอบได้ในบทถัดไปเลยครับ

8. ท่านวิสาขามหาอุบาสิกา

นางวิสาขา เป็นบุตรสาวของอภิอมตะเศรษฐีคนหนึ่งเชี่ยวชาญรับ บิดาของนางชื่อว่า ธัญชัยเศรษฐี ซึ่งเป็นบุตรของ เมณฑกเศรษฐี และมารดาของนางชื่อว่า นางสุมนา ถ้าเป็นสมัยนี้ก็เรียกว่า คุณหญิงสุมนา เป็นอย่างต่ำ เมณฑกเศรษฐีนี้ว่ากันว่าร่ำรวยมหาศาล และนางเป็นโสดาบันตั้งแต่อายุ 7 ขวบ

นางวิสาขาเกิดที่เมืองภัททิยะ แคว้นอังคะ ติดกับแคว้นมคธ แห่งพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์ผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาสำคัญพระองค์หนึ่ง ในเวลาที่กล่าวถึงนี้ พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร (วัดแห่งแรกที่พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวาย) เป็นส่วนใหญ่ เสด็จไปโปรดสัตว์ยังต่างเมืองเป็นครั้งคราว

คราวหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จไปยังเมืองภัททิยะ นางวิสาขามีอายุ 7 ขวบเท่านั้น พร้อมกับบริวารจำนวนมาก ได้ไปฟังธรรม ด้วยบุญญาบารมีที่ได้บำเพ็ญมาแต่ปางก่อน เป็นอุปนิสัยปัจจัย นางจึงได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบัน ครานั้นหลานสาวที่เป็นที่รักยิ่งของนางวิสาขาได้ถึงแก่กรรมลง นางจึงเศร้าโศกเสียใจมาก ร้องไห้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสสอนเธอว่า “วิสาขา ผู้ใดมีสิ่งที่รัก 100 ผู้นั้นก็ทุกข์ 100 ผู้ใดมีสิ่งที่รัก 90 ผู้นั้นก็ทุกข์ 90 ผู้ใดมีสิ่งที่รัก 80 ผู้นั้นก็ทุกข์ 80 ผู้ใดมีสิ่งที่รัก 1 ผู้นั้นก็ทุกข์ 1 ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ ไม่มีเวทนา โศก ไม่มีทุกข์”

นางวิสาขาได้หายเศร้าโศกเพราะธรรมเทศนานั้น พระพุทธเจ้าได้เปล่งอุทานว่า “โศก ปริเวทนาและทุกข์มากหลาย ย่อมมีในโลกนี้ เพราะอาศัยสิ่งที่รัก เมื่อไม่มีรัก โศกเป็นต้นนั้นก็ไม่มี ผู้ไม่มีสิ่งอันเป็นที่รัก ย่อมไม่มีทุกข์ ไม่มีโศก เพราะฉะนั้น ผู้ไม่ต้องการโศกเศร้าก็ไม่ควรรักสิ่งใด”

ข้อความข้างต้นมาจากพระสูตรชื่อ วิสาขาสูตฺร ฟังชื่อพระสูตรก็รู้แล้วใช่ไหมว่าทรงแสดงแก่
วิสาขามหาอุบาสิกาฟัง คราวหนึ่งนางมีความทุกข์ ร้องไห้ร้องไห้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพราะหลานสาว
ตาย มีหลายคนสงสัยว่า นางวิสาขานี้เป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบันมิใช่หรือ แล้วทำไมจึงเศร้าโศก

หลังฟังพระธรรมเทศนาจบ ได้เป็นสาวิกาผู้มั่นคงในพระรัตนตรัย มีศรัทธาไม่คลอนแคลนใน
พระพุทธศาสนาแต่บัดนั้น

ต่อมาพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มีพระประสงค์อยากได้เศรษฐีระดับ
อภิโคมตะเช่น ธัญชัยไปประดับเมืองของพระองค์บ้าง เพราะเมืองราชคฤห์นั้นมีเศรษฐีอยู่หลายท่าน
เช่น โชติกเศรษฐี ปุณณกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี (ปู่ของนาวิสาขานี้) ธัญชัยเศรษฐี ขอมาสักหนึ่งเศรษฐี
ก็คงไม่กระทบกระเทือนเมืองราชคฤห์เท่าไร

เด็กหญิงวิสาขานี้เจริญเติบโตตามลำดับ ยิ่งโตก็ยิ่งสดสวยงดงาม เป็นที่เจริญตาเจริญใจของผู้
พบเห็น ว่ากันว่านางงามพร้อมทั้งห้าส่วน อันเรียกว่า “เบญจกัลยาณี” คือ

1. ผมงาม (เกศกัลยาณะ)
2. เนื้องาม (มังสกัลยาณะ)
3. กระดุงงาม (อัญญุกัลยาณะ)
4. ผิวงาม (ฉวีกัลยาณะ)
5. วัยงาม (วัยกัลยาณะ)

ความงามประการที่หนึ่ง (ผมงาม) คงไม่ได้หมายถึงทรงผมแน่นอน เพราะทรงผม
เปลี่ยนแปลงได้ตามแฟชั่น คงจะหมายถึงผมที่ดำเงางามสลวย (ในกรณีผมดำ) ถ้าผมสีทองหรือสีอื่นก็
สลวยงามเป็นเงาเช่นเดียวกัน) คัมภีร์อธิบายว่า ผมนั้นสลวยยาว ปล่อยลงมาถึงชายผ้านุ่ง และปลาย
งอนขึ้นดุจกำหางนกยูง ว่าอย่างนั้น (สงสัยสมัยนั้นนิยมหญิงผมยาว)

ความงามประการที่สอง (เนื้องาม) ท่านหมายเอาริมฝีปากแดงงาม ดังสีผลตำลึงสุกโดยไม่
ต้องเอาสีอื่นใดมาทา แต่งงามโดยธรรมชาติ (สาวสมัยนี้ถึงเกิดมาเนื้อริมฝีปากไม่แดง ก็ทาลิปสติกมา
ทาให้แดงได้ จะเอา แดงแก่ แดงอ่อน หรือแม้กระทั่งสีม่วง สีคราม สีดำ ก็ย่อมทาได้)

ความงามประการที่สาม (กระดุงงาม) คงไม่มีใครไปเอ็กซ์เรย์ดูว่า กระดุงข้างในนั้นงามทุก
ท่อนหรือไม่ ในที่นี้ท่านหมายถึงฟันสวยงาม เบญจกัลยาณี ฟันจะต้องขาวเป็นระเบียบ ไม่ห่าง ไม่เก
เหมือนกับสังข์ที่เขาขัดอย่างดี แล้วเรียงกันเป็นระเบียบเรียบร้อย (สมัยนี้คนมีเขี้ยวออกมา กลับเห็นว่า
งามดี ถ้าสมัยก่อนคงไม่นับเป็นเบญจกัลยาณีเป็นแน่)

ความงามประการที่สี่ (ผิวงาม) หมายถึงผิวพรรณเปล่งปลั่ง คนดำผิวก็ดำเนียนงาม คนผิวขาว
ก็ขาวงาม เคยเห็นนิโกราบถึงจะดำก็ดำงามจริง ๆ ครับ

ความงามประการที่ห้า (วัยงาม) หมายถึงอายุจะมากเท่าไรก็ดูเหมือนไม่แก่ไปตามวัย เป็น
ประเภทสาวพันปี ว่าอย่างนั้นเถอะ

นางวิสาขานั้น ว่ากันว่าไม่แก่ตามวัย เมื่อมีบุตรหลานจำนวนมากแล้ว เดินไปไหนมาไหน ด้วยกันกับลูก ๆ หลาน ๆ ไม่มีใครจำได้เลยว่านางวิสาขาคือใคร เพราะทุกคนวัยไล่เลี่ยกันหมด

การให้ของนางวิสาขา ประกอบด้วย

1. โดยปกตินางวิสาขาจะไปวัดวันละ 2 ครั้ง คือ เช้าและเย็น และเมื่อไปก็จะไม่ไปมือเปล่า ถ้าไปเวลาเช้าก็จะมีของเคี้ยวของฉันเป็นอาหารไปถวายพระ ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย เพราะนางมีปกติทำอย่างนี้เป็นประจำ จนเป็นที่ทราบกันดีทั้งพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย แม้นางเองก็ไม่กล้าที่จะไปวัดด้วยมือเปล่า ๆ เพราะละอายที่พระภิกษุหนุ่มสามเณรต่างก็จะมองดูที่มือว่านางถืออะไรมา และก่อนที่นางจะออกจากวัดกลับบ้าน นางจะเดินเยี่ยมเยือนถามไถ่ ความสุข ความทุกข์ และความประสงค์ของพระภิกษุสามเณร และเยี่ยมภิกษุไข้จนทั่วถึงทุก ๆ องค์ ก่อนแล้วจึงกลับบ้าน

วันหนึ่งเมื่อนางมาถึงวัด นางได้ถอดเครื่องประดับมहाลดาปสาธน์ มอบให้หญิงสาวผู้ติดตามถือไว้ เมื่อเสร็จกิจการฟังธรรมและเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณรแล้ว ขณะเดินกลับบ้านนางได้บอกให้หญิงรับใช้ส่งเครื่องประดับให้ แต่หญิงรับใช้ลืมไว้ที่ศาลาฟังธรรม นางจึงให้กลับไปนำมา แต่สิ่งถ้าพระอานนท์เก็บรักษาไว้ก็ไม่ต้องเอาคืนมาให้มอบถวายท่านไปเลย เพราะนางคิดว่าจะไม่ประดับเครื่องประดับที่พระคุณเจ้าถูกต้องสัมผัสแล้ว ซึ่งพระอานนท์ท่านก็มักจะเก็บรักษาของที่อุบาสกอุบาสิกาลืมไว้เสมอ และก็เป็นไปตามที่นางคิดไว้จริง ๆ แต่นางก็กลับคิดได้อีกว่า “เครื่องประดับนี้มีประโยชน์แก่พระเถระ” ดังนั้นนางจึงขอรับคืนมาแล้วนำออกขายในราคา 1 โกลี กับ 1 แสนกหาปณะ ตามราคาทุนที่ทำไว้ แต่ก็ไม่มีใครมีทรัพย์พอที่จะซื้อไว้ได้นางจึงซื้อเอาไว้เอง ด้วยการนำทรัพย์เท่าจำนวนนั้นมาซื้อที่ดินและวัสดุก่อสร้างดำเนินการสร้างวัดถวายเป็นพระอารามประทับของพระบรมศาสดา และเป็นที่อยู่อาศัยจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์สามเณร

พระบรมศาสดารับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการดูแลการก่อสร้าง ซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาท 2 ชั้น มีห้องสำหรับพระภิกษุพักอาศัยชั้นละ 500 ห้อง โดยใช้เวลาในการก่อสร้างถึง 9 เดือน และเมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้นามว่า “พระวิหารบุพพาราม”

2. เป็นผู้ถวายผ้าอาบน้ำฝน โดยปกตินางวิสาขา จะกราบหูลอการธนาพระพุทธรูปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาเสวยและฉันภัตตาหารที่บ้านของนางเป็นประจำ เมื่อการจัดเตรียมภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยพร้อมแล้ว ก็จะให้สาวใช้ไปกราบหูลอการธนาพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ให้เสด็จไปยังบ้านของนาง

วันหนึ่ง สาวใช้ได้มาตามปกติเหมือนทุกวัน แต่วันนั้นมีฝนตกลงมาพระสงฆ์ทั้งหลาย จึงพากันเปลือยกายอาบน้ำฝน เมื่อสาวใช้มาเห็นเข้าก็ตกใจเพราะความที่ตนมีปัญญาน้อยคิดว่าเป็นนักบวชซีเปลือย จึงรีบกลับไปแจ้งแก่นางวิสาขาวา “ข้าแต่แม่เจ้า วันนี้ที่วัดไม่มีพระอยู่เลย เห็นมีแต่ซีเปลือยแก่ผ้าอาบน้ำ ฝนอยู่”

นางวิสาข่าได้ฟังคำบอกเล่าของสาวใช้แล้ว ด้วยความที่นางเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน เป็นมหาอุบาสิกา เป็นผู้มียปัญญาศรัทธาเลื่อมใส มีความใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์ จึงทราบ เหตุการณ์ โดยตลอดว่า พระบรมศาสดาทรงอนุญาตให้พระภิกษุมียผ้าสำหรับใช้สอยเพียง 3 ผืน คือ ผ้าจีวร สำหรับห่ม ผ้าสังฆาฏิสำหรับห่มซ้อน และผ้าสบงสำหรับนุ่ง

ดังนั้นเมื่อเวลาพระภิกษุจะอาบน้ำจึงไม่มีผ้าสำหรับผลัดอาบน้ำ ก็จำเป็นต้องเปลือยกาย อาบน้ำอาศัยเหตุนี้ เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จมาประทับที่บ้านและเสร็จภัตกิจแล้ว นางวิสาข่า จึงได้ เข้าไปกราบทูลขอพร เพื่อถวายผ้าอาบน้ำผืนแก่พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ประทานอนุญาตตามที่ขอนั้น และนางวิสาข่าก็เป็นบุคคลแรกที่ได้ถวายผ้าอาบน้ำผืนแก่พระภิกษุสงฆ์

นางวิสาข่า ได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นยอดแห่งอุปัฏฐายิกา ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาด้วยวัตถุดุจดั่งปัจจัยไทยทานต่าง ๆ ทั้งที่ถวายเป็นของสงฆ์ส่วนรวม และถวายเป็นของ ส่วนบุคคลคือ แก่พระภิกษุแต่ละองค์ ๆ การทำบุญของนางนับว่าครบถ้วนทุกประการตามหลักบุญ กิริยาวัตถุ ดังคำที่นางเปล่งอุทานในวันฉลองวิหาร คือ วัตถุประสงค์ที่นางสร้างถวายนั่นด้วยคำว่า “ความปรารถนาใด ๆ ที่เราตั้งไว้ในกาลก่อน ความปรารถนานั้น ๆ ทั้งหมดของเราได้สำเร็จเสร็จสิ้น สมบูรณ์ทุกประการแล้ว ความปรารถนาเหล่านั้น คือ

1. ความปรารถนาที่จะสร้างปราสาทฉาบด้วยปูนถวายเป็นวิหารทาน
2. ความปรารถนาที่จะถวายเตียง ตั้ง พูก หมอน และเสนาสนภัณฑ์
3. ความปรารถนาที่จะถวายสลากภัตเป็นโภชนาทาน
4. ความปรารถนาที่จะถวายผ้ากาสาวพัสตร์ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย เป็น จีวรทาน
5. ความปรารถนาที่จะถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นเภสัชทาน

ด้วยเหตุที่นางวิสาข่าได้อุปัฏฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์ และได้ถวายวัตถุดุจดั่งปัจจัยใน พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ดังกล่าวมา พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงประกาศยกย่องนางในตำแหน่ง เอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่าย ผู้เป็นทายิกา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2558)

หน้า 69 หนังสืออมตนิชิตสุดสัปดาห์ ฉบับที่ 1807 ประจำวันที่ 3-9 เมษายน 2558

9. หมอชีวกโกมารภัจจ์

หมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นบุตรนางสาลาวดี ผู้มีตำแหน่งเป็นนครโสภณิของกรุงราชคฤห์ ตำแหน่งนี้พระเจ้าพิมพิสารทรงแต่งตั้ง เมื่อทารกเกิดได้ไม่นาน นางสาลาวดีให้หญิงรับใช้นำทารกไปทิ้ง ไว้ที่กองขยะนอกเมือง เช้าวันรุ่งขึ้นเจ้าฟ้าอภัยพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จมาพบ และ ทรงรับทารกไว้เป็นบุตรบุญธรรม “ชีวก” แปลว่าผู้ยังมีชีวิต ด้วยเหตุที่เจ้าชายในราชสกุลทรงรับเลี้ยง ไว้ ทารกเพศชายจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “โกมารภัจจ์” แปลว่าเด็กซึ่งทรงนำมาเลี้ยง

ภายหลังซึ่งทราบดีความจริงว่าตนไม่ใช่บุตรแท้จริงของเจ้าฟ้าอภัย จึงวางแผนหนีไปเมืองดักกลีลาซึ่งมีชื่อเสียง เป็นแหล่งสรรพวิทยาการ ชิวกได้ถวายตัวเป็นศิษย์ของอาจารย์ที่ศิปาปาโมกข์ เพื่อเรียนวิชาแพทย์ ชิวกเรียนวิชาแพทย์กับอาจารย์ถึง 7 ปี มีความรอบรู้ในวิชาที่เรียน แต่ก็รู้สึกคิดถึงบ้านจึงขอลาอาจารย์เพื่อกลับไปกรุงราชคฤห์ ก่อนออกเดินทางอาจารย์ได้เตรียมเสบียงและมอบให้ชิวกใช้ระหว่างเดินทาง เมื่อหมอชิวกเดินทางถึงเมืองสาเกต ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างเมืองดักกลีลาและกรุงราชคฤห์ เเสบียงที่นำติดตัวมาได้ใช้หมดไปแล้ว เป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาแพทย์ที่ได้ร่ำเรียนมา ภรรยาเศรษฐีในเมืองสาเกตป่วยเป็นโรคปวดศีรษะมานานถึง 7 ปี เคยรักษากับหมอมามากแล้วหลายคนก็ไม่หาย หมอชิวกได้ทราบข่าวจึงอาสารักษาโรคให้ภรรยาเศรษฐี ปรากฏว่าคนไข้หายป่วย หมอชิวกได้รับรางวัลจากเศรษฐี และบรรดาญาติของเศรษฐีด้วย

เมื่อกลับไปถึงกรุงราชคฤห์ หมอชิวกได้ถวายการรักษาพระเจ้าพิมพิสารซึ่งประชวรเป็นโรค “ภคินทลาพาร” (โรคจิตสับสนหวาด) จนหายขาด พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงแต่งตั้งให้หมอชิวกเป็นแพทย์ประจำราชสำนักในช่วงเวลาดังกล่าว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกที่พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวาย หมอชิวกได้มีโอกาสได้ถวายตัวเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า

มีเหตุการณ์สำคัญซึ่งอุบัติขึ้นโดยไม่มีใครคาดคิด คือ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปเข้าฌานสมาบัติที่ถ้ำมัททกุจฉิ เชิงเขาคิชมกุฏ พระเทวทัตได้แอบปลักก้อนหินเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า แต่ก้อนหินกลิ้งลงมาปะทะชะง่อนผาเหนือพระเศียร กระเด็นห่างออกไป แต่มีสะเก็ดหินกระเด็นไปกระทบพระบาท ยังผลให้หื้อพระโลหิต พระสงฆ์สาวกช่วยกันห้ามพระพุทธเจ้าหนีออกมายังสวนมะม่วงของหมอชิวก ขณะนั้นหมอชิวกกำลังรักษาคนไข้ในเมือง เมื่อทราบข่าวจึงรีบเดินทางไปสวนมะม่วง และถวายการรักษาพระพุทธเจ้าโดยชะล้างและพันแผลที่พระบาท แล้วจึงทูลลาไปดูแลคนไข้ในเมืองอีก

หมอชิวกมีวุ่นอยู่กับการดูแลคนไข้ในเมือง ครั้นถึงเวลาเย็น นึกขึ้นได้ว่าถึงเวลาต้องแก้ผ้าพันแผลที่พระบาทของพระพุทธเจ้าแล้ว จึงรีบมุ่งหน้าไปยังสวนมะม่วง แต่ประตูเมืองปิดเสียแล้ว เขาจึงต้องรอรุ่งเช้า เมื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก็ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้พระองค์ทรงมีพระอาการร้อนในหรือเปล่า”

พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า หมอชิวกหมายถึงอะไร จึงตรัสตอบว่า “ตถาคตดับความร้อนทุกชนิดได้สนิทแล้วตั้งแต่วันที่ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ณ โคนต้นโพธิ์ ผู้ที่เดินมาจนสุดทางแห่งสังสารวัฏหมดความโศก หลุดพ้นไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดแล้วไม่มีความร้อนหรืออกซิวก ไม่ว่าจะร้อนนอกหรือร้อนใน”

หมอชิวกมีโอกาสได้ถวายการรักษาพระเจ้าจันทรปัชโชตแห่งกรุงอุชเชนี พระเจ้าจันทรปัชโชตประชวรเป็น “ปณทุโรค” (โรคดีซ่าน) หมอชิวกได้ถวายการรักษาจนพระองค์หายจากโรคดังกล่าว

พระเจ้าจันทรปักษีโชตจึงพระราชทานรางวัลแก่หมอซิวัก เป็นผ้าเนื้อละเอียดสีทอง 2 ผืน เป็นผ้าที่พระเจ้าแผ่นดินทรงใช้เท่านั้น หมอซิวักได้นำผ้าทั้ง 2 ผืนไปถวายพระพุทธเจ้า

สมัยนั้นพระภิกษุถือผ้าบังสุกุลอย่างเดียว พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้รับผ้าที่คฤหัสถ์ทำถวาย หมอซิวักจึงขอพรพระพุทธเจ้าให้ทรงรับผ้าเนื้อดีทั้ง 2 ผืนนั้น และให้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าหรือจีวรที่ชาวบ้านผู้มีศรัทธาจัดถวายด้วย พระพุทธเจ้าทรงรับจีวรของหมอซิวักและทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์รับคฤหาศจีวรได้ตามคำขอของหมอซิวัก ตั้งแต่บัดนั้นจึงทำให้เกิดธรรมเนียมถวายผ้าป่าในพระไตรปิฎก ได้มีบันทึกผลงานการรักษาโรค ของหมอซิวักโกมารภัจจ์ ครั้งสำคัญ ๆ หลายครั้ง ได้แก่ การรักษาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ซึ่งป่วยเป็นโรคปวดศีรษะเรื้อรัง ด้วยการผ่าตัดที่ศีรษะ การผ่าตัดรักษาโรคลำไส้ของลูกเศรษฐี ชาวกรุงพาราณสี การรักษาพระโรคผอมเหลือง ของพระเจ้าจันทรปักษีโชต (ผู้ครองกรุงอุชเชณี) การผ่าตัดบาดแผลที่พระบาท ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเกิดจากพระเทวทัต กิ่งหินให้ทับพระองค์ และสะเก็ดหินแตกมาถูก ทำให้ห้อพระโลหิต

หมอซิวักได้เข้าไปรักษาอาการปวดหัวของภรรยาเศรษฐีเมืองสาเกตที่เป็นเรื้อรังมานาน 7 ปี รักษากับหมอคนไหนก็ไม่หายทุเลาบรรเทา กระทั่งมาหายขาดได้ด้วยการประยุยานานเดียว

หมอซิวักได้รางวัล 4,000 กหาปณะ เมื่อกลับถึงเมืองราชคฤห์แล้วก็ได้มีโอกาสเข้าไปรักษาโรคคันทบาทาหรือโรคครีตสีดวงทวาร ของพระเจ้าพิมพิสารก็หายขาดเช่นกัน กระทั่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นแพทย์หลวงประจำพระราชสำนัก ได้พระราชทานบำเหน็จจำนวนมาก รวมทั้งสวนมะม่วงไว้ด้วย

อีกรายหนึ่ง ซิวักได้ผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ของบุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่งให้หายขาดจากโรคร้ายได้ แล้วก็ยังผ่าตัดสมองเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่งจนอาการปวดหัวหายขาดชื่อเสียง “หมอซิวัก” ขจรขยายร่ำลือถึงความเก่งไปทั่วทุกสารทิศถึงขั้นที่เรียกกันว่าเป็น “หมอเทวดา” ที่สำคัญยังเป็นหมอที่ดูแลรักษาพระพุทธเจ้าอีกด้วย

หมอซิวักโกมารภัจจ์มีคุณูปการทั้งในด้านอาณาจักรและพุทธจักร พระพุทธเจ้าจึงได้ประทานเอตทัคคะให้แก่หมอซิวัก เมื่อคราวประทับอยู่ที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี โดยได้รับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสกผู้เป็นสาวกของตถาคต ซึ่งเป็นผู้มีความเลื่อมใสในบุคคล ซิวักโกมารภัจจ์เป็นเลิศ

หมอซิวักใช้เวลาตลอดชีวิตรักษาคนไข้ เป็นอุบาสกผู้ช่วยตนเองและช่วยผู้อื่นตามพุทธพจน์ทุกประการ

4.15 สรุป

ตามที่ได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้องมา สรุปได้ว่าผู้ประกอบการในทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีใจคิดที่จะให้แก่สังคมหรือบุคคลรอบข้างหรือเป็นผู้มีจิตสาธารณะและเป็นผู้ฉลาดในการประกอบอาชีพ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องลักษณะผู้ประกอบการเชิงพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะผู้ประกอบการเชิงพุทธ การสรุปและผลการวิจัยได้ดำเนินงานโดยนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

5.1.1 ความสำคัญของการสาธารณสงเคราะห์

การเป็นผู้ประกอบการทางสังคม ในทางพุทธศาสนาเรียกว่าการให้ หรือ ทาน คือ การให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน โดยมีเป้าหมายให้ผู้ได้รับได้พ้นจากทุกข์ความลำบากทางร่างกายและจิตใจ โดยแบ่งการให้ออกเป็น 3 อย่าง ได้แก่

1. อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของ หรือ เงินเป็นทาน
2. ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน
3. อภัยทาน คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวร หรือพยาบาทกัน

การให้ทานที่ถือว่าเป็นความดี และได้ผลมากนั้นประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ ได้แก่

1. วัตถุบริสุทธิ์ คือ เป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ไม่ได้ไปขโมยยกมา โกงมา หรือได้มาด้วยวิธีแยบยล
2. เจตนาบริสุทธิ์ คือ มีจิตใจยินดี ผ่องใสเบิกบาน ไม่รู้สึกเสียดายสิ่งที่ให้ ตั้งแต่ก่อนให้ ขณะให้และหลังให้
3. บุคคลบริสุทธิ์ คือ ให้กับบุคคลที่ควรให้ เช่น ผู้รับที่มีศีลธรรม มีความประพฤติดีไม่เบียดเบียนคนอื่น แม้ตัวผู้ให้เองก็ต้องมีศีลที่บริสุทธิ์

5.1.2 จุดมุ่งหมายของการให้ทาน

1. ให้เพื่อทำคุณ เป็นการให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน
2. ให้เพื่ออนุเคราะห์ เป็นการอุดหนุนเอื้อเฟื้อด้วยความเมตตากรุณา
3. ให้เพื่อบูชาคุณ เมื่อมีผู้ปรารถนาดีต่อเรา ช่วยเหลืออุปการะเรา

5.1.3 อานิสงส์หรือผลของการทาน

1. เป็นที่มาของสมบัติทั้งหลาย
2. เป็นที่ตั้งแห่งโรคทรมัยทั้งปวง
3. ผู้ให้ย่อมได้รับความสุข
4. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก
5. ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้
6. ทำให้เป็นผู้มีเสน่ห์
7. ทำให้เป็นที่น่าคบหาของคนดี
8. ทำให้เข้าสังคมได้อย่างคล่องแคล่ว
9. ทำให้แก้แค้นล้างอายหาญในทุกชุมชน
10. ทำให้มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี
11. แม้ตายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์

5.1.4 ผู้ประกอบการทางสังคมกับการให้

พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงคุณลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมกับการให้ ดังนี้

1. มีเจตนาดี

มีเจตนาถึงพร้อม หรือ จิตตสมบัติ คือ ให้ความความตั้งใจ หรือคิดจะให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง ซึ่งต้องประกอบด้วยเจตนาที่ต้องบริสุทธิ์ทั้ง 3 กาล (เวลา) คือ ก่อนให้ก็มีใจยินดี ขณะให้ก็มีจิตผ่องใส ภายหลังจากให้แล้วก็มีใจเบิกบาน ตามพระพุทธรพจน์ที่ว่า (อ.อ. 251.

“ปุพเพ ทานา สุมโน ททํ จิตตํ ปสาทเย

ทตฺวา อตฺตมโน โหติ เอสา ยถฺยสุส สมฺปทา”

คำแปล ก่อนให้ ก็ปลอดโปร่ง กำลังให้ ก็เปรมปรีดิ์ ให้แล้ว ก็ปลาบปลื้ม ถือเป็นการให้บุญที่

สมบูรณ์ (พระไตรปิฎกเล่ม, 2546)

เจตนาทั้ง 3 กาล ใช้เป็นข้อพิจารณาในเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรม เจตนา 3 กาลนี้เป็นหลักในการที่จะทำบุญคือกรรมที่ดี ให้ได้ผลมากและมักเน้นในเรื่องทาน ได้แก่

1. ปุพเพเจตนา คือ ความตั้งใจในเบื้องต้น ซึ่งเป็นเจตนาก่อนจะทำ
2. มุญฺจนเจตนา แปลตามศัพท์ว่า “ความตั้งใจในการปล่อย” ได้แก่ เจตนาในขณะที่ทำ คือ ขณะปล่อยสิ่งของออกจากมือเพื่อให้แก่ผู้อื่น (เน้นที่ ทาน-การให้)

เจตนาที่ 2 นี้คำเดิมที่เรียก “สันนิฏฐาปกเจตนา” แปลตามศัพท์ว่า “ความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จ” หมายถึงเจตนาในขณะที่ลงมือทำและทำจนสำเร็จ

3. อปรเจตนา หรือ อปราปรเจตนา คือความตั้งใจต่อมา ซึ่งเป็นเจตนาสืบเนื่อง ต่อมาจากการกระทำนั้น หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นหลังจากได้ทำสำเร็จแล้ว

2. มีสิ่งของที่ตีพร้อม หรือ ไทยสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม ได้แก่ สิ่งที่ทำให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรม และเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงการทานของสัตบุรุษ เป็นการให้อย่างสัตบุรุษ หมายถึงการให้ ของผู้ฉลาดมีการวางแผนอย่างมีหลักการและเหตุผลสำหรับการให้ เริ่นกว่า สัปปริสทาน 8 ประการ ได้แก่

1. สุจี เทติ คือ ให้ของสะอาด
2. ปณิตฺ เทติ คือ ให้ของประณีต
3. กาลเณ เทติ คือ ให้เหมาะกาล ให้ถูกเวลา
4. กปปียฺ เทติ คือ ให้ของสมควร ให้ของที่ควรแก่เขา ซึ่งเขาจะใช้ได้
5. วิเจยย เทติ คือ พิจารณาเลือกให้ ให้ด้วยวิจาร์ณญาณ เลือกของ เลือกคนที่จะให้ ให้เกิดผลเกิดประโยชน์มาก

6. อภินฺหํ เทติ คือ ให้เนื่องนิตย์ ให้ประจำ หรือสม่ำเสมอ

7. ททํ จิตฺตํ ปสาเทติ คือ เมื่อให้ ทำจิตผ่องใส

8. ทตฺวา อตฺตมโน โหติ คือ ให้แล้ว เบิกบานใจ

นอกจากนั้น การให้ทานที่ถือว่าไม่ดี และยังอาจเป็นบาปกรรมถึงเราทางอ้อมอีกด้วย ได้แก่

1. ให้สุรา ยาเสพติด เป็นต้น เพราะถ้าเขาเมาแล้วขับรถชนตาย เราก็มมีส่วนบาปด้วย
2. ให้อาวุธ เพราะถ้าอาวุธนั้นถูกเอาไปใช้ประหารชีวิตประหาร บาปก็มาถึงเราด้วย
3. ให้มหรสพ เพื่อถือว่าเป็นการบันเทิงทุกรูปแบบ
4. ให้สัตว์เพศตรงข้ามเพื่อผสมพันธุ์ รวมถึงการจัดหาสตรีเพศ ๆ ไปบำเรอผู้อื่นด้วย
5. ให้ภาพลามก หรือสิ่งพิมพ์ลามก เพราะทำให้เกิดความกำหนัด เกิดกามกำเริบ เพราะเมื่อ ดูแล้วเกิดไปฉุดคร่า ช่มชืดใคร บาปก็ตกทอดมาถึงเราด้วย

ในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ ได้ทรงตรัสว่า “วิเจยยทานํ สุคตปฺปสตถํ” แปลว่า การเลือกให้ อัน พระสุคตทรงสรรเสริญ”

การเลือกให้ หมายถึง การเลือกให้วัตถุทานของเราแก่ปฏิคาหกคือผู้รับที่เหมาะสม เช่น พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระอริยสงฆ์ หรือเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติควร ปฏิบัติชอบ เพราะพระสงฆ์เป็นบุญเขต คือเป็นเนืองนาบุญที่ยอดเยี่ยมที่สุดในโลก การถวายทานแก่พระสงฆ์ผู้เป็นอริยบุคคล หรือพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ย่อมมีผลมากกว่าให้ทานแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป เพราะพระสงฆ์มีคุณสูงกว่าบุคคลทั่วไปนั่นเอง เปรียบเหมือนการปลูกพืช เมื่อเรามีพืชพันธุ์ดี แต่ถ้าเราปลูกพืชนั้นลงในดินที่ไม่ดี พืชนั้นก็ให้ผลที่ไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าเราปลูกพืชนั้นในดินที่ดี พืชนั้นก็ย่อม

ให้ผลที่ดีสมบูรณ์แบบ การให้ทานก็เช่นเดียวกัน ผู้ฉลาดย่อมเลือกก่อนว่าจะให้แก่ใคร เพื่อผลอันสูงสุดที่จะเกิดจากทานนั้น (ส.ส. 15/30, ขุ.ชา.อฎฐก. 27/249, เปต. 26/197)

3. มีผู้รับ หรือเขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม คือ ปฏิคาหก หรือผู้รับทาน เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยคุณธรรม ได้แก่

1) บุคคลทั่วไปที่ประพฤติดีทางกาย วาจาและใจ เรียกว่า ปฏิบัติตนตามกุศลกรรมบถ 10 ประการ แบ่งออกเป็น 3 หมวด ดังนี้

1.1 กายกรรม 3 ประการ

- 1) ไม่ฆ่าหรือทำลายชีวิตผู้อื่น
- 2) ไม่ลักขโมย หรือยึดเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน
- 3) ไม่ประพฤติผิดในกาม

1.2 วจีกรรม 4 ประการ

- 1) ไม่พูดเท็จ
- 2) ไม่พูดส่อเสียด
- 3) ไม่พูดคำหยาบคาย
- 4) ไม่พูดเพ้อเจ้อ

1.3 มโนกรรม 3 ประการ

- 1) ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น
- 2) ไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น
- 3) เห็นชอบตามคลองธรรม

2) บุคคลผู้เป็นนักรบวช สมณะพราหมณ์ และพระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติชอบตามหลักของศาสนา เช่น พระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติดีในบทสังฆคุณ 9 ประการ คือคุณของพระสงฆ์ ดังนี้

1. สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี

2. อุสุปฏิปันโน คือ เป็นผู้ปฏิบัติตรง
3. ญายปฏิปันโน คือ เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องทาง
4. สามิจิปฏิปันโน คือ เป็นผู้ปฏิบัติสมควร

ยทิท จตตาริ ปุริสสุคานิ อฎฐ ปุริสสุคคลา ได้แก่ คู่บุรุษ 4 ตัวบุคคล 8 เอส ภควโต สาวกสงโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้

5. อาหุเนยโย คือ เป็นผู้ควรแก่ของค้ำับ คือควรรับของที่เขานำมาถวาย
6. ปาหุเนยโย คือ เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ

7. ทกฺขิณเณยโย คือ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่ของทำบุญ
8. อณฺชสิกรณเณยโย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี ควรแก่การกราบไหว้
9. อนฺุตตรํ ปุณฺณุกเขตต์ โลกสฺส คือ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก

5.1.5 ดัชนีชีวิตการให้ของผู้ประกอบการทางสังคม

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงลำดับหลักการพิจารณาซึ่งเป็นดัชนีชีวิตการให้ของผู้ประกอบการทางสังคม ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสุขได้ เรียกสิ่งนี้ว่า บุญกิริยาวัตถุ คือ ที่ตั้งแห่งการให้และการทางทำความดี 10 ลำดับ คือ

1. ทานมัย คือ การให้ปันสิ่งของ
2. สีลมัย คือ การรักษาศีลหรือประพฤติดี
3. ภาวนามัย คือ การเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ
4. อปจายนมัย คือ การประพฤติอ่อนน้อม
5. เวยยาวัจจมัย คือ การช่วยขวนขวายรับใช้สังคมและผู้อื่น
6. ปัตติทานมัย คือ การเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
7. ปัตตานุโมทนา มัย คือ การยินดีในความดีของผู้อื่น
8. ธรรมัสสวนมัย คือ การฟังธรรมศึกษาหาความรู้
9. ธรรมเทศนามัย คือ การสั่งสอนธรรมให้ความรู้ผู้อื่น
10. ติฏฐุชุกัมม คือ การทำความเห็นให้ตรง)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญแก่การให้เป็นอย่างมาก เพราะการให้เป็นหลักการเบื้องต้นที่สำคัญของพุทธบริษัททั้ง 4 มีคำอธิบายเพิ่มเติม ดังนี้

1. ทาน หรือการให้ทาน หรือ ทานมัย คือการสละ ไม่ว่าจะเป็นข้าวของ เงินทอง เพื่อลดความตระหนี่ถี่เหนียว ผลของการให้ทานดังกล่าวทำให้ผู้ให้เกิดความอึดเอิบใจ
2. การรักษาศีล หรือ สีลมัย หมายถึง การประพฤติทางกายและวาจาให้เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางกายและคำพูด ไม่กินเหล้าเมายา บุญข้อนี้จะทำให้เรากลายเป็นคนเยือกเย็น สุขุมด้วย
3. การเจริญภาวนา เจริญภาวนา หรือ ภาวนามัย เป็นการฝึกใจให้สงบ เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ยกตัวอย่าง การนั่งสมาธิ วิปัสสนา การสวดมนต์ ผลบุญข้อนี้จะทำให้เกิดปัญญาแก่ผู้ปฏิบัติ

4. การอ่อนน้อมถ่อมตน การอ่อนน้อมถ่อมตน หรือ อปายนมาย์ ถือเป็นบุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการละอัตตาตัวตนซึ่งถือเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ผลบุญข้อนี้จะทำให้เกิดความเมตตาต่อกัน

5. การช่วยเหลือสังคม การช่วยเหลือสังคม หรือ ไวยาวัจจมัย ผลบุญในข้อนี้จะช่วยให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้น

6. การให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา การให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือ ปัตติทานมาย์ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มาร่วมทำบุญ ไม่เหนียวบุญ ผลบุญดังกล่าวจะช่วยให้เราเป็นคนใจกว้าง และปราศจากอคติต่าง ๆ เพราะพร้อมเปิดใจรับผู้อื่น

7. การอนุโมทนา การอนุโมทนา หรือ ปัตตานุโมทนามาย์ คือการยอมรับยินดี รู้สึกชื่นชมในการทำความดีของผู้อื่น ไม่คิดอิจฉา

8. การฟังธรรม การฟังธรรม หรือ ธรรมสวนมาย์ มีประโยชน์ทั้งต่อสติปัญญา และการดำเนินชีวิต ไม่จำเป็นต้องไปฟังที่วัดหรือจากพระท่านโดยตรง ผลบุญข้อนี้จะทำให้ผู้ฟังเกิดการรู้แจ้งเห็นจริง

9. การแสดงธรรม การแสดงธรรม หรือ ธรรมเทศนามาย์ คือการให้ข้อคิดที่ตีแผ่ผู้อื่นด้วยธรรมะ ผลบุญข้อนี้ช่วยให้ผู้รับมีปัญญาเห็นถึงสัจธรรม ส่วนผู้ให้ก็จะได้รับการสรรเสริญ

10. การทำความเห็นให้ถูกต้อง การทำความเห็นให้ถูกต้อง หรือ ทิฏฐุชุกกรรม คือ การไม่ถือทิฐิ เอาตนเองเป็นใหญ่

ซึ่งประกอบทั้งทั้ง 10 ข้อข้างต้นจะทำให้ได้ผลานิสงส์มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับอีก 3 ข้อ ดังนี้

1. ผู้รับ จะต้องเป็นผู้มีศีล ไม่จำเป็นต้องเป็นพระหรือนักบวช เป็นบุคคลธรรมดาก็ได้เช่นกัน หากผู้รับมี

ขาดศีลจะทำให้เราได้บุญน้อย

2. สิ่งของที่ให้ต้องบริสุทธิ์หรือได้มาโดยสุจริต
3. ผู้ให้ ต้องมีจิตอันเป็นกุศล กล่าวคือ ก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้ ต้องตั้งใจดีคือเจตนาดี

สรุปได้ว่าในวิถีชีวิตของเรานั้นต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในสังคมที่เราอยู่หลักกรรม พระศาสนาส่งเสริมให้ชาวพุทธเสียสละ มีการให้ทานแบ่งปันกัน มีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันไป

- 1.การให้เพื่อทำคุณ
- 2.การให้เพื่ออนุเคราะห์
- 3.การให้เพื่อบูชาคุณ

ผู้ประกอบการทางสังคม ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ทายกหรือทายิกา หมายถึง ผู้ให้ ผู้ถวายทาน หรือผู้มอบสิ่งของเพื่ออนุเคราะห์ทางสังคม อาจจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือความรู้ต่าง ๆ มีแสดง

ลักษณะการให้ไว้ว่าให้ด้วยความศรัทธา ให้ด้วยความเคารพ การทำทานให้ได้ผลมาก ต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ

1. วัตถุประสงค์ ของที่จะให้ทานต้องเป็นของที่ตนได้มาโดยสุจริตธรรม
2. เจตนาบริสุทธิ์ คือ มีเจตนาเพื่อกำจัดความตระหนี่ของตน ทำเพื่อเอาบุญ เจตนาบริสุทธิ์ทั้ง 3 ขณะ คือ

- 1) ก่อนให้มีใจเลื่อมใสศรัทธาเป็นทุนเดิม เต็มใจที่จะทำบุญนั้น
 - 2) ขณะให้ตั้งใจให้ ให้ด้วยใจเบิกบาน
 - 3) หลังจากให้มีใจเข้มแข็ง ไม่นึกเสียดายสิ่งที่ให้ไปแล้ว
3. บุคคลบริสุทธิ์ คือ เลือกให้แก่ผู้รับที่เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีความสงบเรียบร้อย ตั้งใจประพฤติธรรม ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ปฏิภาหก หรือผู้รับแห่งการให้ทานนั้น มีลักษณะ 3 ประการคือ

- 1) ผู้ที่ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น
- 2) เป็นผู้ปราศจากโทสะ ในขณะที่มีผู้ให้สิ่งของ หรือวัตถุที่ให้น้อย
- 3) ไม่เป็นผู้มีโมหะ คือ ความหลงผิดคิดไปต่างๆ นานา อย่างที่ไม่เป็นประโยชน์

5.2 สรุปลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ

ลักษณะผู้ประกอบการเชิงพุทธรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้สังคม รู้บุคคล เป็นกุศลธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นคนดี โดยไม่ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด ฐานะ ความเป็นอยู่ หรือความมีการศึกษาสูง บุคคลใดเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักความพอดี รู้จักเวลา รู้จักชุมชนหรือสังคม และรู้จักเลือกคบคน บุคคลนั้นก็สามารถที่จะเป็นคนดี เป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ หรือเรียกว่า เป็นคนเต็มคน คนดีที่แท้ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ

ลักษณะผู้ประกอบการเชิงพุทธที่ทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีถ้ามีคุณลักษณะ 3 ประการดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้

1. สาธารณโภคี (To share any lawful gains with virtuous fellows) หมายถึง ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธต้อง ต้องมีจิตใจใฝ่ต่อการให้หรือการบริจาคแก่ผู้อื่นและสังคมโดยไม่มีเงื่อนไข ได้ทรัพย์สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันแจกจ่ายเพื่อช่วยเหลือสังคม ซึ่งการให้มั่งให้สิ่งของ ให้ความรู้ และให้อภัย

2. จักขุมา (Shrewd) หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจต้องรู้ว่าซื้อสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไป ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือความชำนาญในการใช้ความคิด

สอดคล้องกับแนวคิดของ มัทนา วังถนอมศักดิ์ (2556: หน้า 205) ว่า ทักษะเชิงความคิดรวบยอด (conceptual skills) ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และตีความข้อมูลและสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบระบบ สามารถมองเห็นภาพรวมขององค์กรมมองเห็นภาพพา หน่วยงานย่อย ๆ ในองค์กรมีความสัมพันธ์กันเช่นไร กระแสไหลเวียนของงานเป็นอย่างไร สามารถคาดการณ์ อนาคตและวางแผนล่วงหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการมองเห็นปัญหา เข้าใจสาเหตุของปัญหา และทางเลือก ในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม รวมถึงความสามารถในการมองเห็นอุปสรรคและโอกาสก้าวหน้าของหน่วยงาน

ตรงกลับหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยลักษณะสัตบุรุษ คือ ธรรมของสัตบุรุษธรรม ที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของคนดี คำว่า สัตบุรุษ หมายถึง คนที่มีความประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ คือมีพฤติกรรมถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือเรียบริบร้อยดีไม่มีโทษ เป็นผู้ที่มีจิตสงบระงับ จากบาปอกุศลธรรม ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ในข้อที่ 3 ได้แก่ อัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตน หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัดและคุณธรรม เป็นต้น ของตนว่ามีสภาพอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมและทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้องที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนพร้อมแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์อันยิ่งขึ้นกล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความสามารถมองตนเองออก ว่าตนเองเป็นใคร มีฐานะและภาวะอย่างไร กำลังต้องการอะไร

เมื่อมองออกแล้วก็พยายามปรับตนเองให้เป็นอย่างที่คุณเป็นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม พยายามวางตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตนและใช้กำลังความรู้ความสามารถของตนพัฒนาตนเองให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการในทางที่ชอบ รวมถึงความรู้จักหยุดยังความต้องการอันเกินขอบเขต กำลังความรู้ความสามารถของตน และหยุดยังการแสวงหาอันเกินกำลังหรือในทางที่มีขอบธรรม อันจะทำให้ตนเดือดร้อนในภายหลัง และข้อที่ 4 มัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความรู้จักพอดีในสิ่งต่าง ๆ เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคและการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการงานทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการ โดยมีใช้เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบทั้งหลายที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

ความรู้จักประมาณในสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นต้องเป็นไปใน 3 ขณะ คือ ในขณะแสวงหา ในขณะรับ และในขณะบริโภคใช้สอย โดยความรู้จักประมาณในขณะแสวงหาอย่าอมเป็นเหตุให้ประกอบอาชีพโดยทางที่ขอบธรรมไม่ใฝ่สูง ทะเยอทะยานจนเกินประมาณ อันจะก่อให้เกิดการแสวงหาในทางทุจริตต่อมา ความรู้จักประมาณในขณะรับอย่าอมเป็นที่ยินดีและเลื่อมใสของบุคคลผู้ให้ และไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนในภายหลัง ทั้งเป็นที่สรรเสริญของบุคคลผู้อื่นด้วย

ส่วนความรู้จักประมาณในขณะบริโภคใช้สอย โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วบริโภคอาหารหรือใช้สอยพัสดุสิ่งของต่าง ๆ ให้พอเหมาะพอควร ไม่ให้มากเกินไป ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ก็จักเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ เช่น เมื่อบริโภคอาหารพอเหมาะพอดี ก็จะก่อเกิดความสุขภาพ ดีแก่ร่างกาย และเมื่อร่างกายปราศจากโรคแล้ว หากต้องการฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิหรือให้เกิดปัญญา ก็ทำได้ง่ายขึ้น เป็นต้น

3. วิธูโร หมายถึง จัดการธุรกิจได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

สอตคฺล้อง แคทซ์ (Katz. 1995: 91 - 94) ได้ให้ความหมายของทักษะการบริหารว่า หมายถึง 'ความสามารถของผู้บริหารที่ใช้ในการบริหารงานเพื่อบรรลุความสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ประกอบด้วยทักษะ 3 ด้าน คือ ทักษะด้านเทคนิควิธี ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านความคิดรวบยอด ทักษะด้านการทำงาน หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติ ความชำนาญในการใช้อุปกรณ์เครื่องมือ วิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ สำหรับปฏิบัติงานประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้บริหารระดับต้น จะต้องมีความรู้ด้านเทคนิคมากกว่าผู้บริหารระดับกลางและระดับสูง เพราะผู้บริหารระดับต้นมักจะต้องให้คำแนะนำหรือฝึกอบรมผู้ปฏิบัติงานต่าง ๆ อยู่เสมอ

ตรงกับ หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยลักษณะสัตบุรุษ ข้อที่ 1 ธัมมัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง ความเป็นผู้รู้หลัก คือความเป็นผู้รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุของสิ่งนั้น สิ่งนั้นเป็นเหตุของสิ่งนี้ เช่นรู้ว่า เมื่อคนเราขาดอิทธิบาท 4 ในการประกอบอาชีพทำมาหากิน หรือในการทำกิจต่าง ๆ ก็จะไม่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความเป็นผู้รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ โดยรู้เข้าใจสิ่งที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น ชาวพุทธรู้ว่าหลักธรรมเพื่อการสร้างตนให้มีหลักฐานมั่นคงทางเศรษฐกิจ หรือหลักการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบคืออะไร มีอะไรบ้าง ผู้นำประเทศทราบถึงหลักการปกครองประเทศที่ดีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุนี้ ๆ หรือกระทำตามหลักการนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่มุ่งหมายหรือต้องการนั้น ๆ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้อง มีจิตเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ

ตรงกับ หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยลักษณะสัตบุรุษ ข้อที่ 2 คือ อัถลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักว่า ผลอันนี้เกิดจากเหตุอันนี้ เช่น เมื่อไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทำมาหากินในทางสุจริต การศึกษาเล่าเรียน หรือในการทำกิจต่าง ๆ ก็รู้ว่า เป็นเพราะขาดหลัก

อิทธิบาท 4 กล่าวคือ ไม่มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในการประกอบอาชีพนั้น ในการศึกษาเล่าเรียนนั้น หรือในการทำงานนั้น เป็นต้น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักจรดคือ ความหมายหรือความมุ่งหมายของหลักการที่ตนต้องปฏิบัติ โดยมีความเข้าใจประโยชน์ที่ประสงค์หรือวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนทำ รู้ว่าสิ่งที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุผลอะไร รวมถึงรู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่อง จากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือพุทธศาสนสุภาษิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร การที่ตนกระทำอยู่อย่างนั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้ความหมายของคติธรรมตา และประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

4. นิสยสัมปโน (Capable of administering business) หมายถึง การพึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้น ๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

สอดคล้องกับ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546: 11) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) เป็นความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้ง การสร้างความสัมพันธ์ และความร่วมมือในการทำงาน การสร้างแรงจูงใจ พัฒนางาน ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของผู้บริหาร ได้แก่ มีความเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่น 16 ได้ให้ความสำคัญกับทุกคน มีความจริงใจต่อผู้อื่น มีอารมณ์ขัน มองโลกในแง่ดี มีคุณธรรม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และคอยปรับปรุงบุคลิกภาพของตนอยู่เสมอตามทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น มีความชำนาญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สามารถจูงใจผู้อื่น สร้างความรู้สึกที่ดี และสร้างความจงรักภักดีต่อองค์การให้เกิดขึ้นกับคนงาน

ตรงกับ หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยลักษณะสัตบุรุษ ข้อที่ 6 ปรีสัญญุตตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม รู้จักสังคม คือรู้จักว่า ชุมชนหรือสังคมนั้นเป็นอย่างไร จะต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับสังคมนั้นเพื่อให้สามารถเข้ากับชุมชนนั้น โดยไม่ก่อเงินหรือประหมา เช่น เมื่อไปร่วมพิธีงานศพจะต้องแต่งกาย จะพูดและจะทำอย่างไร เมื่อเข้าวัดไปในพิธีทำบุญต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร จึงจะเหมาะสม จะวางตัวอย่างไรเมื่อพูดคุยกับพระสงฆ์ เป็นต้น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความรู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมนุมและต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรทำกิริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มี

วัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์อย่างนี้ ๆ เป็นต้น

ตรงกับ หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยลักษณะสัตบุรุษ ข้อที่ 7 คือ บุคคลปรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบบุคคล หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ว่าควรคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

คุณลักษณะทั้ง 3 ประการ มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับของผู้ประกอบการทางสังคม ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก หลักแห่งการใช้คนให้เหมาะกับงานจากความรู้เกี่ยวกับทักษะการบริหาร ผู้บริหารสามารถที่จะนำความรู้ทางด้านทักษะในการบริหาร มาบริหารงานทางการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมเรื่อง สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจัดไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ

1. ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ แปลว่า วาจาเป็นที่รัก วาจาดีดูดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

3. อตถจริยา แปลว่า การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตา แปลว่า ความมีตนเสมอ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

5. การอำนวยการ (Directing) คือ ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องกำกับสั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ สอดคล้องกับ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549: 3 – 4) กล่าวถึง การบริหาร เป็นวิธีการทำงานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการ

พิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี 5 ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ ...4. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยความสะดวก เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการ ดำเนินการตามแผน ผู้บริหาร ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

ตรงกับหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่องพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้า คือ

1. สันทัสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

2. สมาทปทา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึง

3. สมุตเตชนา (แก้วักล้า) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

4. สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

นอกจากนั้นยังตรงกับหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่องสาราณียธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติของผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศ หรือแม้กระทั่งในระดับโลกมีอยู่ 6 ประการ ดังนี้

1. เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้า และลับหลังคือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้า และลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือทั้งต่อหน้า และลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคิตา ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมา แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวังไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฎฐิสามัญญตา มีทิฎฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ เห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ ขจัดปัญหา

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หรือทำงานร่วมกัน จะต้องมีความเมตตา คือ ความหวังดีต่อกัน ไม่ริษยากัน ไม่ชิงดี ชิงเด่นต่อกันและกัน ไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือจะ

ด้วยการพูด หรือแม้กระทั่งการคิดใน 3 ประการแรก ส่วน 3 ประการหลัง เป็นการวางแผนเชิงหรือ กติกาในการอยู่ร่วมกัน โดยกำหนดให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันต้องรู้จักการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และจะต้องมี ความประพุดอันดีงามเสมอภาคกัน และที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมีความคิดเห็นถูกต้อง และเป็นไปใน แนวทางเดียวกันกับผู้อื่น

6. การควบคุม (Controlling) คือ ลักษณะผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ ต้องติดตามดูว่า แต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด และที่สำคัญคือการป้องกันไม่ให้ย่ อย่อนต่อหน้าที่ละทิ้งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่

สอดคล้องกับสมานชัย กิจวิจารณ์ (2563: sohk 61-62)Journal of Roi Kaensarn Academi Vol. 5 No. 1 January - June 2020การบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์ ผลการวิจัย พบว่า Controlling การกำกับดูแล เป็นการควบคุม คุณภาพของการทำงานภายในองค์กร ซึ่ง ผู้บริหารต้องมีหน้าที่สำคัญ 5 ประการ คือ

- 1) การวางแผน (Planning) คือ การคิดการล่วงหน้า
- 2) การจัดองค์กร (Organizing) คือ การจัด โครงสร้างของสายงาน ตำแหน่งงานและอำนาจ หน้าที่ต่าง ๆ
- 3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การดูแลสั่งการให้งานเป็นไปด้วยความ ถูกต้องเรียบร้อย
- 4) การ ประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลควบคุมและอำนวยความสะดวกให้ผู้ ทำงาน สามารถทำงานได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ
- 5) การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้สำหรับ แผนยุทธศาสตร์หมายถึง ทิศทางหรือ แนวทางปฏิบัติตามพันธกิจและภารกิจ (Mission) ให้สัมฤทธิ์ผล ตามวิสัยทัศน์(Vision) และ เป้าประสงค์ขององค์กร (Corporate Goal) แผนยุทธศาสตร์ที่ดีนั้น จะต้องถูกกำหนดขึ้น ตามวิสัยทัศน์ขององค์กร อันเป็นผลผลิตทางความคิดร่วมกันของสมาชิกใน องค์กรที่ได้ ทำงานร่วมกันหรือจะทำงานร่วมกัน โดยวิสัยทัศน์นี้เป็นความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็น จุดหมาย ปลายทางที่องค์กรประสงค์จะไปให้ถึง และวิสัยทัศน์นี้มีการแปลงออกมาเป็นวัตถุประสงค์ (Objective) ที่เป็นรูปธรรม และสามารถวัดได้

สรุปว่า ผู้บริหารไม่ว่าจะอยู่ในระดับใด หรืออยู่ในองค์กรใด ก็ทำหน้าที่ในการจัดการ 4 อย่าง ได้ แก่

1. การวางแผน (planning)
2. การจัดองค์กร (organizing)
3. การโน้มนำ (leading / influencing)

4. การควบคุม (controlling) ซึ่งการที่ผู้บริหารจะสามารถทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการได้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องมีทักษะที่ดีด้านการจัดการ ซึ่งทักษะสำคัญในเบื้องต้นที่ผู้บริหารควรมีอย่างน้อย 3 อย่าง ได้แก่ ทักษะด้านเทคนิค (technical skills) ทักษะด้านคน (human skills) และทักษะด้านความคิด (conceptual skills) คือ

1. ทักษะด้านเทคนิค (technical skills) เป็นความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกี่ยวกับงาน สำหรับผู้บริหารระดับสูง ทักษะความสามารถนี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปขององค์การ และสำหรับผู้บริหารระดับกลางและระดับต้น จะเป็นทักษะความสามารถเฉพาะด้านในงานที่ทำ เช่น การเงิน ทรัพยากรบุคคล เทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบคอมพิวเตอร์ กฎหมาย การตลาด เป็นต้น ทักษะทางด้านเทคนิคมักเป็นความสามารถเกี่ยวกับตัวงาน

2. ทักษะด้านคน (human skills) เป็นทักษะในการทำให้เกิดความประสานงานกันของกลุ่มที่ผู้บริหารนั้นรับผิดชอบ เป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทัศนคติ การสื่อสาร และผลประโยชน์ของบุคคลและกลุ่ม เป็นทักษะการทำงานกับคน

3. ทักษะด้านความคิด (conceptual skills) เป็นความสามารถในการมององค์การในภาพรวม ผู้บริหารที่มีทักษะด้านความคิด จะสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์การว่ามีผลต่อกันอย่างไร และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับปัจจัยแวดล้อมองค์การ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งขององค์การมีผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ อย่างไร

ทักษะด้านความคิดนี้จะยังมีความสำคัญมากขึ้น เมื่ออยู่ในระดับบริหารที่สูงขึ้น ขณะที่ทักษะด้านเทคนิคจะมีความสำคัญน้อยลงในระดับบริหารที่สูงขึ้น เนื่องจากผู้บริหารในระดับที่สูงจะเข้ามาดูแลในรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ในการผลิต และด้านเทคนิคน้อยลง แต่จะเน้นไปที่การมองภาพรวมขององค์การและทิศทางที่จะพัฒนาไปขององค์การมากกว่า ส่วนทักษะด้านคนยังคงมีความสำคัญอย่างมากในทุกระดับของการบริหาร เพราะทุกระดับต้องเกี่ยวข้องกับคน

ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้ประกอบการทั่วไป เพื่อต่อยอดไปสู่การเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

- 1) นิสิตนักศึกษาหรือบุคคลทั่วไปที่มีความคิดจะเป็นผู้ประกอบการ สามารถนำไปบูรณาการใช้เพื่อการเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ
- 2) ผู้ประกอบการในสถานประกอบการทั่วไปสามารถนำไปปรับใช้ได้

3) ผลการวิจัยเรื่องเป็นองค์ความรู้ใหม่สำหรับผู้ประกอบการทางสังคม ที่มีลักษณะเฉพาะต่างจากผู้ประกอบการทางสังคมโดยทั่วไป เพราะเป็นการดึงหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้ อย่างชัดเจน และประเมิณผลได้

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาวิจัยคุณลักษณะและความตั้งใจที่จะเป็นผู้ประกอบการทางสังคมของนิสิตนักศึกษาที่สนใจอยากจะเป็นผู้ประกอบการสู่ความเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเชิงพุทธ
- 2) ควรมีการทำการศึกษาเชิงลึกหรือการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษาคุณลักษณะของผู้ประกอบการเชิงพุทธที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ และช่วยเหลือสังคม
- 3) ควรศึกษาวิจัยบุคคลต้นแบบที่นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารจัดการสถานประกอบการ
- 4) ควรมีการศึกษาผู้ประกอบการทางสังคมในอุตสาหกรรมอื่น ๆ เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบรูปแบบของการเป็นผู้ประกอบการทางสังคมสำหรับนำมาพัฒนาเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการทางสังคมต้นแบบ

บรรณานุกรม

- กมลมาลย์ ไชยศิริธัญญา. (2561). *ทักษะการบริหารของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการระบบคุณภาพในโรงเรียนมาตรฐาน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2* กรกฎาคม-ธันวาคม 2561.
- กันตนา ทองอินทร์. (2551). *การดำเนินการส่งเสริมอาชีพปลูกหอมแดงของเทศบาลตำบลยางชุมน้อย. การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น* วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550). *สร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคม เพื่อแก้ปัญหาสังคม. คำนวันที่ 23* ตุลาคม 2563 จาก <http://socialenterprise.in.th/?p=322>.
- จตุพร จุ้ยใจงาม. (2557). *วารสาร HROD Volume 6 Number 2 July - December 2014* (2557)
- ดวงใจ รุ่งโรจน์เจริญกิจ, เดชรัต สุขกำเนิด, พุทธิธมา นันทะวรการ, ศิริวัฒน์ แดงซอน. (2558). *ถึง ... (ว่าที่) ผู้ประกอบการทางสังคม. มูลินนิธิเพื่อสุขภาวะ. กรุงเทพฯ.*
- มัทนา วังถนอมศักดิ์. (2556). *ลักษณะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2* (มกราคม - มิถุนายน 2556).
- วนิดา สุวรรณนิพนธ์. (2560). *Veridian E-Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ (กันยายน - ธันวาคม 2560).*
- วิจิตร ศรีสอ้าน. (2559). *Workshop on Development of Cooperative and Work-Integrated Education in Thailand. วารสารสหกิจศึกษาไทย ปีที่ 2 ฉบับที่ 2* เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2559.
- นิตนา ฐานิตธนกร. (2557). *ปัจจัยด้านคุณภาพการบริการ การบริหารลูกค้าสัมพันธ์ อิเล็กทรอนิกส์ทางไลน์ แอปพลิเคชันและความรับผิดชอบต่อลูกค้าที่มีผลต่อ ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการโทรศัพท์มือถือในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.*
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2555). *จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.*
- พิสิฐ ลี้อาธรรม. (2562). *เศรษฐกิจโลกกับเทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 11, 18 และ 30.*

- พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์). (2555). *บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน*. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557).
- พระธรรมปิฎกภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน. (2554). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น.
- สมานชัย กิจวิจารณ์. (2563). *การบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์*. *Journal of Roi Kaensarn Academi* Vol. 5 No. 1 January - June 2020.
- สมเกียรติ สุกุลสุรเอกพงศ์. (2558). *ตัวแบบการจัดการกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทย*. ดุษฎีนิพนธ์ สาขาการจัดการ มหาวิทยาลัยสยาม.
- สากล จริยวิทยานนท์. (2525). *การบริหารงานสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุชาติ เอกไพบูรย์. (2554). *การศึกษาการประเมินผลด้วยเครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคม: จากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ต่อการประกอบการทางสังคม: กรณีศึกษาธนาคารปูจังหวัดชุมพร*. วารสารบริหารธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Frese, Michael. (2000). *Success and Failure of Micro business Owners in Africa: A Psychological Approach*. United States of America: Greenwood Publishing Group.
- Hatten, T.S. (2006). *Small business management: Entrepreneurship and beyond*. 3rd ed. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Pearce, C.L. and Conger, J.A. (2003) *Shared Leadership: Reframing the Hows and Whys of Leadership*. Sage, Thousand Oaks.
- Wallace, P. (1999). *The Psychology of the Internet*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Wichit Srisa-an. (2003). *University Autonomy: Making It Work Proceedings*. Nakhon ratchasima: Somboon printing, Ltd. Thailand.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พิทักษ์ สีนาลาด
วัน เดือน ปีเกิด	28 เมษายน 2520
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขา ปรัชญา พ.ศ. 2544 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา พุทธศาสนศึกษา พ.ศ. 2549
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	ผู้อำนวยการสำนักศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

